تُحفة الطّاہرِیْن

از

شیخ مُحمّد اعظم تتویؔ

تحفة الطاهرين

تحفة الطّاهرين

تاليف

شيخ محمد اعظم بن محمد شفيع ٺٽوي

بتصحيح و تحشيه

بدر عالم دراني

سنڌي ادبي بورڊ

سنڌ اسيمبلي بلڊنگ،
بندر روڊ ڪراچي.

★

تلڪ چاڙهي،
حيدرآباد (سنڌ)

پهريون ڇاپو ١٩٥٦ — هڪ هزار ڪاپيون

قيمت ٠—٨—٣

ملڻ جا هنڌ

سنڌي ادبي بورڊ جا بڪ اسٽال —
سنڌ اسيمبلي بلڊنگ، بندر روڊ، ڪراچي:
تلڪ چاڙهي، حيدرآباد (سنڌ)

نيو سنڌ پريس، وڪٽوريا روڊ ڪراچيءَ ۾، ايم . يو . عباسيءَ ڇپي
ڪتاب ڇاپيو؛ ۽ محمد ابراهيم محمد خان جوڻيجي، سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ، ان کي شايع ڪيو.

ناشر طرفان ٻه اکر

هيءُ ڪتاب سنڌي ادبي بورڊ طرفان سنڌ ۾ "قومي تاريخ ۽ ادب کي فروغ ڏيڻ واريءَ اسڪيم" ماتحت مرتب ڪرائي ڇپايو ويو آهي. انهيءَ اسڪيم جو مقصد هي آهي ته خصوصاً فارسي ۽ عربي زبانن ۾ تاريخ، سوانح، حديث، تصوف ۽ شعر جي موضوعن تي سنڌ جي مايه ناز عالمن ۽ مفڪرن جا لکيل اهي شاهڪار ڇپائي پڌرا ڪيا وڃن، جن مان اڄ به ڪيترائي مخطوطن جي صورت ۾ سنڌ جي ڪن خانگي ڪتب خانن ۾ زبون حالت ۾ موجود آهن.

اها اسڪيم چئن سالن (١٩٥٦-٥٩ع) جي عرصي ۾ مڪمل ٿيڻي آهي، ۽ ان مطابق بورڊ جي تجويز آهي ته عربي زبان ۾ ١٤ ڪتاب، فارسي زبان ۾ ٣٠ ڪتاب تاريخ جي موضوع تي ۽ ٥٧ ڪتاب فارسي شعر و ادب جي موضوعن تي، اردو زبان ۾ ٧ ڪتاب ۽ انگريزيءَ ۾ ٦ ڪتاب شايع ڪيا ويندا.

هي ڪتاب فارسي ڪتابن جي سلسلي جو ٻيو نمبر ڪتاب، ۽ سڄي اسڪيم مطابق هيل تائين ڇپيل ٽيون نمبر ڪتاب آهي.

شڪريو

سنڌي ادبي بورڊ، حڪومت پاڪستان جي وزارت تعليم جو ممنون آهي، جن هن اسڪيم ۾ دلچسپي ورتي، بورڊ کي آن ماتحت هنن ڪتابن ڇپائڻ لاءِ مناسب مالي امداد ڏني آهي.

فهرست

باب اول

کوه مکلي

باب دویم

فصل اول

محله غله بازار

فصل دویم

محله بهائیخان

فصل سوم

محله سهتیه

فصل چهارم

محله مغل واره

فصل پنجم

محله اگر

فصل ششم

محله تندسر

فصل هفتم

محله گدا بازار

فصل هشتم

محله خواجه شکر

فصل نهم

محله مسگر

فصل دهم

محله تهتي

فصل یازدهم

قلع ارک

مقاله

سواد بلده

ضمیمہ اقتباس کتاب "ہیئت العالم"

مقدمو

سنڌ هجي يا هندستان، عرب هجي يا ايران - هر هنڌ ۽ هر ملڪ ۾ انساني عادتن کي اجارڻ ۽ آسارڻ، بگڙيل سوسائٽيءَ کي سڌارڻ ۽ سنوارڻ، انساني زندگيءَ ۾ هڪ نئين روح ڦوڪڻ ۽ اخلاقي نظام پيدا ڪرڻ لاءِ، ڀلارن بزرگن ۽ صوفين سڳورن جيڪي ڏک ڏولاوا سٺا آهن، روحاني رياضتون ڪيون آهن، خدا جي مخلوق جون خدمتون بجا آنديون آهن ۽ ڪيترن گمراهن جون رهنمايون ڪيون آهن، تن کي دنيا جي تاريخ ڪڏهن به وساري نٿي سگهي. انهن جا آهي سونهري ۽ سهاجها گفتا، قدر ۽ عزت جي قابل ڪارناما اسان جي اڳوڻي شان مان ۽ ڏيک ويک جا آهي سدائين روشن ڏيا آهن، جن کي زماني جي انڌيرن جون آنڌيون ۽ هيبت ناڪ حادثن جا هنگاما ڪڏهن به اجهائي نٿا سگهن. سندن گفتار ۽ ڪردار، عمل ۽ فڪر، سچائيءَ ۽ صفائيءَ جو جذبو هڪ آهو اجرل آئينو آهي، جنهن کي سامهون رکي، هر وقت ۽ هر حال ۾ پنهنجي مستقبل جي پريشان پيشانيءَ کي اجاري ۽ سنواري سگهجي ٿو.

اسلامي تاريخ جي انهيءَ حقيقت کان ڪڏهن به انڪار ڪري نه ٿو سگهجي ۽ اها ڪنهن به حالت ۾ وسارڻ جوڳي نه آهي ته جيتوڻيڪ مسلمان حاڪم پنهنجي پنهنجي ملڪ ۾ هڪ وڏي دٻدٻي ۽ اعليٰ اقتدار جا مالڪ هئا، پر تنهن هوندي به انهن اسلام جي ڪا اهڙي خدمت ڪانه ڪئي، جا انهن تڏن تي ويهندڙ ۽ دنيا جي تارڪن ڪان

ڳوءِ کڻي ويئي هجي. تنهن ڪري ائين چوڻ ۾ ڪوبہ وڌاءُ ڪونهي تہ اسلامي تاريخ جي ڦهڪندڙ چمن ۾ جيڪڏهن سرها ۽ سيبائيندڙ گل آهن تہ آهي اهي ئي پيارا بزرگ ۽ اولياءَ سڳورا آهن، جن جي شخصيت هندين ماڳهين ممتاز آهي، جنهن تي اسلامي تاريخ جيترو ناز ڪري، اوترو گهٽ آهي.

جيڪڏهن انهن بزرگن جي سهڻيءَ سيرت ۽ سندن نيڪ عملن جي نزاڪت ۽ نفاست تي ويچار ڪبو، تہ معلوم ٿيندو تہ آهي هر زماني ۾ هر اديب ۽ هر مصنف جي دل ۾ هڪ قسم جي خاص ڪشش پيدا ڪندا رهيا آهن، جنهن جو اندازو انهيءَ منجهان لڳائي سگهجي ٿو تہ انهن خدا جي نيڪ ٻانهن جي سوانح عمرين لکڻ ۽ سندن احوال گڏ ڪرڻ جي اڻ ٿڪ ڪوشش جيڪا اسان جي اديبن ڪئي آهي، تنهن جو مثال دنيا جي ٻيءَ ڪنهن بہ قوم ۾ نہ ٿو ملي سگهي. مسلمانن جي علمي تاريخ جي جنهن بہ دور جو مطالع ڪبو، تنهن ۾ انهيءَ موضوع تي لکيل ڪيترائي ڪتاب نظر ايندا. اهڙيءَ ريت اهو ذوق ايتري قدر عام هو، جو هر ملڪ جي مسلمانن پنهنجن پنهنجن حدن اندر پنهنجي ديس جي اوليائن سڳورن جي احوال ۾ ڪيترائي ڪتاب جوڙي راس ڪري ڇڏيا.

انهن علمي ڪارنامن ۾ اسان جي سنڌ سڳوريءَ جا اديب بہ ڪنهن کان پٺتي پيل نہ ٿا ڏسجن، ۽ اڄ بہ سنڌين جي علمي ذخيرن ۾ انهيءَ عنوان تي لکيل آهي آهي ڪتاب موجود آهن، جن جي وسيلي انهن صوفين سڳورن جي علمي، عملي ۽ تبليغي ڪارنامن ۽ سندن عام زندگيءَ جا نقش تمام چٽيءَ طرح اسان جي اکين آڏو ڦري ٿا اچن.

جيتوڻيڪ سنڌين جو صدين کان سانڍيل علمي سرمايو، زماني جي حادثن ۽ هنگامن جي ڪري گهٽي پاڳي وڃائجي ۽ هيٺ مٿي ٿي چڪو آهي، پر تنهن هوندي بہ انهي موضوع تي لکيل جيڪي تذڪرا هٿ اچي

سگهيا آهن، سي پنهنجو مٽ پاڻ آهن. انهن منجهان ”حديقة الاوليا“، ”تذكرة المراد“، ”معارف الانوار“، ”معيار سالڪان طريقت“، ۽ ”تحفة الطاهرين“ وغيره خاص خوبين ۽ خصوصيتن سان سينگاريل ۽ هر طرح ذڪر ڪرڻ جي قابل آهن. وري به خدا جو شڪر آهي جو اهڙا ناياب ڪتاب آسماني آفتن ۽ زمين جي فسادن ۽ بگيڙن کان بچي ڪنهن حيلي بهاني سان اسان جي هٿن جي زينت، دلين جو ثار ۽ نيڻن جو نور بڻيا آهن. اهي سڀئي ڪتاب اڃان تائين قلمي صورت ۾ آهن ۽ ڇپائيءَ جي سهڻن ۽ سيبائيندڙ گهڻن سان سينگارجي ۽ سنوارجي عام وارن جي اکين جو آرام ۽ قدردانن جي سٽيادار محفلن جو سينگار نه بنجي سگهيا آهن. انهيءَ جو سبب رڳو اهو آهي ته سنڌ ۾ ڇاپي جي شروعات ئي ان وقت ٿي جڏهن انگريزن جي اٽانگي اقتدار پارسي ٻوليءَ جي اعليٰ اوج، اقبال ۽ هم- گير حڪمرانيءَ کي هڪدم ختم ڪري ڇڏيو، جنهن ڪري اهڙي قسم جا سوين نادر ۽ نفيس نسخا بيقدري سبب اڄ تائين رڳو المارين جي زينت بڻيا رهيا.

اهو قدرت جو هڪ احسان ٿيو، جو سنڌي ادبي بورڊ پارسي ڪتابن جي ڇاپائڻ ۽ ڦهلائڻ جو نهايت اهم ۽ ضروري ڪم وقتائتو شروع ڪري، سڀني کان اڳرائي حاصل ڪئي آهي. سچيءَ سنڌ مان هٿ آيل پارسي ۽ عربي قلمي نسخن کي سڌاري ۽ سنواري، سندن ڇپائڻ لاءِ هڪ خاص پروگرام رٿيو آهي، جنهن ۾ مٿي ذڪر ڪيل تذڪرا به شامل آهن.

هيءُ تذڪرو ”تحفة الطاهرين“ انهيءَ ئي پروگرام جي هڪ اهم ڪڙي آهي، جنهن کي گهربل طريقي سان ترتيب ڏيئي ۽ ضروري حاشين سان سينگاري ۽ سنواري علمي دنيا جي آڏو پيش ڪيو وڃي ٿو اميد ته سندس باطني نور، اکين وارن جي حضور ۾ منظور ٿي سندن دلين کي سرور ۽ روح کي راحت بخشيندو رهندو.

مؤلف جو احوال

”تحفة الطاهرين“ جي مؤلف شيخ محمد اعظم جو پورو احوال ڪٿان به ڪونه ٿو ملي، ۽ انهيءَ سلسلي ۾ اسان جي معلومات بلڪل اڻ پوري آهي. ڇاڪاڻ ته بدقسمتيءَ سان اهڙو ڪو به تذڪرو يا تاريخ نٿي ملي، جنهن منجهان سندس سوانح حيات جو ڪو پتو پئجي سگهي: ايتري قدر جو سنڌ جو مشهور مؤرخ مير علي شير ”قانع“، جنهن ”تحفة الڪرام“ ۽ ”مقالات الشعراء“ جي وسيلي، سنڌجي مشاهيرن ۽ بزرگن کي هڪ نئين حياتي بخشي ۽ گمناميءَ جي گوشي ۾ پيل ڪيترن شاعرن، اديبن ۽ ڪماليت جي صاحبن کي پنهنجي قلم جي گردش سان ذري مان آفتاب بنائي ڇڏيو، سو به شيخ محمد اعظم جي همعصريءَ ۽ دوستيءَ جا تعلقات بلڪل وساري ويو آهي. جنهن لاءِ خبر نه آهي ته ڪهڙو سبب هو.

بهر حال سڀني طرفن کان مايوس ٿي، اسان آخر شيخ محمد اعظم جي پنهنجن تاليف ڪيل ڪتابن ”تحفة الطاهرين“ ۽ ”هيئت العالم“ جي ورق گرداني شروع ڪئي، جن منجهان سندس حياتيءَ سان تعلق رکندڙ ڪي ٽڙيل پکڙيل ٽڪرا اسان جي هٿ لڳا، جن کي سموهي ۽ سنواري هيٺين صفحن ۾ سندس سوانح حيات تيار ڪئي ويئي. جيتوڻيڪ انهن گڏ ڪيل سٽن کي پوري سوانح حيات نٿو چئي سگهجي، پر تنهن هوندي به ڪوشش اها ڪئي ويئي آهي ته حالات جي ترتيب ڪي اهڙيءَ ريت قائم رکيو وڃي، جنهن ۾ شيخ جي زندگيءَ جي تصوير گهڻي ڀاڱي صاف ۽ چٽي ڏسي سگهجي.

وطن، خاندان، تعليم ۽ تربيت

”تحفة الطاهرين“ جي مصنف جو اصلي نالو شيخ محمد اعظم ۽ سندس والد جو نالو محمد شفيع بن عبدالسلام هو. سندس رهڻ جو

هنڌ ٺٽي جهڙو شاندار شهر هو، جنهن کي سنڌ جي ڪيترين ممتاز هستين کي جنم ڏيڻ جو فخر حاصل آهي، ۽ جو ڪيترين صدين تائين علم ۽ فضيلت، تصوف ۽ معرفت، زهد ۽ عبادت، شعر ۽ ادب جو هڪ بَرسيل باغ بڻيو رهيو آهي.

نهايت افسوس آهي، جو شيخ محمد اعظم پنهنجي شروعاتي زندگيءَ ۽ تعليم ۽ تربيت جي باري ۾ پنهنجن تصنيفن ۾ ڪٿي به ڪو اهڙو اشارو ڪو نه ڪيو آهي، جنهن منجهان معلوم ٿي سگهي ته هن علم ۽ فضيلت جي ڪهڙن مدرسن ۾ وڃي تعليم حاصل ڪئي ۽ ڪهڙن ڪهڙن پلا رن بزرگن ۽ ممتاز اُستادن سندس قابليت جي جوهر کي هر حالت ۾ ممتاز ۽ اگهي ڪان اگهرو بنائي، ڪيس چڱيءَ طرح سنواريو ۽ چمڪايو. البت ڪجهه قدر قياس سان چئي سگهجي ٿو ته شيخ محمد اعظم شروعاتي تعليم ۽ تربيت ٺٽي ۾ ئي حاصل ڪئي هوندي، ۽ انهيءَ علم جي اونهي بحر جي ئي ڪنهن سچيءَ سپ ۾ سپجي، پنهنجي وقت جو هڪ مٽيادار موتي ٿي چمڪيو هوندو. سندس ڪتابن جي مطالعي منجهان اسان کي چڱيءَ پر معلوم ٿئي ٿو ته مروج علومن ۾ سندس پايو بيحد بلند هو ۽ فارسي زبان تي ته ڪيس پوري قدرت حاصل هئي.

هن پنهنجي ڪتاب ”هيئت العالم“ کي ترتيب ڏيڻ وقت ڪيترن ئي ڪتابن کي پنهنجي آڏو رکيو آهي، جن جو تفصيل اسين اڳتي هلي ڏينداسين. انهيءَ منجهان پڻ اسين سندس علمي ذوق، وسيع مطالعي ۽ علم ۾ اونهي وڃڻ جو اندازو لڳائي سگهون ٿا.

شيخ محمد اعظم جو زمانو

شيخ محمد اعظم جو دور، ڪلهوڙن جي پڇاڙيءَ ۽ ٽالپر حاڪمن جي شروعات وارو زمانو آهي، جنهن کي سنڌ ۾ پارسي ادب جي اوج ۽ ترقي، تصنيف ۽ تاليف جي گهڻائيءَ واري لحاظ سان، هڪ سونهري

دور لکيو وڃي ٿو. سنڌي مصنفن جون پارسي تصنيفون جيتريون انهيءَ دور جون موجود آهن، اوتريون ٻئي ڪنهن به دور ۾ ڪونه ٿيون ملن، ۽ ساڳئي وقت اِهو دور سنڌ ۾ پارسي ٻوليءَ جو به آخري دور سمجهيو وڃي ٿو. ڇاڪاڻ ته ٽالپرن جي حڪومت ختم ٿيڻ کان پوءِ جتي اسان جي تهذيب ۽ تمدن تي انگريزي حڪومت جو اثر پيو، آتي علم پرورن جون آهي علمي قدردانيون ۽ ادبي نوازشون به اک ڇنڀ ۾ ناس ٿي ويون، جيڪي اسان کي ڪلهوڙن ۽ ٽالپر حاڪمن جي زماني ۾ پارسي ٻوليءَ جي ادبي ڪاوشن ۽ ذهني محنتن لاءِ بطور انعام جي حاصل هيون، ۽ پارسي ٻوليءَ کي انهيءَ انصاف ۽ مهربانين، فياضين ۽ قدردانين، همت افزاين ۽ سرپرستين اڻ ڳڻيون رونقون ۽ حد کان وڌيڪ رنگينيون بخشي ڇڏيون هيون.

انگريزن پنهنجي حڪومت جي چالاڪين ۽ مڪارين جي وسيلي عام ماڻهن جي دلين جو لاڙو پارسي ٻوليءَ جي طرفان بلڪل هٽائي ڇڏيو. ڇاڪاڻ ته پارسي اُن زماني ۾ اسان جي علمي توڙي ثقافتي سرمائي جو هڪ سرچشمو هئي، جنهن کي قائم رکڻ سندن منشا ۽ مقاصدن جي بلڪل خلاف هو.

ڪلهوڙن ۽ ٽالپرن جي زماني ۾ شيخ محمد اعظم جون مشغوليون ڪهڙيون هيون، تنهن جي باري ۾ پروسي جهڙي ڳالهه ڪا به ملي ڪانه ٿي سگهي. رڳو ايترو معلوم ٿيو آهي ته هن پنهنجي عمر جو گهڻو حصو جدا جدا هنڌن ۽ شهرن جي گهمڻ گهتڻ ۽ سير ڪرڻ ۾ گذاريو. ''هيئت العالم'' جي مطالعي منجهان خبر پوي ٿي ته هو تمام گهڻو وقت سورت ۾ وڃي رهيو هو، ۽ آتان جي مشهور عالم ۽ پهتل شخص مولانا خيرالدين نقشبندي جي مريدن جي ٽولي ۾ شامل ٿي، بيعت جو شرف حاصل ڪري ۽ اُتان ئي تصوف ۽ سلوڪ جون منزلون پوريون ڪري واپس وريو هو.

مولانا خيرالدين نقشبندي

شيخ محمد اعظم جي مرشد مولانا خيراندين نقشبنديءَ جو سچو نالو، مولانا خيرالدين محمد زاهد سورتي هو. هيءُ بزرگ پوئين دور جي انهن ٿورن شخصن مان هو، جي پنهنجي فضيلت، ڪماليت، تقويٰ ۽ پرهيزگاريءَ جي ڪري، پنهنجن وڏن جو سچو پچو يادگار ۽ فخر ڪري ليکيا ويندا هئا. هن ظاهري علمن جي تحصيل مولانا عبدالرزاق سورتيءَ وٽان ڪئي هئي. اسان جي سنڌ لاءِ اهو فخر گهٽ نه آهي، جو اهڙي وڏي مان ۽ مرتبي وارو عالم ۽ زنده دل درويش، جنهن سورت منجهه علم ۽ عرفان جو چراغ جلائي سڄي عالم اسلام کي روشن ڪيو، تنهن جي علمي فيض جو بنيادي سرچشمو به سنڌ منجهان ئي ڦٽي نڪتو هو. مولانا خيرالدين هڪ ڊگهي عرصي تائين مديني شريف ۾ رهي، شيخ محمد حيات سنڌيءَ وٽان حديث جو درس حاصل ڪيو ۽ وٽانئس ئي سند حاصل ڪري مديني شريف مان موٽي، جڏهن پنهنجي وطن وريو، تڏهن اٽڪل پنجاه سالن تائين هن درس ۽ تدريس، فيض ۽ هدايت جهڙن نيڪ ڪمن ۾ پاڻ کي مشغول رکيو.

سيد مرتضيٰ زبيدي، پنهنجي ڪتاب ”برنامه“ ۾ مولانا خيرالدين نقشبنديءَ جي هڪ تصنيف ”شواهد التجديد“ جو به ذڪر ڪيو آهي، جنهن جو موضوع تصوف ۽ سلوڪ هو. سيد مرتضيٰ زبيدي جڏهن حجاز ڏانهن ٿي ويو، تڏهن مولانا خيرالدين جي مدرسي ۾ اچي ٽڪيو هو، ۽ گهڻي ڀاڱي پاڻ به علمي استفادو وٽانئس حاصل ڪيو هئائين.

انهيءَ بزرگ سنه ١٢٠٦ هه ۾ وفات ڪئي، ۽ سورت ۾ ئي دفن ٿيو ١.

---

(١) ”يادِ ايام“ از سيد عبدالحي؛ ”تذڪرهء صلحاي سورت“؛ ”فهرس الفهارس“، لعبدالحي الڪتاني؛ ”تذڪرهء محبوبِ ذي المنن“.

"تحفة الطاهرين" جي مؤلف جو علمي استفاد و

مولانا خيرالدين جهڙي زبردست عالم ۽ صاف دل صوفيءَ جي خدمت ۾ رهي، شيخ محمد اعظم نه رڳو سلوڪ ۽ معرفت جون منزلون پوريون ڪيون، پر ڪيس علم جي آنهيءَ اونهي بحرمان ظاهري علمن ۾ به سڀ ڪجهه حاصل ٿيو. عربي ٻوليءَ جي جيد عالم ۽ ''لسان العرب'' جهڙي بين الاقوامي شهرت لکندڙ لغت جي مصنف سيد مرتضي زبيديءَ جهڙن صورت ۾ مولانا خيرالدين و ٺان علمي استفاد و حاصل ڪيو هو، تنهن ڪري انهيءَ لاڳاپي سبب شيخ محمداعظم سندس استاد ڀائي به سڏجي ٿو.

اسين جڏهن مولانا خيرالدين جي مدرسي جو تصور ڪريون ٿا، تڏهن اسان کي ''تحفة الطاهرين'' جو صاحب، هڪ خاموش طالب علم نه، پر هڪ محقق شاگرد جي حيثيت ۾ نظر اچي ٿو. جيئن ته هو پنهنجي ڪتاب ''هيئت العالم'' ۾ پنهنجي علمي استفادي جو هڪ واقعو نقل ڪندي لکي ٿو:

"مؤلفِ اين رساله روزي در بندرِ سورتِ از خدمت قدوة المشائخ زبدة الفضلاء حضرت مولوي خيرالدين نقشبندي سوال کرد که "هرگاه جميعِ افلاک در گردش تابعِ فلک الافلاک باشند و بتبعيت او در شبان روزي دورِ خود تمام کنند، پس گردشِ آنها بذاتِ خود علحده چگونه صورت پذيرد؟" فرمودند: "هم چنان که دولاب ميگردد و موري هم برآن تردد مينمايد تا دولاب چرخ زند و دورِ خود را تمام کند، موري هم بحرکتِ طبيعيءِ خود مقداري رفته باشد، هرچند که بتبعيتِ دولاب دورِ او تمام شده ۲."

(۲) ديباچو ''هيئت العالم'' صفحو ۹ ۽ ۱۰.

متئين سوال ۽ اُن جي جواب مان اندازو ڪري سگهجي ٿو ته محمد اعظم جي طبيعت ڪيڏي نه دقت پسند هئي، ۽ مولانا جي خدمت ۾ رهي هن علوم جا ڪهڙا ڪهڙا گوشا معلوم ڪرڻ گهريا ٿي.

سورت ۾ رهڻ وارو زمانو

اسان کي معلوم ٿئي ٿو ته ''تحفة الطاهرين'' جو مؤلف سنه ١١٦٠ھ ۾ سورت منجهه موجود هو. البت اها خبر ڪانه ٿي پئجي سگهي ته هو سورت ۾ ڪڏهن آيو، ۽ ڪيتري وقت تائين رهيو. مٿي ڄاڻايل سال ۾ سنڌ جو ممتاز مؤرخ مير علي شير "قانع" سورت ويو هو، جتي ڪيس مير سعدالله سورتيءَ جي ٻن فرزندن مير عبدالعلي ۽ مير عبدالوليءَ جي نالن جي هيءَ خصوصيت معلوم ٿي ته جيڪڏهن پيءُ ۽ ٻنهي پٽن جي نالن جا پويان لفظ ملايا ويندا، ته ان مان "علي ولي الله" جو مشهور فقرو ٺهي پوندو. "قانع" انهيءَ جدت کي پسند ڪري، ارادو ڪيو ته جيڪڏهن ڪيس به پٽ ڄاوا ته هو اهڙيءَ ترڪيب سان سندن نالا رکندو جو نه رڳو اهو فقرو ٺهندو بلڪ هر هڪ نالي مان ٻنهي جي ڄمڻ جو سال به نڪرندو. (١) سنڌ ۾ موٽڻ ڪانپوءِ ڏيو به ائين - پهريون پٽ ڪيس ١١٦١ھ ۾ ڄائو، جنهن جو نالو غلام علي رکيائين؛ ١١٦٣ھ ۾ ڪيس ٻيو پٽ پيدا ٿيو، جنهن تي غلام ولي الله نالو رکي، مٿي بيان ڪيل فقري جي ترتيب به پوري ڪيائين، ۽ اهڙيءَ طرح نالن مان ٻنهي جي پيدا ٿيڻ جا سال به ڪڍيائين.

مير علي شير سورت ۾ پنهنجي هم وطن دوست شيخ محمد اعظم سان انهيءَ ارادي جو اظهار ڪيو هو، چنانچه جڏهن مير "قانع" کي ٻئي پٽ ڄاوا ۽ حسب خواهش سندن نالا رکي پنهنجو ارادو پورو

---

(١) "تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحو ٣٣.

ڪيائين، تڏهن شيخ محمد اعظم کي ان جو اطلاع مليو، جنهن تي هن هيٺيون قطعو لکيو :

علي شير "قانع" حسيني که او — بود زبدهٔ آلِ خيرالبشر
يکي روز ميگفت با من براز — که ايزد ببخشد مرا دو پسر
يکي را بخوانم غلامِ علي — غلامِ وليِ الله نامِ دگر
که از اسمِ شان سالِ ميلادِ شان — بپيشِ سخن گو شود جلوه گر
'علي ولي الله' از هردو اسم — برآمد بوضع خوش و خوب تر
بخاموش ماندم ازين گفتگو — که اين از کرامات باشد مگر
بسه سال آن هردو پورِ گزين — که "قانع" از آن داد سابق خبر
ولادت موافق باعدادِ نام — خدايش عطا کرده با زيب و فر
تواي "اعظما" زين شگفتي مدار — که اين گفته ز الهام دارد اثر (١)

گذران جو وسيلو

شيخ محمد اعظم جي گذران جي باري ۾ اسان کي ڪو تفصيلوار احوال معلوم ٿي نہ سگهيو آهي. ''هيئت العالم'' منجهان ڳو ايتري خبر پوي ٿي تہ هو سورت جي گورنر مير حفيظ الدين وٽ نوڪريءَ ۾ هو ۽ شايد انهيءَ روزگار جي سانگي ئي هو صورت ۾ مقيم ٿيو هو. ٢

شيخ محمد اعظم جو سفر

''تحفة الطاهرين'' جي مؤلف جي حياتيءَ جو گهڻو حصو جدا جدا جدا شهرن جي سير ۽ سفر ۾ گذريو، پر اهڙو ڪو بہ مڪمل احوال نٿو ملي، جنهن منجهان اهو معلوم ڪري سگهون تہ هو ڪهڙن ڪهڙن شهرن ۾ ويو، ڪڏهن ويو ۽ ڪيترو وقت رهيو؟ ''هيئت العالم'' ۾ جدا جدا شهرن جو بيان ڪندي، ڪن شهرن ۾ هن پنهنجي موجود هئڻ ۽ اتان

(١) ياد داشت: سيد حسام الدين راشدي.
(٢) ديباچو ''هيئت العالم''.

جي عجيب ۽ اهم واقعن کي اکين سان ڏسڻ جو ذکر ڪيو آهي، جنهن جي آڌار تي اسان کي اهو معلوم ٿئي ٿو ته هو بمبئي، مسقط بندر ۽ قنڌار ڏانهن ويو هو. بمبئي بابت احوال ۾ اتان جي هڪ واقعي جو ذڪر ڪندي لکي ٿو:

”مؤلفِ اين رساله براي‌العين مشاهده نموده آنست كه چوبهاي طويل و ضخيم كه قُطرِ آن دو گز كم و زياده باشد در كنارِ درياي محيط بجاي مناسب نصب ميكنند و اره را بر سرِ آن قائم ميسازند. هنگام هبوب باد كه دريا بتلاطم آيد و موج زند درحينِ جزر و مد موج از كشاكش اره بغير دستياريٴ احدي چوبهاي مذكور بريده ميشوند.“ ١

اوڙيسا جي بيان ۾ مسقط بندر ڏانهن وڃڻ جي باري ۾ اشارو ڪندي لکي ٿو:

”اهلِ آن ديار بر برگِ تار با ميلِ آهني كه نوك تيز دارد مثلِ كاغذ و قلم دفاتر مينويسند.

”مؤلفِ اين رساله در بندرِ مسقط گماشتگانِ سلطانِ عادل را بچشمِ خود ديده كه بر برگهاي مذكور با قلم آهني حسابِ لكوك مي نوشتند و از آنها مسموع شد كه بر همين برگها حاصلِ مملكت از باج و خراج ثبت ميكنيم و مثل دفاترِ كاغذ نگاه ميداريم.“ ٢

(١) ”هيئت العالم“ صفحو ٥٢

٢ ”هيئت العالم“ صفحو ٥٧

اهڙيءَ طرح ڪشمير جو بيان ڪندي، ”تحفة الطاهرين“ جي مؤلف، پنهنجي قندار جي سفر ڏانهن به اشارو ڪيو آهي. لکي ٿو ته جڏهن هو قندار ۾ هو، تڏهن آتان جي ماڻهن جي واتان ٻڌو هئائين ته ڪشمير جا ماڻهو زمين چورائي وٺندا آهن. اها زمين ڪيئن چورائبي هئي، تنهن جو تفصيل خود محمد اعظم جي لفظن ۾ هن ريت آهي:

”مؤلف اين رسالهٔ در سفرِ قندهار از شخصي معتبر شنيد كه ميگفت كه اهلِ كشمير زمين را بدزدند. گفتم چگونه؟ گفت: آب در آن ولايت بهر طرف دائر است بنابر مردمانِ آنجا چوبها را در آب استاده ميكنند، و بالاي آن سطح بمقدار چند گز قائم ميسازند و بر سرِ آن سطح كل ببلندي يک دو گز ريخته تخم در آن مي‌افشانند، و همچنين سطح چند درست كرده چمن باهم وصل كنند، باغ و زراعت ميشود، و آنها كه زمين را ميدزدند، شبانگاه در حيني كه صاحبِ ملک حاضر نباشد، يک سطح را از آن زراعت جدا ساخته از همان آب كشان كشان ميبرند و بزراعتِ خود وصل ميسازند.“ ١

ٺٽي ۾ رهائش ۽ سرڪاري منصب

”تحفة الطاهرين“ منجهان معلوم ٿئي ٿو ته شيخ محمد اعظم ڪي حڪومت جي پاران منصب مليل هو. جڏهن هو ڪجهه وقت جي لاءِ ٺٽي ۾ اچي رهيو هو، تڏهن ڪن نامعلوم سببن جي ڪري ٻن سالن تائين سندس اهو منصب بند ٿي ويو، جنهن ڪري سندس اهي ٻه سال ڏاڍي پريشانيءَ ۽ سڃائيءَ ۾ گذريا هئا. مؤلف ميان، نور محمد شاه مجذوب ٺٽويءَ جي تذڪري ۾، هن ريت ان جو ذڪر ڪيو آهي.

---

(١) ”هيئت العالم“ (ڪشمير جو بيان ڪندي)

"مؤلف اين رساله ايام چند عسرتِ احوال داشت. روزي بر درِ خانهٔ خود از استيلاي افكار چون پيكرِ تصوير حيران و استاده بودم، اتفاقاً آن سالكِ مسالكِ حقيقت از آن راه گذر مي آورد..." ١

مياں نور محمد شاه جي كشف ڀريل نگاهن، هڪڙيءَ ئي نظر سان سندس پريشانين جو اندازو لڳائي ورتو ۽ کيس بشارت ڏنائين ته "تن ڏينهن جي اندر تنهنجو بندڪيل منصب وري جاري ٿي ويندو." چنانچه ٿيو به ائين - شيخ صاحب لکيو آهي ته:

"بعدِ انقضاي سه روز چيزهاي دو ساله وجه منصب كه ايصالِ آن بهيچ وجه صورت نداشت، و بعد سعئ كلي دست از تلاشِ آن كوتاه نموده بود، يک دست بمعرضِ وصول در آمد و ايامِ عسر به يسر مبدل گرديد." ٢

"تحفة الطاهرين" ۾ جن بزرگن جا نالا درج ٿيل آهن، تن مان مياں نور محمد شاه مجذوب ئي هڪ اهڙو بزرگ آهي، جنهن سان "تحفة الطاهرين" جي مؤلف جي ملاقات ثابت ٿئي ٿي.

شاعري

انهيءَ علم ۽ فضيلت سان گڏ شيخ محمد اعظم، شعر گوئي ۽ سخن سنجيءَ ۾ به عمدي ذوق جو مالڪ هو. ليڪن افسوس آهي جو ڪوشش ۽ ڳولا ڪان پوءِ به اهو معلوم ٿي نه سگهيو ته هن پنهنجي ڪلام جو ڪو مجموعو به مرتب ڪيو هو يا نه؟ اسان کي سندس

---

(١) "تحفة الطاهرين" تذڪرو مياں نور محمد شاه مجذوب- باب نائون؛ سلسلو نمبر ١٣٩.

(٢) ايضاً

ڪتابن منجهان سنڌس شاعريءَ جا نموني طور ڪي ٽڪرا مليا آهن، جن ڪي اسين هن هيٺ درج ڪريون ٿا. انهيءَ مختصر ڪلام منجهان ئي سنڌس فڪر جي رسائي، خيالن جي بلندي، ڪلام جي سادگي، نزاڪت، اصليت ۽ دلڪشيءَ جو اندازو ڪري سگهجي ٿو.

"هيئت العالم" جي ديباچي ۾ حمد ۽ نعت ۾ سنڌس هيٺيان شعر ملن ٿا:

خداوندي كه عالم آفريده   بقدرت روح در آدم دميده
بصر را داد بينائي كه بيند   ردان را روشني تا دين گزنيد
بساطِ خاک را خوش گسترانيد   بهر مور و ملخ روزي رسانيد
بحكم اوست هر بالا و هر پست،   بذكر اوست هر مستور و هر مست
تعالي الله چه نيكو كرد گا راست   كه نعمتهاش بيرون از شما راست

اهڙي طرح هيٺيان ٻه شعر نعت ۾ چيا اٿس:

زان كه باشد بر سرِ كون و مكان فرمان او
نقدِ فيضِ هر دو عالم در كفِ احسانِ او
شهسوارِ ملکِ قدس و پيشواي جنّ و انس
باعثِ ايجادِ عالم ذاتِ ذوالبرهانِ او

انهيءَ ساڳئي ديباچي ۾ پنهنجي ممدوح مير سهراب خان ٽالپر جي مدح ڪندي لکي ٿو:

جوان مردي كه رنج از خلق برده   بكوي نيک نامي پا فشرده
بگاهِ رزم چون رستم عنان‌دار   بوقتِ بزم چون جمشيد دربار
نظامِ دين و دولت مظهرِ جود   نشاطِ خلق ده بريک بر افروز
تعالی الله امير نيک كردار   نِكو سيرت نكو نام و نكو كار
بحقِ احمدِ مختار و حيدر   بحقِ اهلِ بيتِ پاک و اطهر
بكو نينش خداوندا شرف ده   بذاتِ عاليش آن ده كه آن به

شيخ محمد اعظم، پنهنجي ڪتاب ”هيئت العالم“ جي پڇاڙيءَ ۾ مير سهراب خان جي باري ۾ جيڪي دعائيه شعر لکيا آهن، تن ۾ نه رڳو شعريت جي شيرينيءَ معنيٰ جا موتي موجود آهن، بلڪ انهن مان پنهنجي ممدوح لاءِ سندس دل ۾ جيڪا محبت ۽ جيڪا عقيدت آهي ان جو اڻاه به معلوم ٿئي ٿو.

تعالى الله چه گلزار است رنگين عجائب بوستاني خلد آئين
فرح بخشِ دلِ آميدواران نشاط افزا چو ايّامِ بَهاران
درو بشگفته گلهاي عجائب بهر جانب تماشاي غرائب
مطر.... بهشتِ جاوداني خجل درپيش با ارژنگِ ماني
گلِ احبار ازو مفهوم گردد نديده يک بيک معلوم گردد
خدايا اين نگارين بوستان را که هردم خوش کند روح روان را
ز چشمِ حاسدانش در امان دار قبولِ خاطرِ سهراب خان دار (١)

تصنيفون

شيخ محمد اعظم ڪيترا ڪتاب لکيا، انهن جا نالا ۽ هئا ۽ ڪهڙن عنوانن تي هئا، ان جو پورو تفصيل معلوم ڪونه ٿو ٿئي. البته اهو معلوم ٿئي ٿو ته هن گهڻيئي ڪتاب مرتب ڪيا، جيڪي زماني جي اٿل پٿل تلف ڪري ڇڏيا ”هيئت العالم“ ۾ هڪ هنڌ لکي ٿو ته

”و احوال اکثر ازين بزرگواران از رساله مسمي به ”تحفة الطاهرين“ که از جمله تاليفات مسودِ اين اوراق است معلوم شود.“

”جملهء تاليفات“ جي فقري منجهان انهيءَ ڳالهه جي تصديق ٿئي ٿي. افسوس آهي، جو هن وقت سندس رڳو به ڪتاب ملن ٿا،

---

(١) ديباچو ”هيئت العالم“ ۽ ڪتاب جي پڇاڙي.

جن مان هڪ ”تحفة الطاهرين“ آهي ۽ ٻيو ”هيئت العالم“.

”تحفة الطاهرين“

هن تذڪري ۾ آنهن اونيائن، اڪابرن ۽ صوفين جي سوانح ڏنل آهي، جي ٺٽي ۽ مڪليءَ ۾ دفن ٿيل آهن. شيخ محمد اعظم اهو ڪتاب سنه ١١٩٠ هه ۾ تاليف ڪيو، جنهن جي تاليف جو سال خود ان جي نالي ”تحفة الطاهرين“ منجهان نڪري ٿو، جنهن جو اشارو مؤلف هيٺئين شعر ۾ ڪيو آهي:

شکرِ للّٰه که یافت زیبِ رقم
نسخهٔ دل پذیر و معدنِ هوش
سالِ اتمام و نامِ میمونش
”تحفة الطاهرين“ بگفت سروش
١١٩٠هه

مؤلف هن ڪتاب ۾ تذڪري نويسيءَ جو عام ۽ پراڻو اسلوب اختيار ڪيو آهي، يعني هر بزرگ جي سوانح، تعريف ۽ توصيف سان شروع ڪري، آخر ۾ ڪن ڪرامتن جي ذڪر سان بيان کي ختم ڪري ٿو- جنهن مان نه انهيءَ بزرگ جو ذاتي ۽ ضروري احوال معلوم ٿئي ٿو، ۽ نه ان جي دور ۽ زماني جي خبر پوي ٿي. اهو پڻ پتو پئجي ڪو نه ٿو سگهي ته هن زندگيءَ ۾ ڪهڙا ڪارناما ڪيا. ليڪن اهو ڏوھ فقط هن اسان جي هڪ مصنف جو نه آهي، بلڪ قديم زماني کان وٺي تذڪرن ۾ اهو ئي اسلوب هلندو آيو آهي، جنهن ڪري شيخ به انهيءَ پراڻيءَ پر ۽ قديم روش کان انحرافي ڪري نٿي سگهيو.

انهيءَ خاميءَ کان درگذر ڪندي، تاريخي نقطه نگاه کان هن ڪتاب ۾ هڪ وڏي ۾ وڏي خصوصيت موجود آهي، جا ڪيس هرحالت ۾ ممتاز بنائي ٿي ڇڏي. اها آهي فاضل مؤلف جي اها ڪوشش، جو

هن پنهنجي تذڪري ۾ ٺٽي جي بزرگن ڪي پاڙي پاڙي آهر ورهائي ڇڏيو آهي، ۽ هر پاڙي جي بزرگن لاءِ جدا جدا باب قائم ڪيو اٿس، جنهن جي وسيلي اسين اڄ به پراڻي ٺٽي جي سلسليوار جاگرافي جوڙي سگهون ٿا. تنهن کان سواءِ اسان کي اهو به آسانيءَ سان معلوم ٿي سگهي ٿو ته انهيءَ اڳين زماني ۾ ٺٽي ۾ ڪهڙا ڪهڙا پاڙا، ڪهڙا شاهي رستا ۽ ڪهڙيون ڪهڙيون بازاريون هيون. انهن بزرگن جي تربتن جا نشان جاچيندي، اڄ جو تاريخ نويس پراڻي ٺٽي جو نقشو تمام چڱيءَ طرح تيار ڪري سگهي ٿو. اهي سڀئي سهولتون رڳو انهيءَ ڪتاب منجهان ئي حاصل ٿي سگهن ٿيون.

جيتوڻيڪ "تحفة الڪرام" جي مؤلف به ٺٽي جي ڪن پاڙن جا نالا ڏنا آهن، پر انهن جو پورو ڏس، مقرر هنڌ ۽ تفصيلوار احوال رڳو "تحفه الطاهرين" منجهان ئي اسان کي معلوم ٿئي ٿو، ۽ انهيءَ نقطهٔ نگاه سان پراڻي ٺٽي جي جاگرافيءَ لاءِ فقط اهو هڪڙو ڪتاب ئي صحيح رهبر ثابت ٿي سگهي ٿو.

"تحفة الطاهرين" تيار ڪرڻ وقت مؤلف جي سامهون "حديقة الاولياءِ"، "تحفة الڪرام" ۽ "تذڪرة المراد" موجود رهيا آهن، ۽ انهن کان سواءِ هن پنهنجي سيني ۾ سانڍيل روايتن جي به ڪافي آڇتار ڪئي آهي، جي ڪيترن سالن کان سندس خاندان ۾ هڪڙن سينن مان ٻين سينن جو سينگار بڻبيون هليون آيون هيون.

اهو ڪتاب اسين ايندڙ صفحن ۾ ضروري حاشين سان سينگاري ۽ سنواري پيش ڪري رهيا آهيون.

"هيئت العالم"

شيخ محمد اعظم جو هيءُ ٻيو ڪتاب جاگرافيءَ جي موضوع تي آهي، جنهن کي رياست خيرپور جي واليءَ مير سهراب خان ٽالپر جي

نالي سان منسوب ڪيو آهي. هن ڪتاب لکڻ جي تحريڪ هن نموني ٿي، جو مؤلف جڏهن سورت ۾ مير حفيظ الدين خان جي نوڪريءَ ۾ هو، تڏهن هڪ رات خواب ۾ ڏٺائين ته:

"قدم در وادیٔ سیر و سلوک نهاده، دشت و کوه را می پیمایم، و در معموره و غیر معموره تگاپو می نمایم، و از شرق تا غرب و از شمال تا جنوب در طی بوادی و قطع جبال و صحاری عرق ریز شتاب و قدم فرسای تردد گشته، عجائبِ بر و بحر و غرائبِ دشت و شهر برای العین مشاهده می کنم." ۱

مؤلف هڪدم ننډ مان سجاڳ ٿيو ۽ جيڪا خواب ۾ ڏٺي هئائين، تنهن تي ويچار ڪندي، رنج ۽ ڏک ۾ پرجي ويو. لکي ٿو:

"گفتم: سبحان الله، تمنای خاطر آن بود که باقی عمر بآسائش و سکون بسر آید، و نفسی چند که مانده بآرامش و قرار بآخر رسد، ندانم که این واقعه را چگونه تعبیر خواهد بود." ۲

صبح ٿينديئي هو هميشه جي دستور موجب، حضرت مولانا خيرالدين نقشبنديءَ جي خدمت ۾ پهتو. مولانا صاحب کيس اهڙيءَ پريشانيءَ جي حالت ۾ ڏسي سبب پڇيو، جنهن تي هن پنهنجي خواب جي سچي حقيقت بيان ڪري ٻڌائي. مولانا صاحب ٿوري دير لاءِ مراقبو ڪيو ۽ پوءِ فرمايائين:

"دل خوش دار که از دستِ تو تالیفی آید، که صورتِ عالم در قالبِ بیان از آن وا نماید، و آن چه از بلاد و امصار

---

(۱) ديباچو "هيئت العالم".
(۲) ايضاً.

درگيتي واقع است، بوجهِ احسن چهره بکشايد، هان کمرِ همت ببند ، و از بحرِ مراد گوهرِ مقصود برگير." ١

اهو ٻڌي مؤلف ڏاڍو خوش ٿيو، تاريخ ۽ جاگرافيءَ جا ڪتاب پڙهڻ شروع ڪيائين؛ چنانچه "هيئت العالم" جي تاليف وقت هيٺيان ڪتاب سندس مطالعي هيٺ هئا.

(١) تشريح الممالڪ (٢) مجمع الاسرار (٣) مقياس الارض (٤) سفينة البلاد (٥) رياض الافاق (٦) تحفة الڪرام (٧) مجمع الغرائب (٨) مسالڪ ممالڪ (٩) ميزان الحڪمت (١٠) معلومة الافاق (١١) هفت اقليم (١٢) منتخب التواريخ (١٣) عجائب المخلوقات (١٤) مجمع النوادر (١٥) جامع التواريخ (١٦) آثار البلاد (١٧) تحفة الغرائب (١٨) صور الاقاليم (١٩) عجائب العالم (٢٠) عجائب البلدان (٢١) تاريخِ جهان نما.

اِهي سڀيئي ڪتاب "هيئت العالم" جا ماخذ آهن ۽ انهن گلن منجهان ئي هن اهو سدا بهار گلدستو تيار ڪيو آهي. هن ڪتاب جي تاليف ۾ شيخ محمد اعظم جيڪا محنت ۽ اڻ ٿڪ ڪوشش ورتي آهي، تنهن جو بيان هن پاڻ ڏاڍي بليغ انداز ۾ ڪيو آهي، ۽ انهيءَ هڪ ٽڪري مان ئي سندس انشا پردازيءَ جي ڪماليت جو اندازو تمام چڱيءَ طرح سان ڪري سگهجي ٿو. لکيو اٿس ته:

"از هر کتاب آيتي، و از هر صحيفه روايتي، از هر چشمه نمي، و از هر نغمه ترنمي، از هر انجمن صداي، و از هر محفل نواي، از هر دوکان دانه، و از هر ترنم ترانه، از هر بحر گوهري، و از هر معدن جوهري فراهم آورده، رسالهٔ مختصر مفيد ساختم، و آن را 'هيئت العالم' نام نهادم." ٢

(١) ديباچهٔ "هيئت العالم".

(٢) ايضاً.

هن ڪتاب جو خاڪو ته سورت ۾ ئي تيار ٿي چڪو هو، پر اها خبر نٿي پئجي سگهي، ته مصنف هن جي شروعات ڪڏهن ۽ ڪهڙي سنه ۾ ڪئي؟ رڳو ايترو معلوم ٿئي ٿو ته مؤلف هن جي پڄاڻي سنه ١٢٠٧ هه ۾، گهٽو ڪري سنڌ ۾ ئي ڪئي - چاڪاڻ ته ڪتاب پوري ٿيڻ ڪان پوءِ هن پنهنجي انهيءَ بي بها تاليف کي، سنڌ جي فياض ۽ علم پرور هستيءَ، يعني خيرپور جي واليءَ مير سهراب خان ٽالپر، جي نالي سان منسوب ڪيو آهي.

"هيئت العالم" ۾ ڪل آٺ باب آهن، جن جي ترتيب هيٺينءَ ريت آهي:

باب اول : در بيانِ افلاڪ.

باب دوم : در بيانِ احوالِ شمس نسبت بقمر، و بيان ڪسوف و خوف.

باب سيوم : در بيانِ عناصرِ اربع.

باب چهارم : در بيانِ جبال.

باب پنجم : در بيانِ بحور شور و شيرين.

باب ششم : در بيانِ ڪائنات.

باب هفتم : در شرح اقاليم سبعه و بلادِ آن.

باب هشتم : در شرحِ غير معموره، و عجائبات آن.

هن ڪتاب ۾ مؤلف پنهنجي سنڌ ديس کي تمام ٿوري جڳهه ڏني آهي - يعني فقط بکر، الور، سيوستان، حيدرآباد ۽ ٺٽي جو احوال ڏنو اٿائين ۽ اهو به انتهائي اختصار سان - حالانڪ شيخ مرحوم جنهن صورت ۾ جاگرافيءَ تي ڪتاب لکي رهيو هو، تنهن صورت ۾ کيس گهربو هو ته آن ۾ اِنهن شهرن جو تفصيلي احوال ۽ خاص طرح سان، پنهنجي زماني ۾ انهن شهرن جي صورت حال مفصل بيان ڪري

ها، جيڪو اڄ اسان لاءِ هوند تمام ڪارائتو ثابت ٿئي ها

" هيئت العالم " لکڻ وقت جدا جدا شهرن جو احوال لکندي، ڪيترن هنڌن تي مؤلف پنهنجا اکين ڏٺا واقعا به بيان ڪيا آهن، جنهن جي ڪري ڪتاب جي مفيد هئڻ جو پهلو تمام گهڻو وڌي ويو آهي.

انهيءَ ڪتاب جو هڪ نسخو جيڪو مصنف جي زماني جو ئي معلوم ٿئي ٿو، سنڌي ادبي بورڊ ۾ موجود آهي، جنهن جي سائيز $7\frac{1}{2}$x5 آهي، منجهس ١٤٨ صفحا آهن ۽ هر صفحي ۾ ١٣ سٽون اٿس.

انهيءَ ڪتاب ۾ سنڌ جي باري ۾ جيڪو احوال آهي، تنهن کي هن ڪتاب جي پڇاڙيءَ ۾ اسان ضميمي طور ڏنو آهي، ته ڪ سنڌ جي باري ۾ مصنف جا محنت ڪئي آهي سا يڪجا شايع ٿي وڃي.

وفات

اها ڳالهه به تحقيق سان چٽيءَ طرح ثابت ٿي نه سگهي آهي، ته " تحفة الطاهرين " جو مؤلف ڪهڙي سنه ۾ پيدا ٿيو ۽ ڪهڙي سال ۾ وفات ڪيائين. پر اندازن ۽ اشارن منجهان چئي سگهجي ٿو ته هو ٻارهين صديءَ جي وچ ڌاري ميان نور محمد ڪلهوڙي (١١٣٠هه - ١١٦٧هه) جي حڪومت ۾ ڪنهن به وقت پيدا ٿيو هوندو. نادر شاه جي ڦرلٽ، ڪلهوڙن جي گهرو لڙائي ۽ سندن زواليت ۽ ٽالپرن جي حڪومت جي شروعات ۽ ٻيا سڀ واقعا پنهنجي حياتيءَ ۾ خود پنهنجن اکين سان ڏٺا هوندائين.

"هيئت العالم سندس پڇاڙيءَ واريءَ عمر جي تصنيف آهي. قياس جي آڌار تي چئي سگهجي ٿو ته ڪتاب پوري ٿيڻ کان پوءِ هن جلد ئي وفات ڪئي هوندي. والله اعلم بالصواب.

"تحفة الطاهرين جا نسخا

مون " تحفة الطاهرين " کي ايڊٽ ڪرڻ وقت هيٺيان ٽي نسخا

پنهنجي سامهون رکيا آهن :

(۱) سيد حسام الدين راشديءَ وارو نسخو، جنهن تي ڪتابت جو سال ڄاڻايل ڪونهي، پر ڪاغذ ۽ خط جي اعتبار سان بلڪل جهونو نسخو معلوم ٿئي ٿو. آن جي سائيز ۹X۵آهي، صفحا ۱۰۰ ۽ هر صفحي ۾ ۱۹ سٽون اٿس. انهيءَ نسخي کي بنياد بڻائي، هيٺ ڄاڻايل ٻن نسخن سان تمام چڱيءَ طرح ڀيٽيو ويو آهي.

(۲) مولانا مفتي محمد ابراهيم صاحب گڙهي ياسينيءَ وارو نسخو. هيءُ نسخو معمولي اکرن ۾ لکيل آهي. سائيز ۷X۵ صفحا ۱۲۰ ۽ هر صفحي ۾ ۱۸ سٽون اٿس. خط جي نموني ۽ ڪتابت جي انداز منجهان معلوم ٿئي ٿو ته چاليهه پنجاهه سال اڳي جو لکيل آهي.

(۳) منهنجو پنهنجو نسخو. هيءُ نسخو منهنجي ڪتب خاني ۾ محفوظ آهي. اٽڪل سٺ ستر سال اڳي جو لکيل معلوم ٿئي ٿو. سائيز $10X7\frac{1}{2}$ صفحا ۹۶ ۽ هر هڪ صفحي ۾ ۱۹ سٽون اٿس.

ماخذ

هن ڪتاب جي تصحيح وقت هيٺيان ڪتاب منهنجي مطالعي هيٺ رهيا آهن :

(۱) "تحفة الڪرام" مير علي شير قانع ٺٽوي (ڇپيل)
(۲) "حديقة الاولياء" سيد عبدالقادر ٺٽوي (قلمي)
(۳) "تذڪرة المراد" حاجي محمد حسين صفائي ٺٽوي (قلمي)
(۴) "مقالات الشعراء" مير علي شير قانع ٺٽوي (قلمي)
(۵) "معارف الانوار" محمد صالح بن زڪريا ٺٽوي (قلمي)
(۶) "آداب المريدين" سيد علي ثاني (قلمي)
(۷) "مڪلي نامه" مير علي شير قانع ٺٽوي
(مطبوعه "مهراڻ" ۲-۱۹۵۶ع - سنڌي ادبي بورڊ)

(٨) "لب تاريخ سند" خداداد خان (مطبوعہ)
(٩) "بزم صوفياء" دارالمصنفين (مطبوعہ)

تصحيح سان گڏو گڏ اسان ضروري هنڌن تي تشريح ۽ وڌيڪ چٽائيءَ لاءِ ڪي نوٽ به ڏنا آهن. خيال هو ته جن اوليائن سڳورن جو ذڪر هن ڪتاب ۾ اچي چڪو آهي، تن جي تربتن جا فوٽا ۽ نقشا به ڏنا وڃن، پر وقت جي مجبورين سبب اسان جي اها ڪوشش ڪامياب نه ٿي سگهي، تنهن ڪري في الحال انهيءَ صورت ۾ ئي اهو نسخو پريس ۾ موڪليو ويو. جيڪڏهن آينده حالتون سازگار ٿيون ته انشاءَ الله ٻي ايڊيشن ۾ انهن سڀني اوڻاين ۽ پوٽاين جو پورائو ڪيو ويندو.

پڇاڙيءَ ۾ آءٌ پنهنجو اخلاقي ۽ ضروري فرض سمجهان ٿو ته پنهنجي محترم دوست سيد حسام الدين راشديءَ جو دل جي خلوص سان شڪريو ادا ڪريان، ڇاڪاڻ ته هن صاحب انهيءَ ڪتاب جي سلسلي ۾ پنهنجن مفيد مشورن سان منهنجي هر قدم تي رهنمائي ڪرڻ فرمائي آهي ۽ مواد ڪٺي ڪري ڏيڻ ۾ ته ڪابه ڪسر باقي نه ڇڏي اٿس: ۽ سچ پچ حقيقت اها آهي، ته جيڪڏهن هن صاحب جو خلوص ۽ مهربانيون مون سان شامل نه هجن ها، ته هن ڪتاب ايڊٽ ڪرڻ ۾ مون کي تمام گهڻين تڪليفن ۽ دشوارين کي منهن ڏيڻو پوي ها.

مان پنهنجي دوست مولانا اعجازالحق صاحب قدوسيءَ جو به شڪرگذار آهيان، جنهن صاحب هن ڪتاب جي مسودي پڙهڻ ۽ متن جي تصحيح ۾ منهنجي ڪافي مدد ڪئي آهي ۽ پنهنجي قيمتي وقت سيڙائڻ ۾ وسئون ڪين گهٽايو اٿس.

مسٽر محمد ابراهيم جويو سيڪريٽري سنڌ ادبي بورڊ به منهنجي شڪرگذاريءَ جو مستحق آهي، جنهن هن ڪتاب جي ڇپائيءَ ۽ پروفن ڏسڻ ۾ اخلاص ۽ ڪافي محنت کان ڪم ورتو آهي ۽ پنهنجين اکين جو نور نچويو آهي.

منهنجي دعا آهي تہ خداوند ڪريم انهن سڀني پلارن بزرگن ۽ اڪابر اوليائن جي صدقي، جن انسانيت جي علم بلند ڪرڻ لاءِ سر ڏنو ۽ ڪوششون ڪيون ۽ جن جو تذڪرو هن ڪتاب جي سونهن ۽ سوڀيا آهي، اسان سڀني کي سٺي سيرت ۽ نيڪ عملن ۾ اهو ممتاز درجو عطا فرمائي، جنهن لاءِ انهن خدا جي پاڪ بانهن پنهنجون پياريون حياتيون وقف ڪري ڇڏيون هيون.

"آشيانءِ ادب" ڳڙهي ياسين سڪر
۲- جون، سنہ ۱۹۵۶ع

بدر عالم دراني

تحفة الطاهرين

46

بسم اللّٰه الرحمن الرحیم

حمد و ثنائی احدی را که در ساحتِ وجودِ انسان علمِ محبت افراخت و دلهای اهلِ صفا را گنجینهٔ معرفت ساخت، مشعل هدایت در راهِ اهلِ ایقان افروخته، و نقد عرفان در خزینهٔ خانه جانِ شان اندوخته، خاک نشینان مصطبهٔ شوق مست جام تفرید، و گرم روان بادیهٔ عشق را غرقِ لجهٔ توحید گردانید، مرآتِ ضمیر از اشعلهٔ تجلیاتش روشن و صحبتِ دل از گلهای معرفتش گلشن، دلهای عاشقان از آتشِ محبت سوختهٔ او، و آتش عشق در کانونِ دل افروختهٔ او، جلّ جلاله، و عمّ نواله۔

و صلوات بی عدد، و درود بی حد، بر روحِ مطهر آن شافعِ محشر، شگافندهٔ قمر، سرورِ انبیاء، سرخیلِ اصفیاء، فخر رسل، هادیٔ سبل، مظهرِ کرم، عالی همم، مربع نشین چار بالش نبوت، زیب افزای مسندِ رسالت، قافله سالارِ شاهراهِ هدایت، فروغ بخشِ ناصیهٔ شفاعت، سید المرسلین و سند العاصیین احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللّٰه علیه و سلم۔

و بر آل اطهار، و اصحابِ احرار که مقتدای عالم، و رهنمای بنی آدم اند باد، الی یومِ التناد۔

امابعد۔ می گوید اضعف عباد اللّٰه العلام محمد اعظم بن شیخ محمد شفیع بن شیخ عبد السلام غفر اللّٰه له و لولدیه و احسن الیهما و الیه که هر چند ذکر برخی از اولیاِ اللّٰه که در کوه

مکلی۱ و شهر تته۲ آسوده اند تقریباً در بعضی کتب مذکور است، اما رسالهٔ مبسوط درین باب تا الیوم که سال هزار و یک صد و نود و چهار (۱۱۹۴) هجری است، در سلکِ تالیف نیامده، بنابر آن اکثر اوقات بخاطر این ذرهٔ کمتر نقشِ این معنی صورت می بست که سطری چند در مناقب و محامد اهلِ عرفان و شمه از کرامات و خوارقِ عاداتِ اصحابِ ایقان که در کوهِ مکلی و عین بلدهٔ تته و سوادِ آن آسوده اند، رقم پذیر خامهٔ تالیف گرداند، و نسخهٔ علحده جامع مدعا در سلکِ تدوین درآرد.

درین آوان مسرت اقتران که شبِ امید را صبحی و خاطرِ

---

(۱) "تحفة الڪرام" جي صاحب مڪليءَ جي نالي جو ڪارڻ هن ريت نقل ڪيو آهي :

"خدا رسيده بزرگن منجهان ڪو بزرگ حرمين شريفين ڏانهن وڃڻ جي ارادي سان هتان اچي نڪتو. اچڻ ڪان پوءِ مٿس وجد جي هڪ اهڙي ڪيفيت طاري ٿي، جو انهيءَ حالت ۾ گهڙيءَ گهڙيءَ ائين ٿي چيائين ته 'هٰذَا مَڪَّة لِي'، جنهن جو مطلب آهي ته 'هيءَ منهنجي لاءِ مڪو آهي'. اِهو ان بزرگ جي زبان جو اثر ۽ ڪرشمو آهي جو اهو هنڌ 'مَڪَّة لي' جي 'ت' جي تخفيف سان 'مَڪَّلِي' ۽ پوءِ 'مڪلي' مشهور ٿي ويو." - تحفة الڪرام جلد ٣، صفحو ١٨٥ .

(٢) "تاريخ طاهريءَ" ۾ لکيل آهي ته ""ٺٽي جو بنياد ڄام نظام الدين 'نندي' وڌو. هن جڏهن هِن شهر جو بنياد ٿي رکيو، تڏهين نجومين کي گهرائي، ساڻن صلاح ڪيائين ته هن شهر کي ڪهڙيءَ طرح آباد ڪيو وڃي؟ انهن جواب ڏنو ته 'اوهان جيڪڏهين اِهو شهر جبل جي مٿان آباد ڪندا، ته منجهس سنگدل ۽ جاهل ماڻهو پيدا ٿيندا ۽

مترصد را فیضی پدید آمده بود، بمقتضای حدیث شریف تنزلُ الرحمة عند ذکر الصالحین ۔

بنابر استفاضهٔ رحمت، و استفادهٔ عنایت حکایات چند از مشائخ حق پیوند که متحقق گشته، و از کتب معتبره دانسته، معتمده معلوم شده در سلک تحریر و سمط تسطیر درآورده رساله ساخته، و نام آن را "تحفة الطاهرین" نهاده، و تاریخِ اختتام این صحیفهٔ شریفه نیز از نام برآورده ۔

لمولفه،

شکر للّٰه که یافت زیبِ رقم

نسخهٔ دل پذیر و معدنِ هوش

انهن منجهان وقت جي حاڪم کي هميشه خطرو رهندو. پر جڏهن اوهان آن کي جبل جي هيٺاهين ۾ آباد ڪندا ته منجهس نرم طبيعت، سياڻا ۽ نازڪ مزاج ماڻهو پيدا ٿيندا ۽ آهي پنهنجن حاڪمن سان سدائين وفادار رهندا'.

''اِهو ئي سبب هو، جو ڄام نظام الدين 'نندي' ٺٽي جو بنياد، جبل جي ماڙيءَ ۾، سنه ۸۸۳هه مطابق سنه ۱۵۸۵ع ڌاري قائم ڪيو. جيئن ته اهو شهر جبل جي هيٺاهينءَ ۾ آباد ٿيو هو، تنهنڪري ان جو نالو 'ته تهه' پئجي ويو، جو هوريان هوريان مٽجي، 'ٺٽي' جي نالي سان مشهور ٿي ويو.''

پر اسان کي محمد شاه تغلق ۽ فيروز شاه تغلق جي زماني ۾ به ٺٽي جو نالو نظر اچي ٿو. (تاريخ "مبارڪ شاهي" ۽ "تاريخ فيروز شاهي"۔ عفيف) جنهن مان معلوم ٿئي ٿو ته ٺٽو مٿين روايت جي زماني کان ڪي صديون اڳ آباد ٿي چڪو هو. ٿي سگهي ٿو ته وچ ۾ ويران ٿي ويو هجي، ۽ ڄام نظام الدين آن کي وري آباد ڪيو هجي۔ والله اعلم بالصواب."

سالِ اتمام و نام میمونش
"تحفة الطاهرین" بگفت سروش
۱۱۹۴ھ

از مکارمِ اخلاق و محامدِ اوصاف ناظرانِ این گلشنِ فیض توقع آنست که درحین مطالعه مؤلف را بدعای خیر یاد آرند، و طریقهٔ نسیان مجوز ندارند.

مناجات

الٰهي برمن ببشخا- چشمِ دلم بسوی خودبکشا، از خود بینی بیزارم کن- از خوابِ غفلت بیدارم کن، بلطفِ عمیم خود مرا بنواز- خانهٔ دلم از غیر پرداز- الٰهي ازکرم عذرِ من بپذیر- در روزِ درماندگی دستم بگیر، الٰهي بر بیکسیٔ من رحم آر- شرِ شیطان ازمن دوردار، خارهوس از راهم برگیر- سخت افتاده ام دستم بگیر، جذبهٔ توفیق دمسازم کن- با گوهرِ عشق همرازم کن، درعشق خود بیقرارم کن- از جامِ محبت سرشارم کن، الٰهی از کردارِ خود شرمسارم- امیدِ عفو از تو دارم، از چاهِ ضلالتم برون آر- بارانِ رحمت بر من ببار، دلم را از ما سوی پپرداز- بنور هدایت منور بساز، کلبهٔ جانم را نوری ببخش- دلِ دردمندم را سروری ببخش، توفیقم ده که آشناي تو باشم- تلقینم کن که شناساي تو باشم، شمعِ معرفت در دلم افروز- خاشاکِ هوس از خاطرم بسوز، از آفتابِ عنایت شبِ من سحر کن- دل مُرده ام لطفِ خودم رهبرم کن، شبِ امیدم را صبحی پدید آر- خاطرِ محزونم را فرحی پدید آر، از شرِ شیطان پناهم ده- در گلشنِ معرفت راهم ده، الٰهی

قادر توئی روی بکه آرم ـ قاضی الحاجات توئی امید بتو دارم، الٰهي از تو ام چشم مرحمت از تو دارم ـ الٰهي گنهگارم امیدِ مغفرت از تو دارم، الٰهي شناسائی عهدِ الستم کن ـ الٰهي از رحیقِ تحقیق مستم کن، الٰهي دردِ خود ده درمانم تو باش ـ بیقراری هائی عشق ده جانانم تو باش، گم گشتگان بوادیٔ ضلالت را رهنما توئی ـ سرگشتگان بیدای ناکامی را کام روا توئی، الٰهی مرا آشنای درگاهِ احدیتِ خود کن ـ الٰهی مرا شناسای بارگاهِ صمدیت خود کن، الٰهی از بطنِ عدم مرا بعرصهٔ وجود آوردی ـ الٰهی از کتمِ غیب مرا به جلوهٔ شهود آوردی، اکنون آن کن که شائستهٔ رحمت تو باشم ـ با من چنان کن که بائستهٔ مغفرتِ تو باشم، الٰهی بحقِ جان بازانِ معرکهٔ شهادت ـ الٰهی بحقِ گرمروان راهِ ارادت، الٰهی بحقِ یکه تازانِ معرکهٔ پرهیز وتقوا ـ الٰهی بحقِ سالکانِ مسلکِ صدق وصفا، الٰهی بحقِ می کشانِ مصطبهٔ معرفت ـ الٰهی بحق جرعه نوشانِ خمخانهٔ محبت، دلم را بصیقلِ معرفت منجلی کن ـ آئینهٔ ضمیرم را مظهرِ تجلی کن، کیشتِ امیدم را ببارانِ رحمت خود سیراب کن ـ دل اندوه گینم را بمحبت خود شاداب کن۔

اللهم ارزقنا حبک وحبِ من یحبک

وحبِ عمل یقرِبنا الیک

پوشیده نماند که این رساله مشتمل است بر دو باب و یک مقاله:

باب اول :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در کوهِ مکلی آسوده اند۔

باب دویم :- در ذکر اولیاءُ اللّٰه که درعینِ بلدهٔ تته آسوده اند، و آن مشتمل است بر یازده فصل۔

فصل اول :- در ذکر اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ غله بازار آسوده اند۔

فصل دویم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ بهائیخان آسوده اند۔

فصل سویم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ سهتیه آسوده اند۔

فصل چهارم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ مغلواره آسوده اند۔

فصل پنجم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ آکر آسوده اند۔

فصل ششم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ تندسر آسوده اند۔

فصل هفتم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ گدا بازار آسوده اند۔

فصل هشتم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ مسکر آسوده اند۔

فصل نهم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ خواجه شکر آسوده اند۔

فصل دهم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در محلهٔ تهتی آسوده اند۔

فصل یازدهم :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در سوادِ قلعه ارک آسوده اند۔

مقاله :- در ذکرِ اولیاءُ اللّٰه که در سواد بلدهٔ تته آسوده اند۔

باب اول

در ذکر اولیاءُ اللّٰه که در کوهِ مکلی آسوده اند

در ''حدیقة الاولیاء'' ۱ مذکور است که جام تماچی ۲ در عهدِ دولتِ خود مطابقِ ارشاد فیض رشاد عارفِ حق، ولیٔ مطلق، واصلِ محقق شیخ حماد المعروف به جمالی درویش قدس سره العزیز مسجدی برین کوه فلک شکوه بنا فرمود، وآن را ''مکلی'' نام نهاد، از آن باز این کوه بنام مسجدِ مذکور اشتهار یافت و نیز مطابق فرموده آن بزرگوار بمردم امر نمود تا اموات را که

(۱) هيءُ سنڌ جي اوليائن جو سڀ کان پهريون تذڪرو آهي، جو اڃان تائين شايع نہ ٿيو آهي. ''تحفة الڪرام'' ۽ ''تحفة الطاهرين'' جو ماخذ بہ اِهوئي تذڪرو آهي، جنهن جو مصنف، سيّد عبد القادر بن سيّد محمد هاشم بن سيّد محمد حسين ٺٽي وارو، مرزا خسرو چرڪس جي دربار جو نوازيل هو. هن اِهو تذڪرو، مرزا خسرو چرڪس جي فرمائش تي لکيو ۽ ان جي ئي نالي سان منسوب ڪيائين.

- (''مقالات الشعراء''- صفحو ۸۸)

(۲) ڄامن جو گهراڻو، سمن جي خاندان سان تعلق رکي ٿو. ڄام اُنڙ جو پٽ، ڄام تماچي سمن جي خاندان جو ٽيون بادشاہ هو، ۽ جو بابيني جي پٽ، ڄام جوڻي جي مرڻ کان پوءِ، ملڪ جي سڀني اميرن جي صلاح سان تخت تي ويٺو هو. سلطان علاءالدين جو لشڪر، لڙائيءَ کان پوءِ، ڄام تماچيءَ کي سندس ٻارن ٻچن سوڌو دهلي وٺي ويو.

-(''تاريخ معصومي'' صفحو ٦٣)

سابق بموضع "آري" ١ بردند و در جوارِ درگاه فلک بارگاه، قدوة المحققين، زبدة العارفين، حضرت شاه عالم المعروف به شيخ پهته ٢ قدس سره العزيز مدفون مي کردند، من بعد بر کوهِ

(١) هيءُ ڳوٺ ٺٽي کان ١٣ ميل ڏکڻ طرف پڌل آهي. هن کي "پيرآر" به ڪري چوندا آهن، ۽ اڄ ڪلهه اهو ڳوٺ "پير پٺي" جي نالي سان مشهور آهي.

(٢) هنن جو اصلي نالو "پير حسين"، ڪُنيت "ابوالخير" ۽ "شاه عالم" لقب هون. سندن اباڻي آکه جو سلسلو، پير حسين بن راڄپر بن ڪاهو بن لاکو بن سخيري سان وڃي ٿو ملي.

سندن والده سڳوريءَ جي نسب جو سلسلو ("بياض سچيڏنو"- صفحو ٩٩- ملڪيت سنڌي ادبي بورڊ) هن ريت ڄاڻايل آهي: بيبي سلطان ڌيءَ مدار ڌيءَ شرفو.

حضرت شيخ پٺو، سنڌ جي وڏن ڀلارن اوليائن سڳورن مان ليکيو وڃي ٿو. پاڻ حضرت شيخ زڪريا بهاءُ الدين جا مريد هئا. مريد ٿيڻ کان اڳ، ٺٽي جي ويجهو، هڪ جبل جي غار ۾ رهندا هئا. حضرت شيخ ذکريا بهاءُالدين جي مريد ٿيڻ کان پوءِ، سندن ولايت ۽ ڪرامت جي مشهوري نهايت گهڻو وڌي ويئي. پاڻ سنه ٩٠٦هه ۾ وفات ڪيائون؛ ۽ انهيءَ ساڳئي جبل تي دفن ٿيا، جنهن جي غار ۾ رهندا هئا. سندن تربت اڄ به عام خاص ماڻهن جي زيارتگاهه آهي- جيئن "حديقة الاولياء" جي مصنف چيو آهي:

"زائرانِ آستانش صد هزار
مي رسد از هر طرف ليل و نهار"

يعني:

ماڳ انجي جا سلامي سو هزار
هر طرف کان ٿا اچن ليل و نهار

مکلی مدفون می‌ساخته باشند.

از آن باز این کوه فیض انبوه، معدنِ اولیاء، مخزنِ اصفیا است، کسي را چه یارا که بشمار تمامي اولیاء الله آسودهٔ این طورِ تجلي عَلم بیان افرازد، و بتعداد همگي مزاراتِ متبرکهٔ ایشان پردازد، و در هر گوشه مردي، در هر کنجي صاحب دردي خفته، در هر گام خدا آگاهي، و در هر قدم مرد راهي آسوده.

مولفِ این صحیفهٔ شریفه فراخور طاقت بقدري که از آن گروه صاحب کمال اطلاع حاصل نمود، نوک ریزِ خامه بیان‌مي گرداند.

رب یسر و تمم بالخیر

(۱)
ذکر حضرت قطب الاقطاب سید محمد حسین المعروف به پیر مراد ۱ قدسِ سره

آن سالارِ قوافلِ احرار، سرِ دفترِ مشائخِ کبار، شهبازِ اوجِ حقیقت، جلیل قدر، عالي مرتبت، گرامي گوهرِ بحر اصطفاء، مشعله دارِ شبستانِ ارتضا، نخل بندِ ریاضِ هدایت، رنگ بخش حدیقهٔ ولایت، مربع نشین چار بالشِ سروري، مسند

---

(۱) سندن تفصیلوار احوال هیٺین ڪتابن ۾ ملي ٿو:
حافظ حاجي محمدحسین ''صفائي'' جو تصنیف ڪیل ''تذکرة المراد''؛ حضرت سید علي ثاني جو تصنیف ڪیل ''آداب المریدین''؛ ''معارف الانوار''؛ «بیان فضائل سید الابرار و ائمه اطهار و احوال قطب المختار''، مصنف: محمد صالح بن ملا زکریا ٺٽي وارو.

آراي محافلِ برتري ، قطبِ زمان ، محبوبِ سبحان ، سالک مسالکِ صدق و سداد ، يعني حضرت پير مراد قُدس سرُہ ۱ ۔

ولادت با سعادتِ وي در سال هشت صد و سي (۸۳۰) هجري صورت گرفت ، حقائق و معارف آگاهان پير گرگنج و شيخ عيسیٰ لنگوتي و چندي ديگر از اولياء الله از تولد آن جناب قبلاً خبر داده بودند و اظهارِ ارادت خود نموده بودند ۔

---

(۱) حضرت پير مراد جي نسب جو سلسلو هن ريت آهي.

سيد محمد حسين عرف سيد مراد (وفات سنہ ۸۹۳ھ) بن سيد احمد بن سيد محمد شيرازي، بن سيد محمود (وفات سنہ ۶۹۴ ھ ، مدفن شيراز)، بن سيد محمد (وفات سنہ ۷۱۴ ھ)، بن شاه محمود (وفات سنہ ۷۵۳ھ)، بن سيد اِبراهيم (وفات سنہ ۶۴۵ ھ ، مدفن شيراز) بن سيد قاسم (وفات سنہ ۶۳۰ ھ ، مدفن شيراز) ، بن سيد زيد (وفات سنہ ۶۰۹ھ ، مدفن مڪو شريف) ، بن سيد جعفر (وفات سنہ ۵۰۵ ھ ، مدفن مڪو شريف ـ جنت المعلیٰ) ، بن شاه حمزه (وفات سنہ ۵۴۹ھ ، مدفن ڪربلا) ، بن شاه هارون (وفات سنہ ۵۳۲ھ ، مدفن ڪربلا) ، بن سيد عقيل (وفات سنہ ۵۱۲ھ مدفن ، ڪربلا) بن سيد عقيل (وفات سنہ ۴۹۲ ھ ، مدفن سرمن ريٰ) ، بن سيد اسماعيل (وفات سنہ ۴۳۹ھ ، مدفن سرمن ريٰ) بن سيد علي اصغر، بن سيد علي جعفر، بن سيد محمد، بن سيد علي نقي، بن اِمام علي رضا، بن اِمام موسیٰ ڪاظم .

("معارف الانوار" قلمي مصنف: محمد صالح ٺٽي وارو)

نوٽ: هيءُ نسخو منهنجي لئبرري ''آشيانہ ادب'' ۾ موجود آهي.

(مرتب)

گويند بعد تولد چشمها را نمي کشود ، تا شيخ عيسیٰ درآمد ، بروي او چشم را بکشود ، شيخ گفت : "اين از آن است که من بمريدي وي انتظار داشتم ."

در "تذکرة المراد" مذکور است که هر گاه عمرِ شريفش چهل سال منقضي شد ، اظهار طريقهٔ خود فرمود . مردم از هر جانب جوق جوق بخدمت وي مي آمدند ، و دست ارادت مي دادند ، تا غلغلهٔ مشيختش سامعه افروز حقائق و معارف آگاه شيخ صدرالدين نبيرهٔ حضرت شيخ بهاء الدين (۱) زکريا ملتاني قدس سره گرديد .

وي خادمي را از ملتان بطلبِ آن حضرت روان ساخت و جامي بلب از شير مصحوب وي فرستاد ، مرکوز شيخ آن بود که همچنان که جام از شير پُر است ، ملکِ سند از مشيختِ ما مملو است ، گنجايش ديگري نا ممکن ، و هم اظهارِ کرامات بود که در اين همهِ بُعد مسافت از ملتان تا بلدهٔ تته مطلقاً آن شير تغير نيافته ، و يک قطره از آن جام نه ريخته ، فرستادهٔ شيخ

(۱) حضرت شيخ بهاءالدين زکريا جو ڏاڏو، حضرت کمال الدين شاه قريشي مڪّه معظمه مان خوارزم، ۽ پوءِ اتان ملتان ۾ آيو، ۽ اتيئي ڪِس شيخ بهاءالدين زکريا جو والد، مولانا وجيه الدين ڄائو. مولانا وجيه الدين پنهنجي سهر سان گڏ، ملتان جي پسگردائيءَ ۾، ڪوٽ ڪروڙ جي قلعي ۾ رهندو هو، ۽ شيخ بهاء الدين زکريا به اتيئي پيدا ٿيو. شيخ بهاء الدين، شيخ شهاب الدين سهروردي‌ءَ جو مريد ۽ خليفو هو. "سفينة الاولياء" ۾ سندس ولادت سنه ۵٦۵ هه ۽ وفات سنه ٦٦٦ هه لکيل آهي. ("بزم صوفياء" - صفحو ۱۰۴)

چون ببلده رسيده شرفِ حضور دريافت ، بعد اداي پيغام طلب جام شير پيش نهاد . حضرت قطب الاقطاب مشتي ازهار از زير مصلاي نماز بر آورده بالائي آن جام گذاشت ، يعني 'جاي ما خاليست' . و درخصوص طلب جوابي بداين مضمون بشيخ فرستاد "كه شما از اولادِ حضرت ابابكر صديق و من از اولادِ حضرت پيغمبرم ، ابابكر صديق رض هر روز ، بخدمتِ پيغمبر رفتي و پيغمبر درخدمت وي بضرورت تشريف بردي ، در اين صورت بر سنتِ اسلاف شما را آمدن مي سزد ، نه ما را ."

بعد وصولِ اين اجوبه فرستادهٔ شيخ معاودت كرد ، و حقيقتِ حال را من وعن بعرض شيخ رسانيد ، و آن جام را بمعه ازهار بجنسه در نظرِ پير روشن ضميرِ خود درآورد . گويند ازهار كه از غايتِ نزاكت بساعت چند پزمان شوند ، بعد ورودِ آو به ملتان همچنان تازه و طراوت پذير بودند . آورند كه شيخ را جاذبهٔ ملاقات آن جناب دامن گيرِ دل شد و عنقريب واردِ بلده و كامياب دولتِ مواصلت گرديد ، و فيما بين ايشان صحبتِ محققانه دست داد .

منقول است كه روزي آن هر دو شه سوارِ مضمارِ حقيقت براي اداي نماز جمعه به مسجد كلان (۱) كه به 'وليِ نعمت'

---

(۱) ٺٽي جي جامع مسجد، جنهن جي باري ۾ "تحفة الڪرام" جي مصنف جو بيان آهي ته 'اها مسجد سمن حاڪمن ٺهرائي هئي، ۽ ان ڪي مسجد "مسجد ولي نعمت" به ڪري چوندا هئا.'

("تحفة الڪرام" - ص ۱۹۰ - جلد ۳)

اشتهار دارد تشریف مي بردند، گربه مرده درعین راه افتاده بود ، شیخ فرمود "قُم بِاذنِ اللهِ" - درحال زنده شد. آنحضرت بجانب وي نگریست و ساکت ماند ، بعد ورود بمسجد هر چند برائي امام انتظار کشیدند بنابر سببي حاضر نه شد ، حضرت قطب زمان خادمي را فرمود : برو "از اثناي راه یکي را بطلب." گویند هرگاه وي از مسجد برآمد ، نظرش بر برهمن سال خورده افتاد که عمرش بکفر و بُت پرستي بسر آمده بود - وي را گفت "ترا قطبِ زمان مي‌طلبد". او اجابت کرد و بمسجد درآمد. آنحضرت برقع از روئ مبارک خودبرگرفت ، هم یک نظرِ وي برویتِ شریف افتاد ، درحال زنّار را بگسست و به قال الله و قال الرسول مشغول گشت ، و بعد اداي خطبه و نماز جمعه بمنبر برآمد، کلمهٔ بسم الله را چهارده معنیٰ بیان ساخت ، آن گاه‌حضرت قطبِ زمان‌به شیخ فرمود که "مرده را زنده کردن بدعت است ، دل را احیا کردن سنتِ مسائخ است." شیخ فرمود "تو مرادِ مشائخاني ، و از تو مرادها حاصل" - از آن باز بلقبِ "مراد" شهرت یافت .

از آثار وي معبد ۱ صفحه است که در اصل معبدِ سترگ هنود بود ، هر گاه آن جناب بانهدامِ آن امر فرمود، جام نظام الدین عرف جام ننده ۲ که واليِ آن عهد بود ، بنابر استغاثهٔ کفار،

(۱) "تحفة الکرام" جي صاحب جو بیان آهي ته شروعات ۾ اها مسجد جام نظام الدین جي دیوان لکي مل جو بت خانو هئي ، جنهن کي سید مراد ، پنهنجي زماني ۾ مسجد ۾ بدلائي ڇڏيو. جڏهن آهو بت خانو مسجد ۾ تبدیل ٿي رهيو هو ، تڏهن دیوان لکي مل

جام مارک خواهر زادهٔ خود را بغیظِ شدید فرستاد که رفته مانع شود. وي مشرف خدمت بمشاهدهٔ جمالِ باکمال آنحضرت جام معرفت درکشید، و رخت نفیس که در بر داشت بفقرا داد و مقیمِ آستان کرامت نشان وي گشت.

جام نندا شیخ نتهر را که از خاصانش بود، متعاقب روان ساخت، او نیز بمساعدتِ بختِ ارجمند بمجرد مشاهدهٔ رویت شریف بر معارجِ تحقیق عروج نمود و روي از دنیا برتافت.

جامِ مذکور بیشتر در ورطهٔ حیرت رفت و شیخ ساله را که در بارگاهِ وي قرب منزلت داشت فرستاد، چون اختر طالعِ او نیز در صعود بود، نظرش بر روي مبارک وي افتاد، مستِ

سيد مراد جي مخالفت ڪرڻ ۽ ڪيس اِنهي اِرادي کان باز رکڻ جي لاءِ هڪدم آچي حاضر ٿيو؛ پر جيئن هو سيد صاحب جي سامهون آيو، تيئن سندن حقيقي رعب جي ڪري، سندن برخلاف هڪڙو اکر به واتان نہ ڪڇي سگهيو. پر بجاءِ ان جي، سيدصاحب جي خدمت ۾ پنهنجي ڏوهٽي مولي مل کي پيش ڪري دعا ڪرڻ لاءِ عرض ڪيائين. پاڻ دعا ڪندي فرمايائون تہ ''تو هان شهر جي آترئين پاسي ۾ وڃي رهو. خدا گهريو تہ اِهو پاڙو تنهنجي ڏوهٽي جي نالي تي "ٽٽ مولو" مشهور ٿي ويندو." ٿيو بہ ائين، ۽ اهو پاڙو پنهنجي زماني ۾ گهڻو آباد ۽ نهايت پر رونق هو. (''تحفة الڪرام'' - صفحو ۱۹۰، جلد ۳)

(۲) ڄام نظام الدين ننڊو سمن جي گهراڻي جو پويون خود مختيار بادشاهہ، پنهنجي پيءُ ڄام سنجر جي مرڻ کان پوءِ، ۲۵ ربيع الاول سنہ ۸۶۶ع ۾ سنڌ جو حاڪم ٿيو. انهيءَ ڄام ننڊي، ۴۸ سال حڪومت ڪرڻ کان پوءِ سنہ ۹۱۴ ھ ۾ وفات ڪئي.

("تاريخ معصومي" - صفحو ۷۳ ۽ ۷۴)

بادهٔ حقيقت گشت، و دست از دنيا بشست. جام از ممانعت درگذشت، و بمقامِ ارادت درآمد، و در تعمير آن مسجد لوازمِ سعي بكار برد.

گويند آنحضرت پيوسته برقع بر روي مبارک خود داشتي، احياناً هر كه رويتِ شريف ديدي بدرجهٔ ولايت رسيدي. آوردند كه دوازده هزار كس دستِ ارادت بآنجناب داده بودند و كساني كه از خدمتِ لازم البركت وي فيض ياب حقيقت و جرعه نوش معرفت گرديدند از پانصد نفر متجاوز اند.

عمرِ شريفش شصت و سه سال بود، اوصاف سجيه و شمائلِ رضيه از حوزهٔ تحرير بيرون و از احاطهٔ تسطير افزون است، الهي ببركتِ سيد مراد، پيرِ پيران مولفِ اين صحيفه را بمرادِ دل برسان.

(٢)

ذكر ميان سيد علی (١) كلان شيرازی

آن قدوهٔ اربابِ عرفان، برادرِ حقيقي و مريد حضرت پير مُراد است.

گويند قطبِ زمان در حقِ وي و اولادِ وي دعاي خير و بركتِ وُسعت رزق و معرفتِ بسيار فرموده، بيمنِ دعا آن

---

(١) پاڻ، سيد پير مراد جا سڳا ڀاءُ ۽ پهريان خليفا هئا. سندن ولادت سنه ٧٩٥ هه ۾ ٿي؛ ۽ ٣٠ صفر سنه ٨٧٧ هه ۾، جمعي جي ڏينهن وفات ڪيائون؛ ۽ پهرين ربيع الاول تي، پنهنجي والد جي پيرانديءَ اوڀر پاسي دفن ٿيا. سندن وفات جو سال ''جنة و حريرا'' مان نڪري ٿو.

مرشدِ کامل بدرجهٔ ولایت رسید ، صاحبِ کشف و کرامات گردید .

ولدِ ارشدِ وي سید (١) جلال علیه الرحمة صاحبِ رشد و هدایت بود ، طالبان را بمنزلِ تحقیق و توحید رهبري مي فرمود .

کرامات و خوارقِ عادات آن ذاتِ قدسي صفات از حیّزِ شمار بیرون است .

(٣)

ذکر میان سید علی ثانی شیرازی قدس سره

آن صاحبِ مقاماتِ علیه نبیرهٔ میان سید علي کلان و نواسهٔ حضرت قطبِ زمان است .

اول از حقائق و معارف آگاه درویش راجر علیه الرحمة

---

(١) پاڻ حضرت سید علي جا وڏا پٽ هئا. پنهنجي والد سڳوري جيءَ وفات کان پوءِ، حضرت پیر مرادؒ جو پیو نمبر خلیفو مقرر ٿیا. ظاهري علمن ۾ به سندن شمار، ان وقت جي چوٽيءَ جي عالمن ۾ کیو ویندو هو. خاص طرح کین تفسیر، حدیث ۽ فقه ۾، تمام گهڻو کمال حاصل هو، ۽ پاڻ انهن علمن جو درس به ڏیندا هئا. "آداب المریدین" جو مصنف، سید علي پیو، سندن صاحبزادو هو. پاڻ ٦٦ سالن جي ڄمار ۾، سنه ٩٠٣ھ ۾ وفات کیائون. "وجعلنا للمتقین اماما" مان سندن وفات جو سال نکري ٿو سندن تربت شریف، سندن والدحضرت سید علي وڏي جي پیرانديءَ، ۽ سید محمد جعفر جي قبر جي لڳو لڳ، الهندي پاسي ڏانهن آهي، ("معارف الانوار")

نظرِ فيض يافته ، ثانياً بجناب فيض مآب حضرت پير ولايت صاحبِ ارشاد و هدايت ، پيشوايِ اهل عرفان ، سر دفتر اصحابِ ايقان، مصباحِ مكانِ روح، مفتاحِ خزاينِ فتوح، مخدوم نوح (١) قدس سره العزيز رسيده ، باوجِ عرفان تصاعد نمود ، و از مقام فنا في الله گذشته ، بدرجه بقا بالله و اصل گرديد. منقول است كه هر گاه وي بزيارتِ روضهٔ مطهره حضرت سيد الرسل عليه الصلوة و السلام مشرف گرديد . اشرافِ مدينه از سيادتِ او انكار كردند، و گفتند "سيد تا باين حد سبز فام نمي باشد ." وي بر دروازهٔ حجرهٔ شريفه بايستاد وگفت ''يا جدِي!'' ازاندرونِ روضهٔ منوره آوازآمد ''لبيك ياوَلَدِي!'' اشراف هر همه بقدمش در افتادند و از گستاخي هاي خود معذرت خواستند .

آورده اند كه سيد علي در حينِ معاودت از جنابِ اطهر رخصتِ سماع حاصل نموده مراجعت فرمود ، در آن حين مخدوم نوح قُدِس سِره ببلده تشريف داشت ، باهم ملاقات

(١) سندن نسب جو سلسلو هن ريت آهي: مخدوم نوح بن نعمت الله، بن اسحاق، بن شهاب الدين، بن مخدوم نور، بن شيخ فخرالدين، بن شيخ عزالدين، بن شيخ فخرالدين، بن شيخ ابوبكر كتابي، ويٺل كوٽ كروڙ، بن شيخ اسماعيل، بن شيخ عبدالله. ''تحفة الكرام'' جي مصنف جي چوڻ موجب، سندن وفات ٢٧ ذوالقعد-سنه ٩٩٨هه ۾ ٿي، پر ''حديقة الاولياء'' جو مصنف لکي ٿو ته سنه ٩٩٩هه ۾ وفات كيائون ۽ هالن ۾ دفن ٿيا .

("تحفة الكرام" صفحو ١٥١-جلد٣; ۽ "حديقة الاولياء"-تذكره مخدوم نوح)

محققانه کردند، سید علي فرمود که "براي شما تحفهٔ سماع آورده ام." هر دو صاحب ِ کمال برخواستند، بسماع درآمدند، و حالتي عجیب و کیفیتي غریب بهم رسانیدند، از رُوات ِ ثقات منقول است که آن شیران ِ بیشهٔ حقیقت تا هفت روز در وجد بودند و از وجود ِ خود خبر نداشتند.

گویند لکهي نامي که صاحب ِ مکنت و مال بود، مسجدي بغایت زیبا از خشت ِ پخته نزدیک دروازهٔ مکلي بنا نهاد، و معماران ِ چابک دست را مقرر فرمود، تا بحد ِ تمام از کار ِ تعمیر فراغت یافتند. چون نیک نظر کردند، محراب ِ مسجد بقدریک ذرع از سمت ِ قبله منحرف واقع شده بود. لکهي مذکور از بنایان خرچ ِ تعمیر ِ مسجد مطالبه مي‌نمود، آنها از ره گذر ِ عدم استطاعت در اداي وجه مذکور حیران ماندند. اتفاقاً مخدوم نوح و سید علي قدس سرهما به ارادهٔ زیارت ِ مکلي از آن راه مي گزشتند، معماران از غایت ِ اضطرار بدامن ِ آن احرار بیاویختند، و چارهٔ بیچارگیهاي خود درخواستند. ایشان را رقتي در دل پدید آمد. از یک طرف ِ مسجد مخدوم و از سمت ِ دیگر سید زور کردند، وبقوت ِ بازوي کرامت مسجد را گردانیده بسمت ِ کعبه راست نهادند، تا الان مسجد ِ مذکور موجود، و این کرامت از ایشان اظهر من الشمش و ابین من الامس است.

گویند آن عیسیٰ دم، علي کرم، بمقتضاي علو ِ همم در بذل و ایثار ید ِ بیضا داشت، و از مائدهٔ احسان خود محتاجان

را ناکام نمي گذاشت.

رسالهٔ "آداب المريدين" (١) در غايتِ عذوبت و سلاست کلام از نتائج طبعِ وقاد اوست. صاحبِ کرامات و مستجاب الدعوات بود، از آثارِ شريفش گنبدِ پُر نور و ضيا است که گنبدِ چرخ بر آستانش جبه سا است.

در سال نه صد و هشتاد و يک (٩٨١ه) از اين سراي بنزهتگاهِ جاوداني خراميد. نور الله مرقده.

(٣)

ذکر سيد عبد الصمد

وي پسر سيد حسين بن سيد منصور بن قطب الاقطاب سيد مراد شيرازي قُدِسَ سِرُّه است، صاحبِ تصرفات و خوارقِ عادات بود.

منقول است که زني عقيمه که عمرش از يک صد سال، و عمر شوهر وي را از صد و ده تجاوز کرده بود، آوازهٔ کراماتِ اوشنيده، بخدمتش رسيدند، و براي حصولِ فرزند که خلاصهٔ متمنياتِ انسانيست مسئلت نمودند. آن بزرگوار بعد تقرر نذر آنها را بر تولد سه فرزند بشارت داد. گويند چون آن زن و مرد بخانهٔ خود رفتند، بقدرتِ اللهِ تعالیٰ

(١) پاڻ هيءُ ڪتاب ٦٤ سالن جي عمر ۾ لکڻ شروع ڪيائون، ۽ سنه ٩٥٤ه ۾ لکي پورو ڪيائون. ("معارف الانوار" - قلمي، مصنف - محمد صالح ٺٽي وارو)

قوتِ جواني از سر نو در وجود خود معاينه نموده، بعيش و طرب مشغول گشتند، تا آن كه در مدتِ سه سال فرزند از ايشان بوجود آمده، سيد خادمي را براي ايصالِ نذرِ معهود بجانب ايشان روان ساخت. آنها بنابرِ خستّتِ طبع و قساوت قلب پا بدامنِ تجاهل پيچيده از آن چه اقرار كرده بودند، انكار نمودند، و فرستاده را بهزل و تمسخر پيش آمده تهي دست برگردانيدند. سيد بعد اصفاي اين ماجرا فرموده: ”باكي نيست، ما هم امانتِ خود را باز مي ستانيم.“ بقدرت اللهِ تعالىٰ در همان شب وجعي شديد به شكم فرزندانش بهم رسيد، در حال جان بحق تسليم نمودند.

(٥)

ذكر شيخ حسين صفائي [١] رحمة الله عليه

در ”تذكرة المراد“ مذكور است كه روزي حضرت سيدمراد قدس سره وضو مي فرمود، و بقيه آبِ وضو بخوردن وي داد. شيخ را حالتي غريب روي نمود، همان دم بدرجهٔ ولايت رسيد، و از زمرهٔ اولياءُ الله گشت.

گويند يكي از خدامِ وي شعبه از كيميا مي دانست. بر

---

(١) سندن والده، پير مراد جي بي بي سڳو ريءَ وٽ نوڪرياڻي هئي. استغنا ۽ بي نيازي سندن خاص خوبيون هيون، جنهن جو اندازو هن منجهان لڳائي سگهجي ٿو ته سنڌ جي حاڪم - شاه حسن ارغون پڻ پيرا ساڻن ملاقات جي خواهش ظاهر ڪئي، پر پاڻ ٻئي پيرا انڪار ڪيائون. سندن وفات سنه ٩٣١هه ۾ ٿي، ۽ ”هو خيرالبقا“ مان سندن وفات جو سال نڪري ٿو. پاڻ حضرت پير مراد جي پيرانديءَ کان دفن ٿيل آهن.
(”معارف الانوار“)

عسرتِ حال شيخ رحم آورد، وطريقِ ساختن آن بخدمتش بيان كرد، تا رفاهيت در كار وي پديد آيد. بعد از چندگاه بخدمت شيخ رفت، و آو را باز در همه حال يافت، رنجيد و گفت: "چيزي راكه آموختم، بنابر آن بود كه مرفه‌الحال باشند." شيخ فرمود: "يكي در بيت‌الخلا برو و تماشا كن." آن شخص در مبرز رفت، انبار انبار زر و سيم بنظرش درآمد. چون برگشت، شيخ فرمود: "اي بي‌خبر ديدي كه دنيا در چشمِ مردانِ خدا چه قدر خوار و ذليل است، چيزي را كه شما درونِ دل جاي داده ايد، ما آن را از پيش خود رانده‌ايم، و بمبرز سپرده‌ايم."

گويند شيخ در جناب حضرت قطب الاقطاب بمنصب عرض بيگي سرافراز و بكام روائيِ اهلِ حاجت ممتاز بود. قبر وي طرفِ پائينِ مرقدِ متبركه حضرت پير مراد واقع - نور الله مرقده.

(٦)

ذكر شيخ عيسیٰ لنگوتي [1] رحمة الله عليه

آن غواصِ بحر عرفان، بوضعِ قلندران لنگوته بند بودي،

---

(١) هنن جو اصلي وطن برهان پور هو. آتان ئي سنڌ ۾ آيا ۽ ساموئي ڳوٺ ۾ رهائش اختيار ڪيائون. آنهيءَ هنڌ "مدرسہ ارشاد و هدايت" جو پايو وڌائون، ۽ آنهيءَ مدرسي ۾ پير مراد شيرازيءَ جي والد سڳوري اچي ساڻن ملاقات ڪئي، ۽ پاڻ، سندن مريد بہ پير مراد جي ولادت سڳوريءَ کان پوءِ ٿيا. عجب اتفاق جي ڳالهہ آهي، جو مريد ٿيڻ کان ٽي ڏينهن پوءِ سنہ ٩٣١ هہ ۾ وفات ڪيائون. "من اطيع الله بقلب سليم" مان، سندن وفات جو سال نڪري ٿو. سندن تربت شريف، مڪليءَ تي حضرت پير مراد ۽ حضرت سيد علي جي قبرستان جي ويجهو اڄ بہ موجود آهي. ("تحفة الڪرام"، صفحو ١٨٣، جلد ٣: "معارف الانوار" ۽ "مقالات الشعراء")

و مجرد و حضور بسر بردي ، گاه گاهي با صاحب هدايت و ارشاد شيخ جمال قدس سره ، ملاقات و مقالاتِ محققانه كردي ، و آن بزرگوار جانبِ تعظيم وي نگاه داشتي و گفتي : "مردي است كه كلاهِ گوشهٔ افتخار بعرش ميسايد."

در اواخرِ ايام از ولادتِ با سعادت حضرت قطب الاقطاب سيد مراد شيرازي قدس سره ، خبر داده و روزِ ولادت آنحضرت رسيده مريد شد و بعد سه روز متوجهٔ عقبان گرديد - نور الله مرقده .

(۷)

ذكر ملا عبد الرحمان عباسي (۱)

المعروف باسم لٽر رحمته الله عليه

وي اجلّ مشائخ و اكملِ اولياءُ است ، بس كه طيبت

---

(۱) "تحفة الكرام - جلد ۳ صفحي ۱۸۴ - ۾ لکيل آهي تہ "هن پنهنجي حال لڪائڻ لاءِ، ڪل چرچي ڪي پردو بنايو هو. ملا جون ڪل چرچي جهڙيون ڳالهيون ، محفلن جو ميٺاج هونديون هيون، ۽ انهيءَ ڪري، 'ملا لٽر' جي لقب سان مشهور ٿي ويو .

"ملا عبدالرحمان جو وطن ، ساموئي نديءَ جي ڪپ تي، ڪينجهر ڳوٺ هو. وفات ڪان پوءِ ساموئي جي ڪنڌيءَ تي دفن ٿيو - ۽ سندس اولاد جو سلسلو بہ اڄا ڏائين قائم آهي."

جهڙيءَ ريت اردوءَ جي مزاحيہ ادب ۾ ملا دو پيازو ۽ بيربل ، ۽ پارسيءَ ۾ ملا نصيرالدين پنهنجن چرچائي ٽوٽڪن جي ڪري مشهور آهن ، تهڙيءَ ريت سنڌي ادب ۾ بہ ملا لٽر جي ٽوٽڪن چٽڪن کي هڪ خاص اهميت حاصل آهي. سنڌ جي اوليائن ۾ گهورن جي تاريخ ۾ بہ اهو اڪيلو بزرگ آهي، جنهن کي ولايت سان گڏ ظرافت جي ذات بہ عطا ٿيل هئي.

ملاّ لٽر جي وفات جي تاريخ جي ڪا بہ خبر نٿي پوي ، پر آن جي تربت پير مراد جي قبرستان کان ٿورو پرڀرو ، آتر اولهہ جي ڪنڊ ۾ موجود آهي.

دوست بود باين لقب شهرت يافت. جامان سمه (١) اكرام او
بغايت مي كردند، و تعظيم او بنهايت بجا مي آوردند.

گويند اگر مشكلي كسي بخدمتِ او بردي، آن
بزرگوار مزاح فرمودي، مشكلِ وي آسان گشتي:
منقول است كه زني را بعد انقضاي ايامِ ولادت خونِ
نفاس همچنان جاري بود، و بهيچ دارو تسكين نمي يافت. شوهرِ
وي حال كثير الاختلال بخدمت آن صاحب كمال باز گفت.
فرمود: "برو، بازنِ خود بگو كه هر گاه مرا ختنه كردند،
بيك دم خون باز ايستاد، و ترا خونِ نفاس تا هنوز جاري
است." آن شخص همچنان كرد، خون از سيلاب باز ماند.

از رواتِ ثقه منقول است كه اگر كسي بزيارتِ آن
بزرگوار برود و بمشاهدهٔ مرقد وي كه دم دار است خود را
از خنده نگاه دارد، مراد وي حاصل شود - نور الله مرقده.

---

(١) سنڌ ۾ سومرن جي گهراڻي جي حڪومت پوري ٿيڻ کان پوءِ،
سمن جي گهراڻي جي حڪومت جو بنياد پيو. سمن جي گهراڻي جو
پهريون حاڪم ڄام اُنڙ، ۽ پويون حاڪم سلطان نظام الدين جو پٽ
ڄام فيروز هو، جنهن کان سنه ٩٢٨ هه ۾ شاه حسن ارغون
آخري طرح حڪومت هٿ ڪئي، ۽ سنڌ تي پوريءَ ريت قبضو حاصل
ڪيو. هن گهراڻي جا ڪل پندرهن حاڪم ٿيا - ۽ اٽڪل هڪ سو
ٽيانوي سال حڪومت ڪيائون.
("تاريخ معصومي"- صفحي ٦٢ کان ٦٩ تائين)

(۸)

ذکر درس بهنبهه علیه الرحمة

وي بخدمتِ حقایق و معارف آگاه میان سید علي شیرازي قدس سره رسیده، کسبِ سعادت مي کرد، و بتصفیهٔ باطن مي کوشید، و ریاضاتِ شاقه مي کشید.

روزي سید آب خوردن از وي بخواست، و تا او جام را پُر کرده آورد، سید در بحرِ مکاشفه و استغراق فرو رفت، وي برهنمونئ توفیق، جام بر کف همچنان ایستاده ماند، تا بانگِ نمازِ ظهر بسامعهٔ سید رسید، چشم را بکشود، و نظرِ کرامت در وي فرمود، در حال دیدهٔ دلش وا شد، و مستِ جامِ حقیقت گردید.

مرقدي وي طرف شرقي مقبرهٔ میان سید علي واقع- نور الله مرقده.

(۹)

ذکر سید قائم شاه پنجابي رحمة الله علیه

وي صاحبِ حال و متشرع و خداوندِ تصرفات بود. یکي از مشاهیرِ بلده نقل مي کرد که بمرضِ فتق مبتلا بودم، و چندان که اطبا بمعالجهٔ آن مي پرداختند، نتیجه برعکس روي مي‌نمود، و آن مرض یوماً فیوماً صورتِ تزائد داشت، از اشتداد وجع و کثرت ورم کارِ من بجاي رسید که مرگ خود را بدعا مي‌خواستم. هم در آن ایام، آن قدوهٔ انام واردِ بلده شد، بخدمتش رفتم و حال خود را بگفتم، و زارزار

بگريستم۔ بر بيقرارئ من رحم آورد، و جام آبي طلبيد، و بخوردنِ من داد۔ بحال خود نظر کردم، نه از درد نشاني بود، و نه از آماس اثري، آب خوردن همان بود، و صحت يافتن همان۔

مزارِ فيض آثارش در جوار ميان سيد علي شيرازي واقع- نور الله مرقده۔

(١٠)

ذکر سيد نير نکوتي ١ رحمة الله عليه

گويند اسبابِ معيشت وافرداشت، هر هفته يک بار بگلهٔ گاؤميشان خود رفتي۔ روزي درويشي از آن جا عبور کرد، وي بارادتِ تمام درويش را نزد خود خواند، و کاسهٔ ملبب از شير باو داد، تا تناول نمود۔ شب در واقعه ديد که درويشِ مذکور جامي پُر از شراب بدستش داد، و گفت: "اين بهاي آن شير است که بکامِ من ريختي۔" بامداد چون از خواب بيدار شد، تعبير آن بازجست، گفتند: "شراب عبارت از معرفتِ الٰهي است۔" بيک بار آتش بکانونِ سينهٔ وي اشتعال يافت، هرچه داشت براهِ خدا داد، و در وادئ سلوک پويه زد، و از اهل الله همت مي خواست، تا مستِ جامِ ميکدهٔ تجريد گشت، خوارقِ وي از حيّزِ شمار بيرون است۔

---

(١) "نسخهء الف" جي عنوان ۾، "سيد نيرن کوٽيءَ" جي بدران "شيخ حماد نيرن کوٽي" لکيل آهي. ''تحفة الکرام'' ۾ آن جو بيان صفحي ٢٤٥ تي اچي ٿو.

مزارِ فيض آثارش در جوارِ مقبرهٔ ميان علي شيرازي واقع. نور الله مرقده.

(۱۱)

ذكر سيد يعقوب مشهدي رحمة الله عليه

در "تحفة الكرام" مسطور است كه وي از مشهدِ مقدس نقل نموده در سنه احدي و تسعمائة (۹۰۱) در زمانِ ايالت جام ننده واردِ سند گرديد. گويند آن غضنفرِ بيشهٔ حقيقت شير سوار آمده بود، در سنه اثني و عشرين و تسعمائة (۹۲۲) بر رياضِ قدس آرميد. نور الله مرقده.

(۱۲)

ذكر شيخ جمال (۱) المعروف به جمال درويش

آن كشافِ غوامضِ حقيقت، داناي رموزِ معرفت، غواصِ بحرِ تحقيق، فارسِ مضمارِ توفيق، عالمِ حقائقِ شريعت، مشعله دارِ شبستانِ طريقت، محبوب ذوالجلال، يعني شيخ جمال بن شيخ رشيد الدين جمال عليه الرحمة، پيوسته

(۱) حقيقت ۾ اهو بيان، "شيخ حماد بن شيخ رشيد الدين جمالي" جو آهي، پر ڪتابت جي غلطيءَ جي ڪري، هڪ ٻئي پٺيان نقل ٿيندڙ نسخن ۾، "شيخ جمال" جو عنوان لکجي ويو آهي. شيخ حماد، شيخ جمال اچ واري جي ڏيءَ جو ڏهٽو هو. اهو سڄو احوال، جو هتي شيخ جمال جي عنوان سان بيان ڪيو ويو آهي، سو "حديقة اولاولياء" ۽ "تحفة الكرام" ۾، شيخ حماد جماليءَ جي سوانح حيات جي سلسلي ۾ ڇاڻايل آهي.

ُبرقع بر روي مبارک داشتي ، و در خلوت صومعه منزوي بودي و طلبهٔ علم را که در خانقاه بيرونِ صومعه جمع مي گشتند ، از آن جا هدايت فرمودي. گويند هر روز صد هزار تلاميذ از خدمتِ آن مهر سپهر ولايت اقتباسِ انوار علوم ظاهري و باطني مي نمودند.

در ''حديقة الاوليا'' مذکور است که در عهدِ خلافت جام جونه و جام تماچي و پسرش جام صلاح الدين که از بني اعمام وي بودند ، حلقهٔ ارادت آن بزرگوار در گوش و غاشيهٔ عقيدت آن زبدهٔ احرار بر دوش کشيده ، بنده وار بجاروب گرئ آن آستانهٔ راستان اقدام نمودندي ، و بخاک روبئ سدهٔ سنيه اش دست مايهٔ سعادت بکف آوردندي. مردمِ فساد پيشه اين معني را بنقوش شرارت مطرز ساخته ، بسمعِ جام جونه رسانيدند که جام تماچي مي خواهد که بوسيلهٔ خدماتِ آن والئ ملکِ ولايت بر مدارجِ سلطنت عروج نمايد ، و ابوابِ دولت بر روي خود وا کشايد. جام جونه راي انديشيد ، و بصواب ديد حاشيه نشينانِ بساطِ مملکت آن بيگناهانِ را خفيه بدارالخلافت دهلي فرستاد ، تا در قيدِ حبس و زندان فرو ماندند. بعد انقضاي مدتِ مديد روزي آن ولايت کيش جاروب گرِ آستانهٔ خويش ياد آورد ، و خادمي را بتفتيشِ حال بخانهٔ شان فرستاد. وي بر چگونگئ حال اطلاع يافته بعرض شيخ رسايند. آن بزرگوار از غيرت بجوشيد ، و در حجرهٔ معبد جولاني زد ، و بيتي چند بشوقِ تمام متضمن طلبِ جام تماچي برخواند. ظاهرا شمهٔ ازين ماجرا بجام جونه رسيد ، سوارشده بخانقاهِ آن ولايت پناه

درآمد، و در حلقهٔ تلامیذ وي بنشست و گفت: ''درویشان را بامور ِ سلطنت ِ دنیوي چه تعلق؟'' شیخ ازین حرف گستاخانه بغایت رنجید، و فرمود: ''این پارچهٔ زمین را بما دادند، وما این متاع ِ کثیف را طوق ِ گردن ِ جام تماچي ساخته ایم.''

جام جونه از استماع ِ این کلام بصامت تمام برخواست. گویند همه‌شب آن بزرگوار خود را در واقعهٔ خواب به‌جام تماچي بازنمود، و ببرآمدن از آن محبس اجازت فرمود. پاسي از شب باقي بود که از آن خواب کامیاب بیدار شدند و زنجیرها از پاي خود کشاده دیدند. یقین دانستند که بامداد ِ پیر دستگیر شب محنت را صبح ِ مسرت دمید، راه بر آمدن پیش گرفتند، و بهر دروازهٔ مغلق که مي رسیدند آسان مفتوح میگشت، تا از شهرستان بر آمدند، و روي براه نهادند.

صبح که‌این‌خبر ببادشاه دهلي رسید، لشکري جرار بتعاقب ِ شان فرستاد و آنها بسبک عناني از باد ِ مساقبت و از برق ِ مسارعت جسته بسراغ ِ قدم مي تاختند، تا بیک مرتبه ایشان را از دور بشناختند. نزدیک بود که بدام ِ دشمن در افتند، بقدرت ِ الله تعالیٰ در طرفة العین گردبادي تیره پیدا شد، که روز نوراني را چون شب دیجور ظلماني ساخت. سپاه بحال تباه از هم دیگر نپرداخته، دل بر هلاک نهادند و اسپان را در رفتار مختار داشتند، تا بعد رفع حجاب ِ ظلمت خود را برجعت سیر در سواد ِ دهلي دیدند، وجام تماچي و پسرش همچنان در روز ِ روشن مي‌رفتند. بهرمنزل و مقام زنبیل ِ طعام و آب ِ خوش

آشام از آسمان بر ایشان نازل می شد. برین نسق می آمدند تا
محاذی بلده ساموئی آنروی دریا رسیدند. دیدند که هنوز
کوکبِ سلطنت جام جونه در اوج و دریای حکومتش در موج
است. جام تماچی همان جا ماند، و جام صلاح الدین از دریا
عبور نموده بخدمتِ آن صاحبِ ولایت پیوست و سرگذشت را
را منه و عنه بعرضِ شیخ رسایند، و صلاح کار خواست. شیخ
تاری از مصلای با صفائی بر کند، وبوی داد، تا آن را بر سرِ
چوبی وضع نموده، بر فرق جام تماچی نصب سازد که نوبتِ
سلطنت اوست. جام صلاح الدین مطابق ارشادِ فیض رشاد وی
کار بند گردید، و بقدرتِ بدیع العجائب هزار در هزار علم
نمودار شد، غلغله در شهر افتاد، جام جونه که بدآن طرف
نگاه کرد، لشکری زیارده از مور و ملخ بنظرش درآمد. تابِ
مقاومت در خود ندید و فرار گزید. جام تماچی با شکوهِ
فراوان، و بتجملِ بی پایان از دریا عبور نمود اول بتقبیل
سدهٔ سنیه آن مهرِ سپهرِ معرفت نقدِ سعادتِ ابدی و سرمایهٔ
دولتِ سرمدی بکف آورده، و از آن جا رخصت یافته بر
اورنگِ خلافت برآمد، و بنفاذ امر فرمان داد، و در غایت
عظمت و جلال سلطنت راند.

(۱۳)

ذکر مخدوم بلال

وی عالمِ عامل و عارفِ اهلِ دل بود، با حقائق و معارف
آگاه مخدوم جمعه علیه الرحمة ملاقاتِ محققانه و مقالاتِ

موحدانه داشت، همواره بتسبیح و تهلیل مشغول مي بود، و عمرِ خود را بصوم و صلٰوة مصروف مي نمود، مقاماتش عالیست.

مزارِ متبرکهٔ او در جوارِ درگاهِ شیخ جمالي علیه الرحمه واقع - نور الله مرقده.

(۱۴)

ذکر شیخ طلحه[۱] علیه الرحمة

وي از نبائر حضرت قطب الاقطاب شیخ بهاؤالدین زکریا قدس سره است.

گویند اسبابِ غنا حسب الخواهش مهیا داشت. اتفاقاً شخصي مالدار درقرب و جوار آن بزرگوار فوت کرد، چون ولد نه داشت، وارثانش در قسمتِ مال باهم تنازع نمودند، و مناقشه از حد گزرانیدند، و براي رفعِ خصومت شیخ را حکم گرفته بخدمتِ وي رسیدند، وصورتِ حال به معرضِ بیان درآوردند. شیخ را بر بیوفائئ دهر رقتي در دل پدید آمد، ولختي باندیشه فرو رفت، و گفت: "چون عاقبت از دنیا رفتن و مال ومتاع گذاشتن است، چرا در فکرِ کارِ خود بناشم." این بگفت، و دست از دنیا بشست، و قدم در وادئ سلوک نهاد، تا بیمنِ آگاه دلان ملکِ معني ذخیره اندوزِ عرفان گردید.

وچون در آن ولا آوازهٔ فیض و ارشاد حضرت پیر مراد

(۱) سندن تفصیلوار احوال، "تحفةالکرام" جلد ۳، صفحي ۲۴۹، ۽ "تذکرة المراد" منجهان ڏسڻ گهرجي.

قدس سره در اطراف و اکنافِ عالم رسیده بود، بخدمت آن
قطبِ زمان نیز رسیده بهرهٔ وافی اندوخت.

(۱۵)

ذکر قاضي عبدالله ۱ عليه الرحمة

وي قافله سالارِ اربابِ حال و مشعله‌دار اصحابِ قال بود. گویند انوارِ فضل الٰهي نوعي بر مراتِ جنانش پرتو انداخت که علوم ظاهري و باطني درلوحهٔ ضمير وي معلوم و اشعهٔ تجليات نامتناهي بدان سان در آئينه جانش تافته که اسرارِ غيب در صفحهٔ دلش مفهوم بود. اربابِ استفاده از خدمتِ وي باندک تحصيل سرمايهٔ بلاغت بچنگ مي آورند، و طالبانِ راهِ هدايت بيک نظر فيض اثر پي بحقيقت مي‌بردند.

و تا اکنون چنان معمول است که هر طفلي که از يکشنبهٔ اولِ ماه بزيارتِ آن بزرگوار آغاز نمايد، و بتواتر هفت يکشنبه بمرقدِ وي بشتابد، و شرفِ زيارت در يابد، اگر کودن طبع باشد هم از فوائد علمي بهره‌مند گردد.

---

(۱) "تحفة الکرام" - جلد ۳- صفحي ۲۱۶ ۾ لکيل آهي، ته "قاضي عبدالله بن تاجو، سيوهڻ جي قاضين منجهان هو؛ ڄام نظام‌الدين 'ننڍي' جي زماني ۾ وفات ڪيائين."

قاضي عبدالله جي تربت، مڪلي ٽڪري تي، حضرت‌شيخ حماد جماليءَ جي پنڌين پاسي آهي. گهڻو ڪري شاگرد خميس جي ڏينهن سندس تربت تي وڃي، ذهن ۽ عقل جي واڌاري لاءِ دعا گهرندا آهن.

(١٦)

ذكر سبع حفاظ قدس سرهم

ايشان صاحب حال واهل كمال بودند. قدوهٔ اهلِ توحيد، خليفه محمد سعيد زاد بركاته، نقل مي كرد كه "طفل بودم، روزي همراه آخوند محمد باقر(١) نام آستاد خود كه از علومِ ظاهري و باطني نصيبي وافي داشت، بزيارتِ ايشان رفتم. وي نزدِ مراقد متبركهٔ آن بزرگواران بنشست، و بتلاوتِ كلام الله مشغول گشت، ومن بغايتِ ادبِ آو بفاصلهٔ چندقدم دور نشستم. هر گاه آخوند ساكت مي شد، آوازِ تلاوتِ قرآن از قبورِ آن اولياءُ الله بيرون مي آمد، و تا ديري بهمين نهج قرآن بنوبت مي خواندند، و من آن را بگوش خود مي شنيدم."

ازجمله قبورايشان شش مرقد درجوارِ شيخ جمالي عليه الرحمه يک جا بر سكوچه و قبرِ هفتم عليحده بزيرِ آن واقع - نور الله مرقده.

---

(١) آخوند محمد باقر جي والد جو نالو آخوند عبدالواسع هو. هيءَ حاجي حمزي جي اولاد منجهان هو، جو مخدوم حمزو ''واعظ'' جي نالي سان مشهور هو.

آخوند محمد باقر درويشي، فقيري، علم ۽ فضيلت ۾ وڏي درجي جو صاحب هو. خاص ڪري فقه ۾، آن زماني ۾ جهڙس ڪو به ڪونه هو. حافظو به بي نظير هوس. ڪيترائي ماڻهو وٽائنس علم ۽ فيض حاصل ڪندا. ('' تحفة الڪرام'' جلد ۳- صفحو ۲۳۱)

(۱۷)

ذکر شیخ مغل ۱ چاچک علیه الرحمة

وي صاحبِ وجد و حالات، و مظهرِ کشف و کرامات بود، اوقاتِ شبان روزي صرفِ عبادتِ الٰهي مي فرمود، و یک لخطه بر بسترِ فراغت نمي آسود.

در "حدیقته الاولیاء" مذکور است که شخصي از رؤساي نصر پور ۲ مدتِ دراز درقیدِ حبس مرزا شاه حسن ۳ ارغون فروماند. عزیزانِ وي هرچند در استخلاص آو دست و پاي کردند صورت نگرفت، بنابر سبقتِ ارادت آن جماعه زن و مرد بخدمت قدوهٔ احرارشیخ ۴ بر کیه کاتیار قدس سره بشتا فتند.

---

(۱) هنن جي احوال لاءِ ڏسو "تحفة الکرام"، جلد ۳- صفحو ۴۹ .

(۲) کنهن زماني ۾ واپار ۽ علم جو وڏو مرڪز هو. ٽنڊي الهيار جي ويجهو هي ڳوٺ اڃا تائين موجود آهي، پر ڪيس آها علمي رونق ۽ تجارتي ترقي حاصل نہ آهي .

(۳) ارغونن جي خاندان جو ٻيو نمبر بادشاه هو، سنہ ۹۲۸ ھ ۾ سنڌ جو بادشاه ٿيو هو. شاه حسن ارغون جي ولادت، سنہ ۸۹۲ ھ ۾ ٿي ۽ ڇاهٺ سالن جي عمر ۾ ربيع الاول مهيني ۾ سومر جي ڏينهن علي پوٽن جي ڳوٺ ۾ وفات ڪيائين . ("تاريخ معصومي" - ص ص: ۱۸۷، ۱۹۲ ۽ ۱۹۴)

(۴) "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحي ۱۵۹ ۽ ۱۶۰ ۾ سندس والد جو نالو شاهو- ڪاتيار چاٽايل آهي. اهو بزرگ، مخدوم نوح هالن واري جي صاحبزادن مخدوم احمد ۽ مخدوم محمد جو همعصر هو. سندس تربت حيدرآباد ضلع جي ڪاتيا ڳوٺ ۾ آهي .

شيخ پرڪئي ڪاتيار جو تفصيلوار احوال، "تحفة الکرام"- جلد ۳، صفحي ۱۶۰ ۽ ۱۶۱ ، ۽ "حديقة الاولياء" منجهان معلوم ٿئي ٿو .

و از يمنِ انفاس وي مدد خواستند. شيخ باحضارِ يک راس گاؤ ميش شيردار امر فرمود. ايشان از خدمتِ وي مرخص شده بشهر رسيدند، و از آن جا گاؤ ميش همراه کرده عازمِ دربارِ آن بزرگوار گشتند. در اثناي راه از برابر کولاب مردم ناهيان گزر آورند، شيخ مغل عليه الرحمه که در آن سبزه زار بعبادتِ پروردگار مشغول بود، خادمي را فرمود تا از آنها خبري باز آرد. خادم پيش رفت، و استفسارِ حال نمود. آنها جوابِ باصواب ندادند، و زبان بفحش کشودند، و ناسزا گفتند. شيخ از غيرت بجوشيد، و سکوت ورزيد. هرگاه آن جمعي لايعقل گاؤ ميش را در ملازمتِ شيخ برکيه حاضر ساختند، فرمود: "طلسمي را که ما بسته بوديم، مردي که در راهِ شما را ديد، و از کيفيتِ حال باز پرسيد، بنظرِ خويش آن را بشکست، اکنون سر رشتهٔ کار از دست رفت." گاؤ ميش را برگردانيد، و بايشان داد، و مرزا در همان روزها آن رئيس محبوس را بقتل رسانيد.

(۱۸)

ذکر ميان[۱] احمد کتابي رحمة الله عليه

وي صاحبِ علم و فضيلت و کشف و کرامت بود. منقول

(۱) سندن والد جو نالو محمد اڪرم هو، جو گجرات کان ٺٽي ۾ اچي رهيو هو، ۽ پنهنجي علم ۽ عمل جي لحاظ سان تمام گهڻي شهرت حاصل ڪئي هئائين. محمد اڪرم کي ٻه پٽ هئا: هڪڙي جو نالو ميان احمد، ۽ ٻئي جو نالو ميان عباس هو. ميان احمد،

است که یکي از مشاهیرِ بلده بخدمتِ وي ارادتِ صادق و اعتقادي واثق داشت ، اتفاقاً پسر آورا عارضهٔ صعب روي نمود ، چندان که در حالتِ سکرات افتاد ، و مشرف بموت گردید. دوان بخدمتِ آن مسیحِ زمان رفت ، و گفت : "در دنیا همین یک پسر دارم که حالتِ نزع افتاده، من زندگیٔ خود را بي او نمي خواهم." این مي گفت و زار مي گریست. آن بزرگوار را بر حال وي رقت آمد، فرمود : "از کنیزکانِ مملوکهٔ خود یکي را مشخص کن که عوض آو مي تواند شد." او کنیز را نام برد ، و براي مبادله پسرِ خود مقرر نمود ، و از خدمتِ وي مرخص شده بخانهٔ خود شتافت. بقدرتِ الله تعالیٰ در شکمِ آن کنیز وجع پیچید ، درحال مرغِ روحش از آشیانهٔ جسم پرواز نمود ، و پسرِ او مهمان ساعت شفا یافت.

گویند آن قدوهٔ احرار بعد این ماجرا فرمود که "حالا بودنِ ما قرین صلاح نیست،" و عنقریب بروضهٔ رضوان خرامید. مزارِ فیض آثارش درجوارِ درگاه حقائق و معارف آگاه ، شیخ جیه علیه‌الرحمه طرفِ شمال واقع - نور الله مرقده.

کمالیت جو صاحب ۽ حال وارو بزرگ هو. کيس جناب رسالت ماب صلي الله علیه و سلم جي بارگاه مان "کتابي" جي لقب جي بشارت ملي هئي، تنهن کري انهيءَ لقب سان مشهور ٿيو. ٿمي جو مشهور عالم مخدوم عنايت الله به سندس ئي شاگرد هو.

("تحفة الکرام" - جلد ۳، صفحه ۲۲۴)

(١٩)

ذکر شیخ جنید و شیخ جیند علیهما الرحمه

آن هر دو بزرگوار، برادر حقیقي و صاحبِ کرامات و مستجاب الدعوات بودند، زبانِ شان سیفي بود مسلول، بهرچه مي‌راندند کارگر مي شد.

منقول است که در ایامِ حیاتِ خود مکرر مي گفتند که "هر کسي از میان مرا قدِ ما بگزرد، بلا حساب داخلِ جنّات گردد." اکنون مزارِ هردو بزرگوار طرفِ شمالي درگاهِ شیخ جیه قدس سره عیان، و راهِ مرورِ مردم از میان. نور الله مرقده.

(٢٠)

ذکر میان لال علیه الرحمه

گویند وي برادر یا بني عم مخدوم [١] لعل شهباز قدس

---

(١) سندن تربت سیوهڻ ۾ عام خاص ماڻهن جي زیارت گاهه آهي. سندن تفصیلوار احوال ڪٿان به نٿو ملي. رڳو هيٺين تذڪرن مان ٿورو گهڻو احوال معلوم ٿئي ٿو:

(١) " تحفة‌الکرام "- جلد ٣، صفحو ١٣٦، ١٧٧، ١٧٨؛ (٢) " روز روشن "- صفحو ٣٦٤؛ (٣) " ماثرالڪرام "- جلد پهریون، صفحو ٢٨٦؛ (٤) " مقالات الشعراء " (سید حسام‌الدین شاهه راشديءَ وارو نسخو) صفحو ١٥٠؛ (٥) "حیات قلندر "- مولانا فتح محمد مرحوم؛ (٦) " لب تاریخ سنڌ "- صفحو ٦، ١٠؛ (٧) " تاریخ معصومي "-

سره است، و اجل اولياء الله بوده است.

سمتِ مشرقي درگاه شيخ جيه مدفون است، زيارتش مثمر بركات، و منتجِ سعاداتِ ديني و دنيوي است. نورالله مرقده.

(۲۱)

ذكر شيخ جيه، ولد شيخ نعمت الله عليه الرحمة

آن صدر نشينِ محافلِ روحاني، مهر سپهر معارفِ سبحاني، خداوندِ مناقبِ عليه، متصف بكراماتِ جليه يعني شيخ جيه

صفحو ۴۰، ۵۰، ۱۹۸، ۱۹۹؛ (۸) "بركات الاولياء"- مصنف سيد امام الدين- صفحو ۱۴، ۱۵؛ (۹) "تاريخ الاولياء" جلد پهريون- مصنف امام الدين، صفحو ۳۲۶، ۳۲۷؛ (۱۰) "تذكره الانصاب"- مصنف سيد امام الدين- صفحو ۱۰۱؛ (۱۱) "رياض اولاولياء"؛ (۱۲) "خزينة الاصفياء" جلد ٻيو، صفحو ۴۶، ۴۷؛ (۱۳) "بزم صوفياء"- صفحو ۱۱۱، ۱۱۲؛ (۱۴) "تاريخ فرشته"- جلد پهريون، صفحو ۷۱۰؛ (۱۵) "تاريخ فيروز شاه"- صفحو ۶۸ ۽ ۶۹؛ (۱۶) گزيٽيئر ضلع لاڙ ڪاڻو- صفحو ۲۸؛ (۱۷) "اخبار الاخيار"؛ (۱۸) اورينٽيل ڪاليج ميگزين نمبر ۲، سنه ۱۹۳۵ع؛ (۱۹) "معارج الولايت"؛ (۲۰) "اخبار الاولياء"؛ (۲۱) "سلسلة السادات"؛ (۲۲) "حديقة الاولياء"، (۲۳) "تذكره مشائخ سيوستان"؛ (۲۴) "قلندر نامه" فارسي.

(۱) سندن ٺورو احوال "تحفة الڪرام"- جلد ۳، صفحي ۲۴۸ ۾ ڏنل آهي. سندن والد شيخ نعمت الله، حضرت بهاءُ الدين زڪريا ملتانيءَ جي اولاد مان هو، جو سمن جي حڪومت جي زماني ۾ ٺٽي ۾ آيو، ۽ آتيئي وفات ڪيائين. ("تحفة الڪرام"- جلد ۳، صفحه ۲۴۸)

قدس سره، وي اجلِ اولياءِ كرام، و اقدمِ مشائخ عظام بوده، بوفورِ نورِ هدايت او را "چراغِ مكلي" گويند. انوارِ معرفت از جبينِ وي تابان، و اشعهٔ هدايت از ناصيهٔ وي درخشان بود، بسا مردم از فيضِ تربيتِ او راه بحق بردند، و بسيار كسان بيمنِ همت او بملك معني رسيدند.

منقول است كه يكي از خدامِ آن قدوهٔ انام راضعفِ بصر طاري شد، چندان كه غشاوهٔ ظلمت بر بياضِ ديده اش دويد، و نورِ نظر پوشيد، بيك بار از بينائي عاطل ماند و درين مدت بوقت معتادِ هم چنان بخدمت شيخ مي رفت، و بمقتضاي فحواي 'علمه بحالي حسبي عن سوالي' گاهي لب بمدعا نكشود، و اظهار ماجرا نفرمود، و مُهرِ سكوت بر زبان داشت. روزي شيخ از وي حال باز پرسيد. گفت: "از فقدانِ بصارت غم ندارم، اندوه من از آنست كه ديدهٔ دلم نابينا است." كلامِ او در دلِ شيخ بغايت اثر كرد، و در وجد درآمد و نظر كيميا اثر در وي فرمود، هم ديدهٔ دلش وا شد، و هم چشمِ جهان بينش روشن گرديد.

(۲۲)

ذكر ميان متّه و ميان رتّه عليهما الرحمه

آن هردو بزرگوار برادرِ اعياني بودند، مناقب و محامدِ ايشان زياده از اندازهٔ تحرير و تقرير است، در وادئ طاعات و عبادات قدمي بلند داشتند، و صاحب كرامات و تصرفات بودند. در حينِ حيات خود اكثرها مي فرمودند كه "روزِ

قيامت، مااين قطعهٔ كوه را از جا بركنيم و ببهشت افگنيم ـ"
گويند هرگاه حاجت مندي ارادهٔ خدمت ايشان مي كرد، مي گفتند 'فلاني مي آيد، و حلاوتِ مراد مي يابد'ـ از راوئ ثقه منقول است كه اگر كسي را مشكلِ صعب روئ دهد، بزيارتِ آن بزرگوار بشتابد و نزديك قبورِ ايشان بنشيند، و هزار مرتبه صلواة تنجينا بخواند و تا سه روز متواتر باين شغل عمل نمايد، مشكل وي آسان گردد ـ

(٢٣)

ذكر شيخ اسحاق ١ اربعائي رحمة الله عليه

او را از آن جهت 'اربعائي' گويند كه روزِ اربعأ تولد يافته، و هم شبِ اربعا كه شب عيد ماه شوال بود، بعد افطارِ سيام روزهٔ ماه رمضان المبارك درسال نه صد و هفتاد و پنج هجري بروضهٔ رضوان خراميده عيد جاوداني حاصل نمود، صاحبِ كرامات خوارقِ عادات بود ـ
منقول است كه زني عقيمه همواره درآرزوي پسرمي سوخت و چندان كه باطبأ رجوع مي آورد، چراغ اميد وي

(١) سندن اصلي وطن آچ آهي. پاڻ پلارن بزرگن جي هڪجماعت سان گڏجي ٺٽي ۾ آيا. حضرت سيد علي ثاني شيرازي (وفات ٩٩٢هه) سندن هم عصر هئا. ("تحفة الڪرام"- جلد ٣، صفحو ٢٣١)
(ملا محمود راهو تي شيخ اربعائيءَ جو مريد هو، جنهن جو ذڪر هن ڪتاب جي ايندڙ صفحن ۾، ۴٨ نمبر سلسلي ۾ آيل آهي.)

نمي افروخت، از کوشش ظاهري سودي نديد، بدرِ اهل دلها دويد، و بخدمت حقائق و معارف آگاه مخدوم جمعه عليه الرحمه بشتافت، وحالِ پرملالِ خود باز گفت. آن غوّاصِ بحر تحقيق بلوح محفوظ نظر کرد، و گفت: "دست ازين تمنا کوتاه دار که پسري براي تو مقسوم نيست." زن با دلِ ريش بخانهٔ خويش روان گشت، اتفاقاً آن قدوهٔ انام با جمعي خدام از آن راه مي گذشت. زن که در حالتِ ياس و نا اميدي مذاقِ زندگاني برخود ناگوار داشت، بيک بار زبان بتکلمِ ناسزا بکشاد، و گفت: "اين درويشانند که بمکر و ريا در عالم مي گردند، و خود را بجبّه و دستار آراسته، در نظرِ مردم جلوه مي دهند، وحال آن که کارِ از دستِ شان نيايد که گره از دلِ درد مندي وا کشايد." شيخ از غيرت بجوشيد، و بايستاد، و بجانب آن زن نگاه کرد، و گفت: "مخدوم جمعه راست فرمود، پسر در حقِ تو مقدر نبود، اما اضطراب تو کاري کرد، حالا خوش باش که نخلِ اميدت ثمرهٔ مراد بخشد، و کشتِ آرزويت سرسبز و شاداب گردد." گويند آن زن آبستن گرديد، و بعد انقضاي نه‌ماه غنچهٔ تمنايش بشگفت، و باغِ آرزويش گل کرد. يعني بتولد فرزند ارجمند هم آغوشِ انبساط گرديد.

(٢٤)

ذكر شيخ احمد ١ بغدادي عليه الرحمة

وي صاحبِ معرفت، و خداوند تحقيق بود. مطابق امر حضرت غوث الثقلين ٢ قدس سره العزيز باين ديار تشريف آورده، گويند چهل نفر خادم همراه داشت، هر همه صاحبِ حال و اهلِ كمال بودند.

منقول است كه از دجلهٔ بغداد يک كوزه بدست خود پُر ساخته بود كه در تمام راه خود از آن كوزه آب مي خورد و بابهائي ديگر ميل نمي فرمود، حتىٰ كه دوبار كه در جاي منزل واقع شد كه آب بهم نرسيد، خدام وي از همه كوزه آب مي خوردند، و طعام مي پختند، و آن كوزه خالي نمي شد.

حقايق و معارف آگاه شيخ محمد برادرش كه عارفِ اهلِ دل بود، و همراهِ وي از بغداد آمده، برابر مزارش آسوده است - نورالله مرقدهما.

---

(١) شيخ احمد بغدادي ۽ سندس ڀاءُ شيخ محمد جو ٿورو ذكر، "مياں احمد ۽ مياں محمد" جي عنوان سان "تحفةالكرام" - جلد٣، صفحي ٢٥١ ۾ ڇاپيل آهي.

(٢) سندن نالو عبدالقادر، لقب محي‌الدين، كنيت ابو محمد عرف غوث اعظم آهي. پاڻ نسب جي لحاظ سان، حسني ۽ حسيني سيد آهن. پاڻ سنه ٤٧٦ هه ۾، طبرستان جي پرڳڻي پاسي، گيلان ڳوٺ ۾ پيدا ٿيا، ۽ سنه ٥٦١ هه ۾ ايكانوي سالن جي ڄمار ۾ وفات كيائون. سندن روضو مبارك بغداد شهر ۾ آهي.

تصوف جو قادري طريقو بہ سندن ذات سان نسبت ركي ٿو.

(۲۵)

ذکر میر میرزا علیه الرحمة قدس الله سره

وي صاحبِ حال و استغراق بود ، برکات وافي داشت ، سقیمان را بیک نظر شفا بخش از آلامِ زحمت و رنج رهانیدي . در ایامِ محرم بکمال سوز و الم لباس قیرگون در بر کردي ، و تعزیت گرفتي ، و بر بسترِ ماتم خفتي ، و اشکِ ارغواني از دیده فرو ریختي .

منقول است که حاکمِ آن وقت مطابق امر بادشاه ، دین پناه اورنگ زیب بهادر ، از وضع نمودن تابوت درصدد ممانعت درآمد . اهلِ تعزیت فرمانِ اولوالامر پذیرفتند ، و گردن باطاعتِ حکم نهادند . وي چون از تکلف و تصنع مبرا و از اختیارِ خود معرا بود ، فرمان پذیر نگشت . حاکم کوتوال را بقهر روان ساخت ، تا اورا متنبه سازد ، و از وضعِ تابوت بازآرد . این خبر بسمع شریف وي رسانیدند ، فرمود که "اگر این جا رسیدن بتواند ، گو بیاید ." آوردند که هرگاه کوتوال نزدیک تعزیه گاه بفاصله یک تیر پرتاب رسید ، اسپ وي هروني کرد و اورا بر زمین زد ، پایش شکست ، و لنگ شد ، دیگر کسي مانع وي نگردید .

(۲۶)

ذکر شاه درویش رحمة الله علیه

آن بزرگوار از هند تا باین دیار تشریف آورده ، در جاي که مدفون است ، بعبادت الٰهي مواظبت می داشت . صاحبِ عرفان و خداوندِ ایقان بود ، کراماتِ وي بسیار و بي شمار است .

(۲۷)

ذکر شيخ جمن [1] جتي رحمة الله عليه

وي از خدمتِ شاه درويش نظر فيض يافته، صاحبِ حال و اهلِ کمال بود، مجرد و حصور زندگاني مي‌نمود.

نقل است که سالي آب از جوفِ سحاب بيرون نجوشيد، و مددي از آسمان بزمين نرسيد. از عدمِ افاضهٔ باران انواعِ سبز و گياه پژمرده گشت و فريادِ العطش وحش و طير از فلک الافلاک برگذشت. خلائق از بس اضطراب بخدمت وي رجوع آوردند، و براي نزولِ باران که رحمتِ عامهٔ الٰهي است التماس کردند. وي دست بدعا برداشت، و گفت: "الٰهي اگر من در مدتِ عمر خود هيچ زني را عور نديده و گردِ مباشرت نگرديده ام، بر صدق دعوئ من بر حالِ بندگان خود مرحمتي کن، و بارانِ رحمت بفرست." گويند هنوز آن بزرگوار دست بدعا داشت که ابر نمودار شد، و آوازِ رعد بگوشِ حاضران رسيد، مردم بوثاقِ خود شتابان گشتند، و بمجردي که درخانهاي خود رسيدند، ابر متراکم گرديد، و چندان باران باريد که دشت دريا گشت، انواعِ نبات سرمايهٔ حيات يافتند، و اصنافِ ناميه طراوتِ وافيه پذيرفتند. مزار فيض‌آثارش در جوارِ شاه درويش واقع. نور الله مرقده.

---

(۱) ڏسو "تحفة الڪرام" جلد ۳- صفحو ۲۵۰. "تحفة الڪرام" جي صاحب، اِنهيءَ ڳالهه ڪي چٽيءَ طرح بيان ڪيو آهي، ته اهو بزرگ سمن جي زماني ۾ هو.

(۲۸)

ذکر میان محمد قاسم ۱ مجذوب رحمة الله علیه

گویند بعضي اوقات آن مستِ جام وحدت را جذبهٔ شدید روي مي داد ، بنا بر آن پاي او را درچوبي بغایت بزرگ وسطبر مي کردند ، وي در حالتِ جذبه با وجود آن راه مي رفت. منقول است که شخصي عِنّين مادرزاد بود ، و بسنِ کهولت رسیده ، اتفاقاً پدرش درایام خورد سالي بجهتِ وي زن خواسته و او را متاهل ساخته ، بعد از آن که وي بحد شباب رسید ، خانهٔ عیش خراب دید. همواره با دلِ نمناک و دیدهٔ غمناک نفسِ عمر مي شمرد ، و بر حالِ تباه خویش تاسف مي خورد. از آن طرف زن نیز جان کباب و چشمِ پُر آب هردم حیاتِ خود را بتلخئ سکرات حساب مي نمود ، و ناگزیر پا بدامنِ عفت پیچیده هم آغوشِ حسرت مي بود. یگان روزي از راه مي گذشت ، سید را دید طرفِ شرقي جامع فرخ ۲ نشسته ، پیش رفت و مقابلِ وي بایستاد. سید فرمود : ”قران خواندهٔ ؟“

(۱ ”تحفة الکرام“ - جلد ۳، صفحي ۲۵۷ ۾ سندن ذڪر و احوال ملي ٿو.

(۲) هيءَ مسجد، میر فرخ ارغون تیار ڪرائي هئي. هو ارغون گهراڻي جو هڪ امیر هو، ۽ ان جي لاڳاپي جي ڪري، اها مسجد ”جامع فرخ“ جي نالي سان مشهور ٿي ويئي. هن مسجد کي شاه جهان وري ٻيهر ٺهرايو هو - پر هن وقت ان مسجد جو، ڪٿي به نشان نظر نٿو اچي.

(”تحفة الکرام“ - جلد ۳، صفحو ۹۰)

گفت : "حافظ قرآنم." فرمود : "سورهٔ بقر بخوان." وي متامل گشت، و گفت : "سورهٔ کوچک توانم خواند، این سورت بغایت کلان است." سید فرمود : "مرد شدن مگر آسان است." وي شروع بخواندن کرد و بالحانِ حزین سورهٔ بقر با تمام رسانید. سید دو عدد خرما بدستِ او داد، و فرمود : "تخمِ آن را باحتیاج نگاه خواهی داشت." وي خرما بخورد، و خسته ها را در گوشهٔ دستار بست و روان گردید. بقدرت الله تعالیٰ در اثناي راه بیک بار بختِ خفتهٔ او بیدار گردید، یعني قوتِ رجولیتش در اهتزاز آمد، و باخود گفت ـ مصرع :

"این که مي بینم ببیداریست یا رب یا بخواب!"

قدم از مقصد برتافت، و رو بخانه نهاد. راوي گوید راه بارام رفتن نتوانست، از اشتدادِ نعوظ عرق ریز، شتاب و دوان بخانه درآمد، طلسم از سر گنج بشکست، و یکران امید را در فضاي عیش و عشرت جولان داد، و کامیاب مراد گردید. گویند دو پسر ازو بوجود آمد، اتفاقاً بعد از مدتي آن دوخسته خرما از وي گم شدند، و هر دو پسرش برحمتِ حق پیوستند.

(۲۹)

ذکر میان لـلـه رنگریز علیه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهل کمال بود، کرامات و خوارق عاداتش زائد البیان است.

از کلماتِ اوست که اگر مردم از مناجات نیم شبي و اجابتِ آن هنگام مطلع شوند، هرگز بدرویشان رجوع نیارند،

و بي وساطتِ اهل الله بر مرادِ خود دست يا بند.

(۳۰)

ذكر سيد منبه[۱] رحمة الله عليه

وي صاحبِ معرفت و خداوند تحقيق بود. از وي منقول است كه "در بدايتِ حال كه آتش عشق الٰهي در كانونِ دل شعله زن گشت، سر بكوهستان نهادم، و سه شبان روز بيخودانه مي رفتم. روز چهارم از فرطِ تشنگي پيچشي در امعا پديد آمد، بهرجانب كه دويدم آب نيافتم، چندان كه بي طاقت گشتم، و از رفتار بازماندم، گفتم ظاهرا تقدير الٰهي مرا اين جا آورده تا ببي آبي هلاك شوم. در اين حال بودم كه شخصي از دور پيدا شد، چون نزديك رسيد، كوزهٔ آب و نانِ گرم پيشِ من نهاد، و گفت: 'تو پنداري كه حق سبحانه و تعالىٰ تشنه لبانِ وادئ عشق را ناكام مي گزارد، هيهات هيهات!' من بنشستم و از آن مائدهٔ غيبي ناشتا را بشكستم، و بوي گفتم: 'بحق آن خداي كه ترا

(۱) "تحفة الكرام" ۾ آهي ته "سيدشاه منبو حضرت غوث الثقلين (پير دستگير) جي اولاد مان هو. شاه بيگ ارغون جي زماني ۾، هيءُ، سيد كمال شيرازي، ۽ سيّد عبدالله شاه حسيني شكر الله شيرازي سان گڏ ٺٽي ۾ آيا هئا. انهن ٽنهي ڄڻن جو پاڙ ۾ تمام گهڻو پيار ۽ محبت هئي. هن جي تربت هن وقت به عام خاص ماڻهن لاءِ كشش جو سبب آهي." ('تحفة الكرام' جلد ۳، صفحو ۲۴۵)

این جا فرستاد ، حال خود را بازگو ، و از نام خود خبرده.' گفت : 'نام من خضر است ، و مرا مامور ساختند که یکي از ره نوردان عشق در این کوه از تشنگي جان بلب دارد ، حال او را دریاب. من آمدم ، و ترا دریافتم.' این بگفت، و از نظر من ناپدید گشت."

(۳۱)

ذکر بي بي تاري عليها الرحمة

گویند آن نیک زن از نژاد مردم سومره بود ، و خوف الٰهي بحدي داشت که وي از گریه فارغ نبودي ، و همواره پاي خود را بدامن پیچیده نشستي. گاهي دراز نخفتي ، و هرگاه خوابش در ربودي ، پشت بدیوار غنودي، وچون بیدار شدي جانب آسمان نگریستي، و زار زار بگریستي و گفتي "الٰهي تو آن کریمي که مرا از جمیع آفات مصئون داشته، و من آن بندهٔ غافلم که همه وقت ترا فراموش دارم."

منقول است که بعد سهه روز بنیم کاسهٔ آش روزه افطار مي کرد ، و در حین خوردن آب در وي مي ریخت ، و آن را بي ذائقه ميساخت ، و تناول ميفرمود .

از اهل حاجت هر که بخدمتش مي رسید ، دست بر دعا مي‌داشت ، در حال حاجت او روا مي گشت .

(۳۲)

ذکر خلیفه عثمان رحمة الله عليه

وي شرف حج دریافت ، صاحب حال و اهل دل بود .

منقول است که شیخ محمد مرتضی و شیخ محمد شجاع منصب‌داران طرفِ شمالی مقابر آبای خود در قطعِ زمین خارج وضع باغیچه نمودند، و در پهلوی آن حوضی کنده چرخهٔ دولاب بر وی بستند، و معماران را مقرر نمودند، تا دیوارِ خشتی طرفِ شمالی آن باغیچه تعمیر نمایند. گویند معماران هر قدر که روزانه در آن دیوار کار می کردند، شبانه منهدم می‌شد. در مقامِ حیرت ماندند، و این معنی را بر ناخواهیٔ کسی محمول داشته، دو نفر پاسبان را تعین کردند که تمام شب در کمین بوده هادمِ آن جدار را بشکنجهٔ گرفتاری کشند. صبح آن شب نیز برقرارِ سابق آن دیوار را منهدم یافتند، در ورطهٔ تعجب فرو رفتند، و انگشتِ عبرت بدندان گزیدن گرفتند. آن طائرِ ریاضِ قدس که مزارِ پرانوار او متصل دیوار مذکور طرف شمالی واقع بود، در عالم رویا خود را باایشان باز نمود، و گفت: "این چه انصاف است که شما ناظرِ این تختهٔ گل باشید، و ما از تماشای آن محروم مانیم، زنهار دست از تعمیرِ این دیوار کوتاه سازید که خاطرِ ما نیز بنظارهٔ آن چمن متعلق است."

تصرفات و کراماتِ آن بزرگوار بسیار و بیشمار است.

(۳۳)

ذکر درویش اسحاق المعروف به‌اسحاق پهوتره علیه‌الرحمه

وی صاحبِ حالات و خداوندِ کرامات بود. هرچه داشت

براهِ خداتعالیٰ مي‌داد ، حتیٰ که اگر بچیزي دیگر دسترس او نبودي چادرِ تهبند را نیز از مساکین و محتاجین دریغ نداشتي ، و ایشان را محروم نگذاشتي . در آخرِ عمر وقتِ شام با یک کفِ دست اجوائن روزه افطار مي کرد ، و از جنسِ اطعمه هیچ نمي‌خورد .

هنگامِ نمازِ فجر در حین سجده جان بحق تسلیم نمود . نورالله مرقده .

(۳۴)

ذکر قاضي سید شکر الله [۱] شیرازي علیه الرحمة

آن بزرگوارِ نامدار از شیراز بزيِ تاجران با شکوهِ فراوان همراهِ مرزا شاه بیگ ارغون بملکِ سند تشریف آورده . بس که صورتِ حال بپیرایهٔ فضل و کمال محلي داشت ، مرزا وجود آورا مغتنمات شمرده ، در تعظیم و تکریم وي

---

(۱) سنڌ جو مشهور مورخ ''میر علي شیر قانع'' سندن خاندان مان هو . هنن ئي هميشه لاءِ ٺٽي ۾ رهائش اختيار ڪئي ، ۽ هنن منجهان ئي ''شکر الاهي'' سيدن جو سلسلو شروع ٿيو .

سيد شڪرالله شيرازيءَ جي نسب جو سلسلو هن ريت آهي :

سيد شڪرالله ، بن سيد وجيه الدين ، بن سيد نعمت الله ، بن سيد عرب شاه ، بن امير نسيم الدين محمد المعروف ميرڪ شاه ، بن امير جمال الدين ـ عطاءالله ـ محدث ، بن فضل الله الحسيني الدشتڪي الشيرازي .

(''مقالات الشعراء'' قلمي ـ صفحو ۲۰۵ ـ ''قانع'' جي عنوان هيٺ ؛ ۽ ''تحفة الڪرام'')

باقصي الغايت توجه مي فرمود ،و مرزا شاه حسن ارغون در عهد دولتِ خود قامت فيض اقامت آورا بتشريفِ منصبِ قضا بياراست.

منقول است که شخصي از عوام الناس در محکمهٔ شريعت بر مرزا شاه حسن استغاثه نمود ، قاضي باحضارِ وي اعلام کرد. مرزا از غايت دين داري انقيادِ امر شرعي واجب ديده تخلف نورزيد و در محکمهٔ شريعت حاضر گرديد. قاضي امر فرمود تا در ايوانِ قضا بامدعئ بي سرو پا برابر بايستاد. بعد رفعِ معاملت و احقاقِ حق آن طراز آستينِ شريعت از جاي خود برخاست، و مرزا را بر فرازِ مسند جا داد و مراسمِ آداب بتقديم رسانيده فراخور رتبهٔ خويش بنشست، و مرزا دست بقبضهٔ شمشير کرد ، و گفت : "قسم بربالعزت که اگر در اجراي حکم شرعي طرف دارئ خود معائنه مي کردم، باين شمشير کارِ شما بانجام مي رسانيدم."

قاضي نيز از گوشهٔ مسند تيغي بر کشيد ، و گفت : "من هم اين را براي آن متوازي ساخته بودم که اگر مرزا از حکمِ شرعي انحراف ورزد، دست از جانِ خود بشويم، و کاري دست بسته بظهور رسانم."

گويند در آخر عمر از قضا استعفا نمود ، و بارتقاي مدارجِ معنیٰ توجه فرمود ، و از زمرهٔ اولياء الله گرديد. مناقبِ شريف و محامدِ منيفش زياده از حوزهٔ تحرير و تقرير داشت.

مرقدِ متبرکهٔ وی در جوارِ شیخ اسحاق پهوتره واقع. از اولادِ امجادِ آن قدوهٔ احرار، اکثري اهل کمال و صاحبِ حال برخاسته اند، و همه وقت خود را از آوازهٔ شهرت مختفي و مستور داشته اند. دنیا در دیدهٔ بصیرتِ شان خوار، و اسبابِ تجمّل در نظرِ همتِ ایشان بي اعتبار بود، زهد و تقویٰ پیرایهٔ حال، و قال الله و قال الرسول حلیهٔ مقال خود داشتند.

مقابرِ متبرکهٔ ایشان علحده بمقام معین، در جوارِ جمن‌جتي کام رواي محتاجان و شفابخشِ دردمندان.

از راوئ ثقه منقول است که "مرا مهمي صعب پیش آمد، بعد از نمازِ عشا بزیارت آن بزرگواران رفتم، و تمام شب باوراد و اذکار مشغول بودم. آخرِ شب خوابم در ربود، دیدم که جمعي با لباسِ فاخره در آن مقام، فیضِ التیام صف بسته نشسته اند. یکي از آن میان به‌آواز بلند مرا نزدِ خود خواند، و گفت: 'چه حاجت داري؟' گفتم: 'هم چنان مشکلي روي نموده.' گفت: 'خاطرِ خود راجمع دار که مشکل تو فردا آسان مي شود.' گفتم: 'اسبابِ ظاهري در نهایت تعذر، مشکلِ من در یک روز چگونه آسان گردد؟' وي قدحي پر از شیر بدستِ من داد، و گفت: 'اندیشه مکن، و بخانهٔ خود باز گرد که اسباب بر وفقِ خواهشِ تو مهیا خواهد شد.' چون بیدار شدم بکمالِ امید واري رو بخانه نهادم. شخصي را دیدم که بهمان صورت برسرِ راه ایستاده است، و جام در دست دارد. چون مرا دید، گفت:

'دير است که انتظارِ تو مي کشتم، بشتاب و اين قدحِ شير در کش.' من آن کاسهٔ شير را تناول نمودم، و بخانهٔ خود رسيدم. بقدرت الله تعالیٰ در همان روز، آن چنان امرِ خطير که تمشيتِ آن بحسبِ ظاهر در يک روز امکان نداشت، صورت انصرام پذيرفت."

(۳۵)

ذکر ميان پنجن شاه عليه الرحمة

آن بزگوار، قدوهٔ زهادِ نامدار، و سرآمدِ عبادِ روزگار بود. شب را احيا داشتي و بعبادتِ پروردگار مشغول گشتي. صاحبِ کراماتِ جليّه و مناقبِ عليّه بود. از سخنانِ اوست 'که اسمِ اعظم عبارت از خوفِ الٰهي است، خائف زود بکامِ دل رسد و شهدِ مراد چشد'.

(۳۶)

ذکر سيد حاجي عليه الرحمة

وي اصل از ساداتِ بخارا است، صاحبِ حال و سرآمدِ اهلِ کمال بود، در علمِ فقه و حديث دستگاهي عالي داشت، و همواره بصوم مي گذرانيد.

منقول است که يکي از خدامِ آن قدوهٔ انام در اثناي راه هميانئ زر يافت، بغايت شاد شد، بخانه رفت، و آن را در جاي مستحفظ نگاه داشت. در حينِ معتاد که بخدمتِ مرشدِ خود رسيده، در حلقهٔ خدام بنشست، آن سالک آگاه بجانبِ وي

نگریست ، و گفت : "شخصي مفلوک الحال بجهتِ کارِ خیر عاجزه خود مبلغي قرض کشیده ، در عرضِ راه آن زر از وي گم شده و بدستِ تو افتاده ، تو مي‌خواهي که آن را بمصرف خود آري ، و او را د رعذاب و اندوه وا گذاري ۔ زنهار از آهِ آتش بارِ او پر حذر باش ، مبادا شرارهٔ آن در تو آویزد، و خانمانت را پاک بسوزد ۔" از گفتار وي لرزه بر اندامش افتاد ، بترسید ، و بر تقصیرِ خود معترف گردید ۔ آن بزرگوار فرمود : "اکنون اندیشه مکن ، خانهٔ او فلان جا هست، برو، و آن مبلغ را بوي بسپار ، و ترا خداي تعالیٰ همه مقدار مبلغ از وجه حلال خواهد داد ۔" وي بخانهٔ آن شخص رفت ، دید که از فقدانِ آن زر بحالِ تباه نشسته ، و مردم از چپ و راست نزد وي گرد آمده ، بر احوالِ پر ملالِ او تاسف مي خوردند۔ او بیک بار آن همیاني را از بغل بر آورد ، و تسلیم وي کرد۔ هر همه د ر مقامِ حیرت ماندند ، و بر امانت و دیانتِ او آفرین خواندند ، گویند یکي از اهلِ جاه بر این حال اطلاع یافت ، بر صدق و راستئ او تحسین نمود ، و همان مقدار مبلغ از سرکار خود بوي مرحمت فرمود ۔

مزارِ فیض آثارش د رجوارِ میان پنجن شاه واقع ۔ نور الله مرقده ۔

(۳۷)

ذکر سید محمد هاشم علیه الرحمة

وي نبیرهٔ حقائق و معارف آگاه سید حاجي است که مذکور شد. در زهد و تقویٰ و ریاضت و مجاهده قدمي بلند داشت، و صاحب کرامات بود.

منقول است که یکي از خدام بخدمتِ وي عرض کرد که "چهار دختر دارم، اکنون دلم در آرزوي پسر مي‌سوزد. دعا کن که دیدهٔ امیدِ من بدیدارِ فرزندِ نرینه روشن گردد." آن بزرگوار دست بدعا برداشت، و اورا بر حصول مامول امیدوار ساخت. بعد از چندگاه در خانهٔ او آثارِ حمل ظاهر گشت. هم در آن ایام درویش موسیٰ ساکن موضع آسري [۱] واردِ بلده گردید. آن شخص بخدمتِ وي نیز رسیده، براي پسر مسئلت نمود. درویش در بارهٔ او دعا کرد، و بر تولدِ پسر مطمئن القلب گردانید. خاطر آن شخص بیش از بیش تسلي پذیرفت، و گمانش بیقین انجامید. اتفاقاً مدتِ یک سال و چهار ماه از حمل منقضي گشته آثارِ تولد صورت نگرفت. وي از غایتِ اضطراب بخدمت آن معرفت نصاب رسیده چگونگئ حال را شرح داد. سید فرمود: "یک پسر دعاي دو درویش بر نمي تابد. ما نطفهٔ پسر از صُلبِ تو برحم مادرش منتقل کردیم، درویش موسیٰ اگر بتواند گو آن پسر را از شکم بیرون آرد."

(۱) هيءَ ڳوٺ، دادو ضلع ۾ کوٽڙي - دادو لائين تي ريلوي اسٽيشن آهي.

آن شخص از صدقِ دل تائب گشت ، و اعتقادِ خود را بجانب وي يكسو گردانيد ، و بر قدمش افتاد و معذرت خواست . سيد فرمود : "اگر ميان هردو ابروي پسرت خالي باشد ، يقين بدان كه آن نشانِ اجابتِ دعاي ما است . اكنون بخانه برو ، و ديدهٔ خود را بديدار فرزندِ دلبند منوّر ساز ." وي بخانه رفت ، بقدرتِ اللّٰه تعالىٰ همان ساعت آن پسر متولد گرديد ، و ميانِ ابروانش خالي هويدا بود .

مرقدِ متبركهٔ وي برابر مزار جدِ بزرگوارش واقع - نوراللّٰه مرقده .

(۳۸)

ذكر شيخ اسحاق تكاري رحمة الله عليه

وي صاحبِ كرامات و تصرفات بود ، در علومِ ظاهري نيز بهرهٔ وافر داشت .

از كلماتِ اوست كه 'مرغ تا در بيضه مي باشد ناقص است ، هر گاه بيضه را بشكند و بيرون آيد بكمال رسد ، و بر اوجِ هوا پرواز نمايد : انسان نيز تا قدم از سراي طبيعت بيرون نگذارد ، بكمال نرسد ، و از حضيضِ جزويت باوجِ كليّت عروج نه نمايد' .

(٣٩)

ذكر سيد [١] عبدالله قدس سره العزيز

آن غواصِ دریاي وحدت، شه سوارِ مضمارِ معرفت، مخزنِ اسرارِ لاهوتي، مطلعِ انوارِ ملکوتي، مرکز دائرهٔ ولایت، شمع شبستانِ هدایت، حقائق آگاه معارف پناه یعني سید عبدالله- وي از اولادِ حضرت غوث الثقلین قدس سره العزیز است.

در عهدِ مرزا شاه بیگ ارغون از گجرات واردِ تته گردید، و در مکلي گوشهٔ عزلت گزیده، مجرد و حصور بعنوانِ اختفا بیاد خدا اشتغال داشت، تا پیمانهٔ عمر شریفش لبریز گشت. او را در همان جا که بعبادت مواظبت مي نمود مدفون ساختند.

---

(١) سندن تربت هن وقت عام خاص ماڻهن جي لاءِ ڪشش جو سبب آهي. پاڻ عبدالله صحابيءَ جي نالي سان مشهور آهن. مڪليءَ ۾ سندن تربت جي عمارت، نئين سر ڊاهي ويئي آهي. نئين عمارت، سنه ١٣٥٠ هه مطابق سنه ١٩٣١ع ۾ ٺهي راس ٿي. هن ۾ هڪ ننڍڙي مسجد به آهي، جنهن ۾ سنه ١٠٩٣ هه جو ڪتبو موجود آهي. ڪتبي جا شعر هن ريت آهن.

زهي فیضِ مسجد که از یک دعا
شود حاجتِ مستمندان روا
بتاریخ هفدهم و ماهِ صفر
...... ختم با الخیر و الظفر
١٠٩٣ هه

از اتفاقات بمرورِ از منه قبرش نیز مندرس گردید. بعد انقضاي ایام و انصرافِ عوام، جناب هدایت نصاب یگانهٔ درگاه صمدیت مقربِ بارگاه احدیت، محرمِ اسرارِ لاهوتي شاه حافظ الله گجراتي بموجبِ امرِ حضرت غوث الثقلین قدس سره شیخ محمد یعقوب و خلیفه ابوالبرکات که اجلِ اهل کمال و اکملِ مریدان وي بودند، از گجرات براي ظهور مرقدِ متبرکهٔ وي روانهٔ سند گردانید. ایشان در بلده رسیده با قدوة المحققین، زبدة الواصلین محرمِ اسرارِ خفي و جلي سید علي ثاني شیرازي ملاقات نموده، کیفیتِ حال باز گفتند. سید علي سر بمراقبه فرو برد، و در عالمِ مکاشفه، سید عبدالله را صدرنشینِ محافلِ روحاني یافت. بلا توقف برخاست، و همراهِ ایشان روان گردید، و در مکلي رسیده مرقدِ آن قبلهٔ حاجات و کعبهٔ مرادات بظهور آوردند. گویند شیخ محمد یعقوب و خلیفه ابو البرکات سنگ مي آوردند، و سید علي آن سنگها را بدستِ خود بر مرقدِ وي مي داشت.

مقر راست که سائلانِ درگاه فیض بارگاهش زود بکامِ دل رسند، و عروس مراد در آغوشِ تمنا کشند.

١٥٦

(۴۰)

ذکر شیخ محمد ۱ یعقوب علیه الرحمة

وي مريد شاه حافظ الله گجراتي است، بکرامات معروف، و بخوارق عادات موصوف بود. حسب فرمودهٔ مرشد خود، همراه خلیفه ابو البرکات از گجرات به‌تته آمده، مرقد سید عبدالله علیه الرحمه ظاهر کرد.

مزار فیض آثارش در مقصورهٔ سید عبدالله طرف پائین در گوشه واقع - نور الله مرقده.

(۴۱)

ذکر پیر ۲ آسات علیه الرحمة

در "تحفة الکرام" مذکور است که آن سالک مجذوب، واصل محبوب، برادر مخدوم عربي دیانه ۳ هاله کندي

---

(۱) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ۳- صفحو ۲۳۴.

(۲) "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحي ۲۴۹ ۾، پير آسات جي تذکري جي سلسلي ۾، سندن اولاد جي باري ۾ ھنئيءَ طرح لکيل آھي ته "سندن ٻه صاحبزادا ھئا- ھڪڙي جو نالو احمد، ۽ ٻئي جو محمد ھو. سندن تربت مکليءَ تي موجود آھي."

("تحفة الکرام" جلد ۳- صفحو: ۲۴۹ ۽ ۲۵۰)

(۳) مخدوم عربي ديانو، شاه حسن ارغون جي زماني جو بزرگ آھي. مخدوم نوح جھڙو وڏو پلارو بزرگ ٻه سندس شاگرد ھو. قرآن شريف جي تلاوت ڏاڍي مٺي آواز سان ڪندا ھئا.

است ـ از خدمتِ سید میران محمد مهدي جونپوري قدس سره نظرِ فیض یافته ـ

منقول است که آن آفتابِ اوجِ عرفان بعد نماز خفتن سر بجیبِ مراقبه فرو بردي، وچون صبح صادق دمیدي سر بر آوردي، در آن حین نظرِ فیض اثر وي بر هر که افتادي صاحبِ ولایت گشتي ـ

(٣٢)

ذکر میان متهه علیه الرحمة

وي از جناب حضرت پیرِ ولایت، صاحبِ ارشاد و هدایت مخدوم نوح قدس سره فیضِ وافي اندوخته، بمقامِ فنا في الله رسیده ـ

عمر شریفش در جامعِ فرخ که تعمیر ثانیش بعهدِ شاهجهان (١) باد شاه وقوع یافته بپایان رسانید ـ

خداوندِ برکاتِ وافره و کراماتِ متکاثره بود ـ از کلماتِ اوست که 'اگر سرم برفع گراید مغضوب باشم، یعني 'متهه'، واگر بنصب اعتلا نماید ناسره وکم عیار باشم، یعني 'متهه'، من بکسر نفس شیرین شده ام، تا نامِ من در کامِ مردم

مخدوم عربي سنہ ٩٨٠ھ ۾ وفات ڪئي. هن بزرگ جو تذڪرو ''تحفة الڪرام'' جلد ٣- صفحي ١٥٠، ۽ ''تاريخ معصومي'' صفحي ٢٠٥ ۾ ذڪر ڪيل آهي: ۽ ''حديقة الاولياء'' ۾ سندس احوال وڌيڪ وضاحت ۽ تفصيل سان ملي ٿو.

(١) تخت نشيني - سنہ ١٠٣٧ھ؛ وفات - ١٠٦٨ھ.

ذائقه و حلاوت بخشد، و مرا 'میتهه' مي گويند۔
مزارش پائين نردبان پير آمات واقع - نور الله مرقده۔

(٤٣)

ذكر بهاء الدين ۱ گودريه عليه الرحمة

وي از اجلِ مريدان حضرت مخدوم نوح است - قدس سره، صاحبِ وجد و حال و استغراق بود۔ اكثر اوقات با سيد علي ثاني شيرازي عليه الرحمة صحبتِ محققانه مي داشت۔
گويند هر گاه در حلقهٔ سماع در آمدي، از اختيارِ خود بيرون رفتي، و آو را طرفه حالتي روي دادي كه كسي بگردِ وي گرديدن نتوانستي۔
منقول است كه روزي از راه مي گذشت، جواني را ديد، بعشق كسي مبتلا شده، و از كارِ دنيا بازمانده۔ مردم از چپ و راست ملامتش مي كردند، و سرزنش مي فرمودند۔ وي مي گفت: "اي عزيزان! دستِ زجر و تعدي از من كوتاه داريد، و مرا بحالِ من واگذاريد، كه عنانِ اقتدار از كفِ اقتدار من بيرون است۔" درويش را از كلام او حالتي روي داده، نعره بركشيد، و بيهوش افتاد، و تا سه روز د راستغراق بود۔ گويند در حيني كه درويش نعره بزد، آن جوان از مجاز بحقيقت پي برد، و از زمرهٔ اهل الله گشت۔
مرقدِ وي برابر مزارِ ميان متهه فقير واقع - نور الله مرقده۔

---

(۱) سندن ڈورو احوال، ,, تحفة الكرام،، جلد ٣- صفحي ٢٥٠ تي ملي ٿو.

(٤٤)

ذکر درس امين محمد(١) عليه الرحمه

وي از خدمتِ شيخ محمد يعقوب گجراتي نظرِ فيض يافته، صاحبِ معارف و خداوندِ مناقب بود، يُمن و برکات وافي داشت، طالبان را بسرِ منزلِ تحقيق مي رسانيد.

گويند شيخ عثمان بقول ٢ رحمة الله عليه پسرِ خود را اکثر بصحبتِ وي ترغيب فرمودي و گفتي ''با من چه نشيني، که يک دانه بصد محنت بر گيري، آن جا رو که بي محنت فيض بخروار مي بخشد.''

(٤٥)

ذکر سبع حفاظ عليهم الرحمة

آن واصلانِ کامل، و کاملانِ اهلِ دل، فارسانِ مضمارِ تحقيق، شهسوارانِ عرصهٔ توفيق، سماي معرفت را

---

(١) هن بزرگ جو احوال، " تحفة الکرام" جلد ٣، صفحي ٢٣٤ پر به سلي ٿو. " تحفة الکرام" جي صاحب چئيءَ طرح بيان کيو آهي ته " هن جي قبر مکليءَ جي جامع مسجد جي دروازي جي ٻاهران موجود آهي."

(٢) شيخ عثمان، درس آمين جو پير ڀائي ۽ شيخ محمد يعقوب گجراتيءَ جو مريد هو. سندس وڏا، باد شاهن وٽ 'بقاولي' جي نالي سان سڏيا ويندا هئا. هن جڏهن تصوف ۽ معرفت ۾ ڪمال حاصل ڪيو، تڏهن ڪيس 'بقاولي مشائخ' جو خطاب مليو ۽ انهيءَ خطاب سان مشهور ٿي ويو. (" تحفة الکرام" جلد ٣، صفحو ٢٣٤)

بمنزلِ سبع سیاره بودند، و در موانستِ قلبی گوی سبقت از اصحاب می ربودند. روزها باهم می‌نشستند، و بتلاوتِ قرآنِ کریم اشتغال می داشتند، و شبها بر کوهِ مکلی تشریف می بردند، و از صحبتِ محققانه لذائذِ روحانی حاصل می نمودند. تا شبی از شبها جمعی قطّاع الطریق بر سرِ ایشان ریختند، و پیمانهٔ عمر آن کنوزِ عرفان بزلالِ شهادت پر ساختند، وعروسِ کوه را بگلگونهٔ خونِ شهیدان هر هفت کردند.

از بیدار دلانِ شب زنده دار که شبها بر مکلی می روند، و بیمنِ زیارتِ اولیاء الله گوهرِ مقصود فراچنگ می آرند، چنین منقول است که بعضی اوقات آوازِ تلاوتِ قرآن از مراقدِ منورهٔ ایشان مسموع می شود. نور الله مراقد هم.

(٤٦)

ذکر میان جمعه رحمة الله علیه

وی از مریدانِ حقائق و معارف آگاه شیخ عثمان بقول علیه الرحمة است، صاحبِ کراماتِ وافره، و برکاتِ متکاثره بود. زیارتِ آو دافع بلیات و موجبِ حصولِ مراد است.

(٣٧)

ذکر عبدالقدوس عليه الرحمة

وي ازسادات کرام لک ۱ علوي است. در عهد دولت ترخانيه ۲ بزيارت حج رفت، و موي مبارک حضرت شاه ولايت کرم الله تعالیٰ وجهه از جاي بدست آورد، و حين مراجعت در بلدهٔ تته بار اقامت کشود، و توطن فرمود. سادات شهر بنابر ناخواهي ازسيادت وي انکار مي کردند.

---

(۱) لکي اسٽيشن، کوٽڙي ۽ دادو جي وچ ۾ آهي. ان جي ويجهو هڪ جبل آهي، جتي هن خاندان جو وڏو ڏاڏو حضرت سيد علي، سامره مان اچي هتي رهڻ لڳو، ۽ سندس نسبت سان هيءُ جبل ''لکي علوي'' يعني عليءَ جو جبل سڏجڻ لڳو.

حضرت سيد عليءَ مان جيڪو خاندان شروع ٿيو، تنهن کي 'لک علوي' يا 'لکياري' سادات چوندا آهن. هن خاندان کي شروع کان وٺي اڄ تائين، سڄي سنڌ ۾ عزت ۽ احترام جي نظرن سان ڏٺو ويو ٿو.

لکي اسٽيشن جي لڳولڳ، هن خاندان جي هڪ ٻئي بزرگ سيد صدرجي تربت آهي. پير پاڳارو صاحب جن به انهيءَ خاندان منجهان آهن. "تحفة الکرام" ۾ حضرت سيد علي ۽ سندس اولاد جو تذکرو موجود آهي.

(۲) هيءُ شاه بيگ ارغون جو امير ۽ مائٽ هو، ۽ ان سان گڏ جي سنڌ ۾ آيو هو. شاه حسن جي بنا اولاد فوت ٿي وڃڻ کري، هن خاندان جي حصي ۾ سنڌ جي حڪومت جو اڌ آيو. هنن جو پهريون حاڪم مرزا عيسيٰ ترخان هو، جو سنه ٩٦١هه ۾ تخت تي ويٺو. سندس وفات سنه ٩٧٤هه ۾ ٿي، ۽ ان کان پوءِ سندس پٽ مرزا

منقول است که آن بزرگوار درماہِ محرم تعزیت مي گرفت، وانواعِ اطعه مي پخت، و بفقرا مي داد، نوبتي در ایام عاشوره غله موجود داشت، اما از سمرِ بيخرچي و روغن و شکر و سامان نمي یافت، خدام را گفت ”بروید و آن درختِ تمرهندي را که در حینِ ورودِ بلده بدستِ خود نشانیده‌ام از من سلام رسانید، و بگوئید که روغن و شهد مطلوب داریم.“ آنها بپاي آن درخت رفتند، و ابلاغِ سلام و پیام نمودند بقدرتِ الله‌تعالیٰ از تنهٔ آن درخت روغن و شهد جاري گردید. آن قدوهٔ انام، بساداتِ کرام پیغام فرستاد که حضرات خود را صحیح النسب مي‌خوانند، و از سیادتِ ما انکار دارند، اکنون ما بثبوت دعواي خود روغن و شهد از درخت جاري ساخته‌ام، کسي از شما بیاید، و آن را ازسیلان بازدارد. سادات زبان بمعذرت کشودند و سیادتِ وي اعتراف نمودند. آن درخت تا اکنون پائدار، و این کرامات از آن قدوهٔ ابرار یادگار است.

محمد باقي (وفات ۹۹۳هه) تخت تي ويٺو. مرزا محمد باقي جي وفات کان پوءِ سندس پٽ مرزا جاني بيگ سنڌ جو حاڪم ٿيو، جنهن کان اڪبر جي سپہ سالار خانخانان سنہ ۱۰۰۰هه ۾ حڪومت حاصل ڪئي ۽ مرزا جاني بيگ اڪبر جي درٻار ۾ رهڻ لڳو. سنہ ۱۰۰۸هه ۾ مرزا جاني بيگ برهان پور ۾ وفات ڪئي. هن کانپوءِ سندس پٽ مرزا غازي بيگ، مغلن جي هڪ گورنر جي حيثيت ۾ سنڌ تي حڪومت ڪندو رهيو. سنہ ۱۰۲۱هه ۾ مرزا غازي بيگ لاڏاڻو ڪيو، ۽ اهڙيءَ ريت هن خاندان جي حڪومت جو سلسلو ختم ٿي ويو.

(”تاريخ معصومي“: صفحو ۲۰۷، ۲۱۴ ۽ ۲۵۷)

(٣٨)

ذكر ملا محمود راهوتي رحمة الله عليه

آن مورد تجليات الٰهي، گنجينهٔ معارف نامتناهي، نظر فيض از مخدوم اسحاق اربعائي يافته، در شفا بخش معلولان عيسیٰ دم و در وادئ معرفت و سلوک پيش قدم بود، هر بيماري و رنجوري كه بخدمت آن طبيب قلبي التجا آوردي، و سورهٔ فاتحه خواندي، و بر وي دميدي، در حال شفا يافتي۔

در "تحفة الكرام" مذكور است كه مخدوم اسحاق عليه الرحمه بامر حضرت غوثُ الثقلين قدس سره چيزي نوشته در دستار وي نهاد هر كه اورا مي ديد، دست بمريدي مي داد، تا كار بجاي رسيد كه از ازدحام انام و هجوم عوام بتنگ آمد، آن نوشته را از دستار بركشيد، مجدداً كسي دست بمريدي وي نداد۔

(٣٩)

ذكر مخدوم ⁽¹⁾ آدم بن مخدوم اسحاق عليه الرحمه

وي اجلِّ اولياي كرام و اكمل علماي عظام، صاحب كرامات و خداوند بركات بود۔

منقول است كه هر گاه بشرف زيارت كعبة الله هم قرين سعادت گرديد، كه اناث و ذكور يكجا داخل حرم اطهر مي شوند، اين معني در نظر فيض اثر وي بغايت ناپسند نمود، باشراف مكهٔ معظمه فرمود كه داخلئ مردان و نسوان

---

(١) وڌيڪ احوال لاءِ ڏسو "تحفة الكرام" جلد ٣، صفحو ٢٠٥.

بیک زمان و یک اوان صورت رجحان ندارد ، برای هردو صنف روزهاي جداگانه مقرر نمایند که هر آئینه قرینِ صواب خواهد بود ، ایشان متامل ماندند ، شب در واقعه خواب بود از جناب حضرت رسالت پناه علیه الصلوة وسلم مامور شدند که مطابق گفتهٔ مخدوم بعمل آرند ، از آن باز براي داخلي این هردو فرقه روزها علٰحده مقرر شد.

(٥٠)

ذکر مخدوم ١ جمعه علیه الرحمة

وي اجلِّ اولیاٴ و اکملِ اتقیا ، و عالم عامل و فاضل کامل بود ، معاصرِ سید علي شیرازي و شیخ اسحاق اربعائي است .

منقول است که شخصي بخدمتِ وي رسید ، و معنيٴ این آیهٴ کریمه پرسید : "و في انفسکم افلا تبصرون." مخدوم معنيٴ آن را بیان فرمود ، وي گفت "اي مخدوم! این را مي‌دانم ، اما چه حاصل که مي گویم و نمي بینم."

یار در خانه و من گردِ جهان مي گردم
آب در کوزه و من تشنه لبان مي گردم

مخدوم را از گفتارِ وي حالتي پدید آمد ، خود را ضبط کردن نتوانست برمي خاست و مي نشست ، و دروي مي نگریست. گویند در همان مجلس بیمن نگاه آن خدا آگاه حجاب از

(١) سندن ذکر ، "تحفة الکرام" جلد ٣ ، صفحي ٢٥٠ ، پر بيان ٿيل آهي .

پيش چشمش سر تفع گرديده ، و جانانِ خود را در کاشانهٔ خود ديد و از زمرهٔ اولياالله گشت.

(٥١)

ذکر ميان ابو الحسن عليه الرحمة

وي کاملِ وقت ، و صاحبِ علم و عمل بود ، در "تحفة الکرام" مذکور است که چون در ايامِ پيري بسببِ ضعفِ قویٰ انحناءٔ يافت ، ميان(١) عبدالله واعظ عرف ميان سوريه را که پسر خواهرِ منکوحه‌اش بود ، بعد نمازِ فجر نزد خود خواند ، و دست بعذارِ وي سود ، و گفت 'اي پسرش ريش برآر ، و بجاي من امامت کن ، که من از بس انحناءٔ طاقتِ قيام ندارم.' گويند آخر آن روز کاتبِ قدرت ، سرخطِ جواني بدستش داد، يعني خط برآورد ، و خطِ امامتِ او بفتواي شرعي مسجل گرديد.

(١) عبدالله واعظ عرف ميان سوريي جو احوال "تحفة الکرام" جلد ٣، صفحي ٢٢٨ ۾ ملي ٿو. هيءُ ڏاڍو سياڻو، دل جو پاڪ ۽ ڪامل بزرگ هو. پنهنجو گهڻو وقت وعظ ۽ خدا جي ذڪر ۾ گذاريندو هو. سنه ١١٣٧ هه ۾ وفات ڪيائين. سندس پٽ عبدالقادر به هڪ سٺو واعظ هو. "تحفة الکرام" جي صاحب جلد ٣، صفحي ٢٣٥ ۾ سندس هڪ ٻئي شاگرد جو به ذڪر ڪيو آهي ، جنهن جو نالو ميان شيخ محمد هو ۽ .يان ملوڪ شاه جي مسجد ۾ ڏهن ٻارهن سالن تائين وعظ ڪيو هئائين .

(۵۲)

ذکر شاه اسد اللّٰه ، المعروف بشاه اسمٰعیل صوفی علیه الرحمه

آن عارفِ محقق ، مجذوبِ حق ، سرمستِ خمخانهٔ محبت ، غواص دریاي وحدت ، باریافته مجامعِ قدس ، محرمِ سراپردهٔ انس ، خداوندِ مناقبِ جلیل یعني شاه اسمٰعیل - قدس سره . وي از خدمت حقائق و معارف آگاه ، ولایت پناه شاه ۲ عاشق اللّٰه نظرِ فیض یافته ، همواره محو تجلیات الٰهي بودي ، طرفه حالي و غرایب احوالي داشت . و بس که آن شمعِ شبستانِ معرفت در آتشِ محبت گداز یافته بود ، پیوسته اشک از چشمانش روان گشتي .

کلامِ فیض التیامش بدآن مرتبه قبولیت داشت که در امراضِ مرکبه و مفرده سهل چیزها تجویز مي‌فرمود . بقدرتِ اللّٰه تعالیٰ ازالهٔ زحمت بان مي‌شد ، و هر سقیمي که اطباي روزگار در تداوئ او اعتراف بعجزِ خود مي نمودند ، بخدمت آن مسیحِ وقت مي‌شتافت ، و صحت مي‌یافت . مظهر برکات و مظهرِ کرامات بود .

---

(۱) ڏسو ''تحفة الکرام''- جلد ۳، صفحو ۲۳۳ .

(۲) هيءُ بزرگ هندوستان مان آیو هو . تفصیل لاءِ ڏسو ''تحفة الکرام''- جلد ۳، صفحو ۲۳۳ .

(٥٣)

ذکر سید طالب اللّٰه علیه الرحمة

وي از خدمتِ فائض البرکت، شهسوارِ مضمارِ ترک و فنا، مبارزِ میدانِ نفس و هوا، جانبازِ معرکهٔ تجرید، یکه تازِ عرصهٔ تفرید، عارفِ خدا آگاه شاه عنایت اللّٰه (١) صوفي

---

(١) شاه عنايت‌الله صوفي کي تاريخي حيثيت سان سنڌ جي صوفين ۾ هڪ خاص اهميت حاصل آهي. سندس نسب جو سلسلو هن ريت آهي: شاه عنايت‌الله صوفي بن مخدوم فضل الله بن ملا يوسف بن ملا شهاب‌الدين بن ملا آجب بن مخدوم صدهو لانگاه.

شاه عنايت صوفي، فقيريءَ جي شروعات ۾ معرفت الاهي حاصل ڪرڻ لاءِ دور ديسن جو سفر ڪيو. ڪافي مدت ڪانپوءِ دکن ۾ وڃي شاه عبدالملڪ جو مريد ٿيو. پنهنجي مرشد جي هدايتن موجب رياضتن ۽ مجاهدن ڪانپوءِ هڪ اهڙي بلند مرتبي تي وڃي پهتو جو ”تحفةالڪرام“ جي مصنف جي چوڻ موجب ’زبان کي سندس بيان جي طاقت نه آهي‘.

شاه عنايت صوفي ظاهري علمن جي تڪميل شاه غلام محمد وٽ ڪئي، جو پوءِ سندس مريد به ٿي ويو هو. شاه عبدالملڪ وٽان خلافت حاصل ڪرڻ کان پوءِ سندس اجازت سان سنڌ ۾ آيو، ۽ ميران پور ڳوٺ (جو جهوڪ جي نالي سان مشهور آهي) ۾ اچي رهڻ لڳو. سندس ارشادن ۽ هدايتن جو سلسلو به جهوڪ منجهان جاري ٿيو ۽ حق جا طالب پري پري کان اچي سندس خانقاه تي گڏ ٿيڻ لڳا. ايتريقدر جو بلڙيءَ جي سادات جا معتقد ۽ مريد به ٽولن جا ٽولا ڪري، سندس خدمت ۾ اچي حاضر ٿيڻ لڳا، ۽ سندس خانقاه درويشن ۽ فقيرن سان پرپور نظر اچڻ لڳي. فقيرن جو اهو ميڙ بلڙيءَ جي سادات کي نه ٿي وڻيو. تنهن ڪري هنن اتان جي زميندارن کي شاه عنايت جي برخلاف ڀڙڪائڻ شروع ڪيو. زميندار به انهيءَ هلت جي مخالف هئا ته ڪو شاه عنايت جي خانقاه جا ڪي فقير سندن زمينن ۾ گهمندا ڦرندا وتن. هڪدم گڏجي جهوڪ تي حملو ڪيائون، جنهن ۾ ڪيترائي درويش ۽ فقير شهيد ٿي ويا. مقتولن

قدس سره فيضِ وافي اندوخت. همواره از گلشنِ دل ازهارِ انوار مي چيد، و در مراتِ ضمير اشعهٔ تجلي مي ديد.

بعد شهادتِ مرشد خود بر کوهِ مکلي گذرانيدي و محوِ استغراق بودي، صاحبِ وجد و حال و اهلِ کمال بود.

جي وارثن بادشاه وٽ وڃي انصاف جي گهر ڪئي، جنهن شاه عنايت جي خانقاه ۽ ان جي آس پاس واري زمين فقيرن جي حوالي ڪئي، ۽ فقير ۽ شاه عنايت جا پيا ماڻهو اتي آباد ٿي ويا.

بلڙيءَ جي ساداتن ۽ زميندارن وري هڪ ڀي نئين اٽڪل ورهائي: ڇاڪياڻون جو ٺٽي جي ناظم، اعظم خان کي (جو سنه ١١٢٨ هه ۾ مغلن جي پاران ٺٽي جو ناظم مقرر ٿي آيو هو) شاه عنايت ۽ سندس فقيرن جي برخلاف وڃي ڀڙڪايو. اعظم خان باقاعدي، بادشاه کي درخواست ڪئي، ته هي فقير باغي آهن ۽ هنن مان حڪومت کي زبردست خطرو آهي. بادشاه جي پاران سنڌ جي حاڪم ميان يارمحمد ڪلهوڙي ڏانهن حڪم جاري ٿيو، ته "توکي اعظم خان جي آنهيءَ لشڪر جي مدد ڪرڻ گهرجي، جيڪو شاه عنايت صوفي ۽ ان جي فقيرن کي سيکت ڏيڻ لاءِ موڪليو وڃي ٿو." نواب اعظم خان، شاه عنايت جي گهر ۽ سندس خانقاه کي گهيرو ڪيو ۽ پورا چار مهينا گهيري ۾ لڳا. فقير جڏهن ڏاڍا تنگ ٿيا، تڏهن لاچار ٿي لشڪر تي شب خون شروع ڪري ڏنائون. اهو شب خون ڪامياب ٿي وڃي ها، پر رڳو هڪڙي فقير کان غلطي ٿي ويئي- يعني ان زورسان وڃي الله اکبر جو نعرو هنيو ۽ آن جي پٺيان ٻين فقيرن به نعرا بلند ڪيا- انهيءَ تي اعظم خان جو لشڪر خبردار ٿي ويو ۽ ڪيترائي فقير شهيد ٿي ويا. تنهن هوندي به اعظم خان جي لشڪر کي فتح حاصل ڪرڻ ڏکي نظر آئي، ۽ شاه عنايت ۽ سندس فقيرن کي صلح جو ڏوکو ڏيئي گرفتار ڪري ورتائون. اهڙيءَ ريت ڪجهه وقت ٺٽي ۾ قيد رکڻ کان پوءِ سنه ١١٣٠ هه ۾ شاه عنايت کي شهيد ڪيو ويو.

("تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحو ١٠٠، نواب اعظم خان- صفحه ١٦٩ ۽ ١٧٠)

(۵۴)

ذکر درویش ۱ اجر رحمة الله علیه

آن بزرگوار، قدوهٔ احرار اصل از نخود پزانِ تته است، حقائق و معارف آگاه سید علي ۲ ثاني شیرازي قدس سره اول نظر فیض از وي یافته.

گویند سید علي برهنمونئ سعادتِ ازلي خدمتِ درویش بسیار کردي، و با وجود شرفِ سیادت و خاندانِ کرامت از طعن مردم باک نداشته بنده وار فرمان پذیر و خدمت گذار وي بودي، و ناصیهٔ ارادت، بر آستانِ فائض البرکت وي سودي و اشرافِ بلده بخوف این که مبادا فرزندانِ ایشان نیز بدرویش بیامیزند، و از کارِ دنیا باز مانند، اورا اخراج کردند، وي جانبِ گجرات رفت. سید علي از دردِ مفارقتِ او نعل در آتش گشت، متعاقب وي گردید، و در گجرات بخدمتش رسید. درویش در حالتِ احتضار بود، امانتِ کلي بسیّد تفویض فرمود، و از دنیا رحلت نمود. از خدمتِ غفران مرتبت رضوان منزلت سید میر محمد سجاده نشین حضرت پیر مراد قدس سره منقول است که "نعشِ درویش بطریقِ اخفا در کوهِ مکلي منتقل است. نور الله مرقده.

(۵۵)

ذکر میان جعفر المعروف بشیخ وریه علیه الرحمة

وي در اولِ حال پیشهٔ خود سرقت داشت. روزي شیخ محمد یعقوب قدس سره رخت را بکنارِ دریا گذاشته،

---

(۱) ڏسو "تحفة الڪرام" جلد ۳، صفحو ۲۵۰.

(۲) درویش اجر جي وفات ڪان پوءِ پاڻ مخدوم نوح جا معتقد ٿيا. (ڏسو "تحفة الڪرام" جلد ۳، صفحو ۲۵۰ ۽ ۲۵۱).

بجهتِ غسل درون آب درآمد، وي فرصت یافته رخت را برداشت و بگریخت، شیخ نظرِ توجه بحالش برگماشت، در حال بدرجهٔ ولایت رسید.

و از جمله مریدانِ او منقول است که شیخ محمد یعقوب در حینِ رحلت وصیت مي‌فرمود که "مرا در مقصورهٔ سید عبدالله بیک گوشه مدفون سازند." شیخ عثمان بقول در آن وقت عرض نمود که "من نیز آرزوي دارم که بعدِ فوت نزد قدمگاهِ شما مدفون شوم." وي فرمود "تو پیشِ قدمگاهِ محمد جعفر مدفون خواهي‌شد، و سعادتي که ترا نزدِ من حاصل شود، به از آن جا میسر گردد."

(٥٦)

ذکر شیخ عثمان بقول علیه الرحمة

در "تحفة الکرام" مذکور است، که آبایش در خدمتِ امرا بعهدهٔ بقاولي نان در تنور و حلاوت موفور داشتند. وي را چون استعدادِ ذایقهٔ عرفان در ضمیرِ جان ودیعت بود، دیگ محبتش بجوش آمد، و اوجاعِ شوقش افروخته شد، در طلبِ مرشد افتاد، تا بیمنِ نظر فیض اثر شیخ محمد یعقوب گجراتي قدس سره، از مائدهٔ عرفان سیر گشت، و مذاقِ جانش بذائقهٔ ولایت شیرین و شکرین گردید، و از خدمتِ مرشدِ خود بخطابِ بقاولئ مشایخ سرافرازي یافت.

کراماتش از اندازهٔ تحریر بیرون، و از احاطهٔ تسطیر

افزون است۔

اکنون مطابقِ وصیت خود طرفِ پائین مرقد میان محمد مدفون است۔ نور الله مرقده۔

(۵۷)

ذکر میان ملوک[۱] شاه علیه الرحمة

وي از خدمتِ پدرِ بزرگوارِ خود یعني شیخ عثمان بقول علیه الرحمة نظرِ فیض یافته، در وادیٔ معرفت یوماً فیوماً تزائد و بمعارجِ ولایت آناً فاناً تصاعد مي نمود، تا از مقام فنا في الله گذشته بدرجهٔ بقا بالله رسید، صاحبِ کرامات و خوارقِ عادات بود۔

منقول است که روزي از راه مي گذشت، هندوي را دید، که طشتِ جغرات برسر، و از نیرنگیهاي زمانه بیخبر شتابان مي رود۔ پرسید "کجا مي روي و این جغرات را براي که مي بري؟" گفت "این را بدکانِ خود مي برم، تا بتدریج فروشم و انتفاعي بهم رسانم۔" آن خداوندِ کرامات قیمتِ جغرات تسلیمِ وي کرد، و فرمود تا "طشت را بر زمین زند۔" ماري سیاه مرده و مضمحل شده از میانِ جغرات پدید گشت، فریاد از نهاد حاضرآن برآمد۔ هندو بقدم آن بزرگوار در افتاد، و شکرِ جان بخشي بتقدیم رسانیده۔

جلوه گاهِ امامین کریمین بالاي عیدگاه وي بظهور آورد۔

---

(۱) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۲۵۷.

(۵۸)

بیان ظهورگاهِ ۱ امامین همامین علیهما التحیة و التسلیم

گویند شبّانی برسمِ مستمره هر روز گلهٔ گوسفندان را بجهتِ چرانیدن بر کوه مکلی بردی، و در حین رفتن و برگشتن از آنجا گذار آوردی. گوسفندانِ وی چون برابر آن ارضِ مقدس می رسیدند، رم می خوردند، و کناره می گرفتند، و اصلاً در آن خاکِ پاک قدم نمی گذاشتند، شبان ازین معنی همواره در ورطهٔ حیرت مستغرق بود، چندان که در انکشافِ این راز قدمِ سعی می افشرد، و جهد بلیغ بکار می‌برد، حقیقتِ حال جلوهٔ بروز نمی بخشید.

روزی دید که یکی از بندهای خدا در آن مقام بر پا ایستاده، و دست بدعا برداشته، روحِ پر فتوح امامین کریمین را در جنابِ احدیت وسیلهٔ انجاحِ مطالب خود ساخته، مسئلت می‌نماید. چون از مناجات فارغ شد، شبان دست بدامنش آویخت و گفت "راست بگو این جای چه اسرار است که گوسفندانِ مرا از آن خوف و اضطرار است؟" وی گفت "این جای پاکان و برگزیدگانِ الٰهی است، که عالمِ ملک و ملکوت گردنِ اطاعت بزیرِ حکمِ ایشان نهادند، زنهار پرحذر باش و گستاخانه ازین راه میا، و از دور بگذر، و الا نخلِ هستیٔ تو بصرصرِ نیستی از پا درافتد.

ع - آهسته که ره بردم تیغ است قدم را

بیت

باش آگاه که ناگاه قفای نخوری
واقفِ کشتیٔ خود باش که پای نخوری

---

(۱) مکليءَ تي اِمامين جو جلوه گاه اجا تائين سوجود آهي .

از رواتِ ثقات منقول است، که جناب ولایت ماب حضرت مخدوم احمد ۱ ، و مخدوم محمد ولدانِ مخدوم اسحاق ۲ علیهما الرحمه ساکن قصبهٔ هاله کندي در عهدِ دولت جام ننده ببلده آمده و بالاي این کوهِ پرشکوه تشریف برده بودند. هرگاه نزدیک به‌آن مکانِ هدایت بنیان رسیدند، پاي برهنه بکمالِ خضوع و خشوع درآمدند، و نفل خواندند، و مناجات کردند. یکي از خدام کیفیتِ آن مقام استفسار نمود، فرمودند "این جاي است که بر عرشِ مجید تفوق دارد، این جا جلوهٔ جمالِ جهان آراي حضرت امامین کریمین روشني بخشِ دیدهٔ اهلِ ایقان و نور افزاي باصرهٔ اصحاب عرفان است."

آورده اند که حقایق آگاه، معارفِ دست گاه ملوک شاه قدس سره روزی از آن راه گذر کرد، بیک بار ظهورِ تجلئ آن نیّرین منوّرین صفر افزاي حساب بصیرت وي گشت، در سجدهٔ تحیّت افتاد، و جبینِ حال را مملوي نور و ضیا گردانید، و حدودِ آن قطعهٔ مینو رشک را بسنگ چیده، هر چهار جهت آن را معین ساخت، و بجا روب گرئ آن آستان

---

(۱) مخدوم احمد برگزیده اولیائن سڳورن مان هو. همیشه اڪيلائيءَ ۾ زندگي گذاريندو هو، ۽ باطني علم مخدوم عبدالرشيد وٽان حاصل ڪيو هئائين. ("تحفة الکرام"- جلد ۳، صفحو ۱۴۸ ۽ ۱۴۹.)

(۲) مخدوم اِسحاق ذات جو پٽي هو. هالڪنديءَ جو ويٺل هو ۽ حضرت شيخ بهاءُالدين زڪريا ملتانيءَ جي خاندان جو مريد هو. فضيلت ۽ ڪماليت ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هو.

("تحفة الکرام"- جلد ۳، صفحو ۱۴۷ ۽ ۱۴۸)

علمِ مباهات بر افراخت. نواب سيف الله خان ۱ در عهد ايالتِ خود جلوه گاه را سکوچه بسته، و مبدء سنگين بر کنارهٔ آن زده، ديوارِ محوطه بنا نمود و صاحب زاده خدا داد خان ۲ عباسي گنبذي فلک فرسا بر آن سکوچه مرتب فرمود.

سبحان الله اين چه جاي ست مهبطِ انوار الٰهي، و اين چه مکانيت موردِ تجليات نامتناهي، لمعانِ هدايت از در و ديوارش پيدا، و اشعهٔ عنايت از ايوانش هويدا، شاهانِ روزگار جبه ساي اين آستان و گردن کشانِ نامدار جاروب کشِ اين سدهٔ رآستان، زحمت کشان را ازين درگاه صحتي حاصل، و سائلان را ازين بارگاه عنايتي واصل، کو بيدار بختي که گرم بشتابد و وقتِ سعادت دريابد، اين جا نقدِ فيض رايگان، و متاعِ جود ارزان ست. الٰهي بيمنِ همتِ زائرانِ اين درگاهِ رفيع المنزلت و بصدقِ نيت سائلان اين بارگاهِ منيع مرتبت، مؤلفِ اين صحيفه را بکامِ دل برسان، و از جامِ معرفتِ خود سرشار گردان.

---

(۱) سنه ۱۱۳۷ هه ۾ ٺٽي جو گورنر ٿي آيو. هن سنه ۱۱۴۰ هه ۾ امامين جي جلوه گاه کي پڪي چودِيواري ڏياري. سنه ۱۱۴۳ هه ۾ ٺٽ جي بيماريءَ ۾ مبتلا ٿي وفات ڪيائين ۽ مڪليءَ تي امامين جي جلوه گاه ۾ دفن ٿيو.

("تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۱۰۱ ۽ ۱۰۲)

(۲) حڪومت جو زمانو: سنه ۱۱۳۰ هه کان سنه ۱۱۶۷ هه تائين.

(٥٩)

ذكر درس للہ ۱ عليه الرحمه

در "تحفة‌الكرام" مذكور كه آن بزرگوار از خدمتِ شيخ محمد يعقوب گجراتي رحمة الله عليه نظرِ كرامت يافت، و روي توجه از غيرِ حق برتافت، صاحبِ حالات و مصدر كرامات بود.

(٦٠)

ذكر مخدوم آدم ۲ نقشبندي

المعروف

بمخدوم آدو عليه الرحمة

وي معاصر مخدوم آدم بن مخدوم اسحاق است، كه مذكور شد. گويند با وجود علوِ مراتبِ حقيقت و افزونئ مدارجِ

---

(۱) هيءَ، شيخ بايزيد ويٺل رسول آباد (پرڳڻو ساڪرو) جي اولاد منجهان آهي. درس للہ، حضرت غوث الثقلين جي حڪم سان ٺٽي ۾ آيو ۽ خوجن جي قوم جي گهڻن ماڻهن کي مسلمان ڪيائين. هيءُ انهيءَ پاڙي ۾ رهڻ لڳو، جتي خوجا رهندا هئا ۽ سندن پاڙو نورسيہ جي نالي سان مشهور هو. سندس رهڻ جي جاءِ، حاجي محمد قائم واري مسجد هئي، جا پير مسڪين واري ميدان جي لڳو لڳ هئي. شيخ محمد يعقوب، شيخ عثمان ۽ درس امين سان سندس گهرا تعلقات هوندا هئا، ۽ انهن سڀني بزرگن جون مزارون انهيءَ ميدان ۾ ٺهيل آهن. ("تحفة الكرام" جلد ۳، صفحه ۲۳۴)

(۲) تفصيل لاءِ ڏسو "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحو ۲۳۵.

معرفت جانبِ تعظیم آن بزرگوار بغایت مرعي مي داشت، و یکسر نفس خود راضي بود، خدا، را مي فرمود که "مرا آدو گفته باشید."

صاحبِ مقامات جمیل و کراماتِ جلیل بود، و تاریک‌دلان را بمشعلِ هدایت، و تیره درونان را بچراغِ معرفت راه مي‌نمود. خلقي کثیر بیمنِ نگاهِ آو پي بحقیقت بردند، و جمِ غفیر ببرکتِ هدایت آو گوهرِ عرفان بچنگ آوردند.

(٦١)

ذکر مخدوم ابراهیم[١] نقشبندي رحمة الله علیه

وي ستوده صفات وصاحب برکات بود، و خلائق را بشغل ذکرِ خفي از ظلمتِ جهل مي رهانید، و بسرِ منزلِ تحقیق مي رسانید، خوارقِ عادات آن ذات ملائک صفات از حیز شمار بیرون است.

(٦٢)

ذکر میان ابابکر نقشبندي رحمة الله علیه

وي خلفِ ارشد مخدوم ابراهیم نقشبندي است، قدس سره. منقول است که آن بزرگوار هر که را بذکر خفي مشغول فرمودي، در اولِ تلقین انوار الٰهي در مراةِ فواد مشاهده نمودي، و از غایتِ لذت تا دیري مست و بیخود بودي.

(١) سندس اصلي وطن روهڙي هو. پوءِ ٺٽي ۾ اچي رهڻ لڳو. سندس صاحبزادو میان ابوبکر عرف نالي چڱو ۽ وڏين منزلن جو مالڪ هو. سندس پيو صاحبزادو مخدوم گل محمد، سنه ١١٨١ هه ۾ زنده موجود هو. ("تحفة الکرام" جلد ٣، صفحو ٢٣٦)

گويند چون به نداي 'ارجعي الى ربک راضية مرضيه' رهگراي ملکِ بقا گرديد، بعد ادائي مراسمِ غسل و تکفين هر گاه جنازهٔ اورا بدوش گرفته روان گشتند، بقدرتِ صانع بي مانع هزاران هزار طيور از تتق غيب پديد گشته، بالاي جنازهٔ آن سليمان کردار پر در پر بافتند.

از رواتِ ثقه منقول است که هجومِ طيور بحدي بود که اکثر مردمِ شهر بتشيعتِ جنازهٔ وي همراه بودند، و تا مکلي در زيرِ سايهٔ مرغان مي رفتند، و هر گاه نعشِ اورا از دوش فرو آوردند، و تهياي نمازِ جنازه کردند طيور ناپديد گشتند، اما صفوفِ نماز بر تعدادِ مردم مضاعف گرديد.

(٦٣)

ذکر ميان ابوالقاسم نقشبندي (١) رحمة الله عليه

آن مصدرِ فيوضاتِ غيبي، مظهرِ مکاشفاتِ لاريبي

---

(١) سندن والد جو نالو درس ابراهيم آهي. هن خاندان جا بزرگ شروعات کان ئي حضرت شيخ بهاءُالدين زڪريا ملتانيءَ جا معتقد هئا. سندن والد درس ابراهيم، سپ کان اڳ ٺٽي ۾ آيا ۽ ٺٽي ۾ ئي وفات ڪيائون. هنن کان پوءِ ميان ابوالقاسم سندن جانشين ٿيو ۽ ان جي فيض ۽ برکت مان تمام گھڻن ماڻهن کي فائدو پهتو. هيءَ عالم به هو ۽ نسبت جو سالک درويش به. سندس معتقدن مان، ميان محمد زمان ۽ سنڌ جو مشهور عالم ۽ درويش مخدوم محمدمعين خاص شهرت رکن ٿا. ميان عبدالباقي واعظ به کانئس فيض حاصل ڪيو هو. سندس قبرستان مڪليءَ تي موجود آهي. سندس ڪماليت جو تفصيلوار احوال ''مقالات الشعرا'' منجهان معلوم ٿئي ٿو.

(''تحفة الکرام'' جلد ٣، صفحو ١٦٥، ١٧٦ ۽ ٢٢٩)

مقداري خداپرستان، قدوهٔ اهلِ عرفان، کاشفِ غوامضِ عالمِ رموزِ معرفت، عارف معارفِ ديني، سالک مسالکِ يقين، مخزن تجلياتِ خداوندي يعني ميان ابوالقاسم نقشبندي قدس سره. قلم را چه طاقت، و زبان را چه يارا که شمّه از مناقبِ شريف و محامدِ منيفِ وي بمعرضِ بيان درآرد.

آن ذات، ملک صفات خورشيدِ مرحمت بود، که بر خلق مي‌تافت، و سحابِ رحمت بود که عالم از رشحهٔ عنايتش فيض مي‌يافت. هزاران مردم بيمّنِ نظرِ فيض اثر وي بملک دل راه بردند، و بشغلِ ذکرِ خفي بدرجهٔ تحقيق رسيدند، کراماتش اظهر من الشمس.

منقول است که يکي از مقربانِ نواب سيف‌الله خان با غفران منزلت مخدوم محمد معين(۱) در رنگِ ناخواهي نقاري

---

(۱) پاڻ پنهنجي علمي تبحر، فقر ۽ درويشيءَ ۾ ممتاز درجي جي شاعريءَ جي ڪري سڄي سنڌ ۾ حد کان وڌيڪ شهرت ۽ عظمت جا مالڪ هئا. پارسي شاعريءَ ۾ ''تسليم'' ۽ هنديءَ ۾ ''بيراڳي'' تخلص ڪم آڻيندا هئا. سندن نسب جو سلسلو هيءَ آهي: مخدوم محمد معين بن مخدوم محمد امين بن مخدوم طالب الله. پاڻ ميان ابو القاسم نقشبنديءَ جا معتقد ۽ شاه عنايت الله جا شاگرد هئا. سندن وفات سنه ۱۱۶۱ هه ۾ ٿي.

سندن تذڪرو ''مقالات الشعراء''- قلمي، صفحو: ۶۰، ۷۲ (تسليم جي بيان جي سلسلي ۾) ۽ ''تحفة الڪرام'' جلد ۳، صفحي: ۱۷۴، ۲۰۶، ۲۲۷، ۳۳۹، ۳۲۹ ۽ ۳۳۰ ۾ چڱيءَ طرح ملي ٿو.

سندن تربت مخدوم ابو القاسم جي پيرانديءَ جي پاسي موجود آهي. انهيءَ قبرستان جي قبرن تي ڪتبا موجود ڪينهن؛ تنهن ڪري اسين سندس نقشو (جو ابراهيم خليل پنهنجي بياض ۾ ڏنو آهي) صفحي ۸۲، ۸۳ تي ٿا ڏيون؛ جنهن منجهان هرهڪ قبر جي نشان جو پورو پتو پئجي سگهندو. هن بياض جو نقل سنڌي ادبي بورڊ جي لئبريري ۾ موجود آهي. (ڏسو صفحو ۸۳)

بهم رسانيده مترصد ِ اذيت بود ، و چندان كه در نهانخانه انتهاز ِ مكرمي انديشيد تا خاطر ِ نواب را از آن مخدوم جامع العلوم منحرف سازد ، ميسر نمي‌شد . چون بر مدعاي بهيچ وجه دست نيافت ، در خدمت ِ نواب بلباس ِ تلبيس تمهيدات ِ

(آندل صفحي ۸۱ تان)

نقشو قبرستان مخدوم ابوالقاسم نقشبندي

از بياض مخدوم محمد ابراهيم خليل

* مير سيد گل شاه هندي ساكن دلي كه در طلب مرشد گرد جهان مي گرديد ، و بديدار حضرت نورالحق صاحب صورت مبارك را شناخت و در اين جا بماند ، تا كه جان بحق تسليم كرده شد .

* مخدوم ميان عبدالكريم صاحب رحمة ربه ملقب بحضرت حاجي صاحب والد جدنا مخدوم غلام حيدر صاحب عليه رحمة .

* مخدوم ميان فقير محمد صاحب ، عمّ ِ جدنا

* صاحبزاده مخدوم ميان فيض احمد صاحب رحمة ربه

* صاحبزاده مخدوم ميان غلام احمد صاحب بن مخدوم ميان ابراهيم بن حضرت نقشبندي صاحب عليهم الرحمه

(ڏسو صفحو ۸۳)

چندي بـكار برده ، فوجداري سركار چاچكان ١ بنام خود حاصل نمود . مكنون ضميرش آن كه در آن جا رسيده جاگير مخدوم را كه به آن سركار تعلق دارد ، بحدي خراب سازد ،

(آندل صفحي ٨٢ تان)

شمال

* جناب حضرت * مخدوم محمد معين رحمة ربه * نقشبندي صاحب عليه رحمة و الغفران

جنوب

* سيد روشن علي شاه صاحب برادر مير صاحب عليه رحمه

*صاحبزاده مخدوم ميان ابراهيم رحمة ربه

* سيد سائينڏنو صاحب جد حضرت مير صاحب عليه رحمه

* سيد احسن الله صاحب الملقب بمير كلان والد مير صاحب عليه رحمة

* سيد حسين علي شاه صاحب برادر حضرت مير صاحب عليه رحمة (اعياني)

* سيد گل شاه ، خال مير ناصر علي

* سيد جمن شاه صاحب
* سيد ناصر علي شاه صاحب
} هردو برادران علاتي حضرت ميرصاحب اند

مشرق

(هي تمام تربتون مركزي چبوتري تي آهن .)

(١) صوبي ٺٽي جو هڪ پرڳڻو هو .

که دیگر روي به‌آبادي نیارد. مخدوم از غایتِ اضطراب بخدمتِ آن ولایت مآب رسیده، درحالتي که بتوضي اشتغال داشت، حقیقتِ حال بعرض رسانید. آن بزرگوار را از کمالِ اضطرابِ وي دل بدرد آمد، و کوزهٔ گلي که بدآن وضو مي‌فرمود، از دستش بیفتاد، و بشکست. آن گاه روي بسوي مخدوم کرد، و گفت: "خاطرِ خود جمع دار، که حال آن بدسگال نیز هم چنان خواهد شود." گویند هر گاه وي از خدمتِ نواب بفوجدارئ سرکارِ مذکور سرافرازي یافته، روان گردید، و بگهاتِ بلده رسید. اسپ وي شوخ پا شد، و او را بر زمین زد، یک پایش برکابِ زین بند گردید، و اسپ مي دوید، و آورا بر زمین مي کشید، تا استخوانش سفال آسا خورد بشکست و مرغ روحش از آشیانهٔ جسم بدر جست.

(٦٣)

ذكر سيد برخوردار عليه الرحمة

وي از اولادِ كرام حضرت غوث الثقلين قدس سره است. منقول است كه هرگاه از بغداد باين ديار تشريف آورد، سادات بلده از نسبِ وي انكار مي كردند، و خدام آو را مي رنجانيدند. نوبتي آن بزرگوار از راه مي گذشت، خدامِ وي مطابقِ قانونِ اين سلسلهٔ عليه دو علم را كه يكي موسوم باسمِ قادري، و ديگر مسمىٰ بنامِ حضوري بود پيشاپيش مي بردند، كسان سادات آن علمهارا بتحكم از دست ايشان ربوده، بخانهٔ خود بردند، و آن را درجاي مستحفظ نهاده دروازه را مقفل كردند. آن بزرگوار حقيقتِ حال را بخدمتِ نواب (۱) عزت خان بمعروف بعزت پير ابلاغ نمودند. نواب او را بحضورِ خود طلبيده باحضارِ سادات امر فرمود. بعد انعقادِ مجلس، سادات از نسبِ وي انكار كردند، و گفتند: "اگر دعوىٰ سيادت صادق است، آن علمها را كه بنام قادري و حضوري موسوم نمودست درحال حاضر گرداند." گويند آن بزرگ از غيرت بجوشيد، و رنگِ

---

(۱) هيءُ عزت پير جي نالي سان مشهور هو. پهريائين بکر جو فوجدار هو ۽ سنه ۱۰۷۸ھ ۾ ٺٽي جو گورنر مقرر ٿيو. ۾ سال انهيءَ عهدي تي قائم رهيو ۽ پوءِ کنهن ٻئي صوبي ڏانهن موڪليو ويو. سعادت خان کان پوءِ هيءُ وري ٻيهر ٺٽي جي گورنري تي موٽي آيو ۽ ڇهن سالن جي عرصي تائين رهيو.

("تحفة الكرام"- جلد ۳، صفحو ۹۷)

رويش متغير گرديد، و برخاست و بانگ زد که "اي قادري و حضوري خود را زود برسانيد!" بقدرتِ الله تعالىٰ همان دم آن علمها از دروازه مقفل سر کشيده بپرواز آمدند، و نزدِ وي حاضر گرديدند. ساداتِ کرام سر بجيبِ انفعال کشيده عذرِ مبادرتهاي خود خواستند.

خلفِ ارشدِ وي بري شاه عليه الرحمه نيز اهلِ دل و خداوندِ کرامات بود، و برابر مزارِ پدر بزرگوار خود آسوده است. نورالله مرقدهما.

(٦٥)

ذکر درويش اللهدنه زرگر عليه الرحمة

وي از مريدانِ نوبادهٔ بوستانِ کرامت، نخل بندِ گلستان هدايت، مظهرِ لطفِ عميم سيد(١) عبدالکريم قدس سره هست.

منقول است که پيرزادهاي قريشي ساکن موضع کهاره درويشانِ اين سلسلهٔ عليه را از روي حقد وحسد مي رنجانيدند، و هر درويشي که از برابر موضع مذکور گذر نمودي، کمال اذيت بوي مي رسانيدند. درويشان از جور و تعدي ايشان

(١) هنن جو اصلي نالو سيدعبدالڪريم ۽ والد جو نالو سيد لله آهي. هنن جو خاندان متعلوي ساداتن منجهان آهي. پاڻ سنڌ جي مشهور ولي ۽ عظيم مرتبي واري شاعر، شاه عبداللطيف ڀٽائي جا ڀڙ ڏاڏا آهن. سندن درگاه بلڙي شريف ۾ عام خاص ماڻهن جي زيارت گاه آهي. سندن ولادت سنه ٩٤٤ه ۾ ٿي ۽ سنه ١٠٠٠ه ۾ وفات ڪيائون.
("تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحو ١٦٠، ١٦٩، ١٧٢، ١٩٣، ٢٠٤، ٢٣٨)

بجان آمدند، و ترکِ آن راه نمودند۔ اتفاقاً آن بزرگوار را بدآن جانب گذر افتاد، پیرزادها از درویش خبر یافتند، و بارادهٔ بی‌حرمتی بشتافتند۔ چون بفاصلهٔ ضربِ چوب رسیدند، درویش بجانبِ ایشان نگاه کرد، و بحکم مالک القلوب آن جماعه خون‌خوار که از درویشانِ این سلسله ننگ و عار داشتند، کلهم چوبها از خود درافگندهٔ درعقبِ درویش روان گشتند و در موضع بلري رسیده، سرِ ارادت به‌آستانِ درگاه فلک بارگاه سید عبدالکریم علیه‌الرحمه سودند، و خود را در سلسله علیهِ ایشان منسلک نمودند۔ از آن باز مطابق نذر هر سال در ایامِ مجمع سر و پا برهنه بچراغ افروزي این درگاه سرگرم میشوند۔ مزار فیض آثارش طرف جنوبي مصلیٰ واقع۔ نور الله مرقده۔

(٦٦)

ذکر محمد یوسف مهدوي رحمة الله علیه

آن صاحبِ معارفِ قدسیه، مهبطِ انوارِ الٰهیه، قطب سماي معرفت، مرکزِ دائره کرامت، شمع شبستانِ نبوي، فروغِ خاندانِ مرتضوي، سالارِ قافلهٔ اهلُ‌الله، سرِ دفتر واصلانِ حق‌آگاه مقبولِ جناب صمدي یعني سید محمد یوسف مهدوي قدس سره۔

در "تحفة الکرام" مذکور است که وي نظرِ فیض از جناب مبارک‌شاه یافته، و از مبارک‌شاه فیض اندوخته، و این از اجلِ مریدانِ سید میران محمد مهدوي جونپوري است قدس سره، از بهکر به‌تته آمده اغلب اوقات بر مکلي در مقامِ

ورودِ میران مهدوي که اکنون جاي شادیانه سرائیان است. بعباداتِ الٰهي اشتغال داشت، صاحبِ کرامات و مظهر تجلیات بود.

و از حقائق و معارف آگاه سید عبدالکریم قدس سره منقول است که "درویشي هندي صاحبِ حال و اهلِ کمال واردِ موضع بلري شد، و در مسجد اقامت نمود. هر روز وقتِ صبح بخدمتش مي رفتم، روزي احوال اولیاء الله سکنهٔ بلده که در قیدِ حیات بودند، از من پرسید. من شمّه از مناقب و محامدِ هریک بمعرضِ بیان درآوردم. فرمود: 'ازینها که تو گفتي سید محمد یوسف بمعارجِ ولایت و مدارجِ معرفت افزون مي‌نماید'. فرادي آن روز که بعادتِ معهود نزدِ وي رفتم، درویش را نیافتم، بخاطرم گذشت که اغلب در بلده بخدمت سید محمد یوسف رفته باشد، متعاقب روان گشتم، درویش را دیدم که در خدمتِ آن عزیزِ مصر معرفت بکمالِ ادب در صفِ نعال نشسته، من هم بگوشه فرا نشستم. سید نعلینِ مبارک خود را تبرکاً بوي کرامت فرمود، درویش بغایت شادمان گشت، و فلک را بکامِ خود یافته از خدمتِ فیض منقبتِ وي مرخص شد، و مرا گفت: 'ازین نعلین براي من کلاهي بساز'. من رفتم و از آن نعلین براي وي کلاهي ساختم، وي آن را بسر کشید، و روان کعبته الله گردید."

(٦٧)

ذکر میان آسو بودله علیه الرحمة

وي از مریدانِ مهر سپهر هدایت، مرکزِ دائرهٔ ولایت سید محمد یوسف مهدوي است. بنابر وفورِ خدمت و کثرت حضور از جنابِ مرشد بهرهٔ وافي اندوخته، صاحبِ حالات و کرامات بود. مزارِ متبرکه‌اش در جوارِ مرشد واقع - نورالله مرقده.

(٦٨)

ذکر سید محمد قاسم ١ رحمة الله علیه

آن بزرگوار، از خدمتِ غواصِ بحرِ تجرید، شهسوار عرصهٔ تفرید سید عبدالکریم علیه الرحمه نظرِ فیض یافته، صاحبِ معرفت و یقین و خداوندِ ارشاد و تلقین بود. زیارتِ آن بزرگوار، منبع سعاداتِ دنیوي و مثمرِ درجاتِ آخروي است. هر که از صدقِ نیت در حین مشکلات بوي رجوع نماید، مرادِ وي به‌آساني برآید.

خلفِ ارشد وي سید لطف‌الله زیاده بر پدر بزرگوارِ خود بمدارجِ عرفان تصاعد نمود، و صاحبِ حال و کرامات بود.

منقول است که "آن قدوهٔ انام، هنگامِ نمازِ شام هرچه از اذوقه درخانهٔ خود مي‌یافت، صرفِ فقراء و مساکین مي‌نمود، و مي‌فرمود که 'روزيِ فردا را روزي رسان متکفل است'."

قبورِ ایشان در جوارِ سید محمد یوسف مهدوي واقع - نورالله مرقدهما.

---

(١) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ٣، صفحو ١٢٣.

(٦٩)

ذكر شيخ ١ ابابكر عليه الرحمة

وي از اولادِ حضرت قطب الاقطاب شيخ بهاء الدين زكريا ست قدس سره، صاحبِ فيض و بركت بود.

گويند: شخصي بخدمتِ وي آمد و گفت "هفت سال است كه تاهل كرده‌ام و فرزندي ندارم، از ملامتِ مردم در آزارم، كه گاهي مرا عِنّين مي خوانند، و گاهي زوجهٔ مرا عقيمه مي دانند. دعا كن خدا تعالىٰ فرزندي بمن كرامت فرمايد، اگرچه دختري باشد." آن بزرگوار اين آيهٔ كريمه بوي آموخت، كه بعد اداي فريضهٔ صبح ده بار مي خوانده باش، 'يهب ٢ لمن يشاء اناثا ويهب لمن يشاء الذكور'. بعد چندي آن شخص باز آمد، و گفت: "دعاي بندگان موقعِ قبول يافت، آثارِ حمل پديد گشته است، اكنون بصدقِ نيت آمده‌ام نظر همت برگمار، تا فرزندِ نرينه بمن روزي گردد." "آن حقائق آگاه تبسم نمود، و فرمود: "هرگاه خاطر تو بفرزندِ نرينه تعلق دارد نصف آخر از آيهٔ مذكور مي خوان." آن شخص همچنان كرد، بعد انقضاي مدتِ حمل خدا تعالىٰ پسر بوي

---

(١) "تحفة الكرام" جي روايت موجب، پاڻ سيد ميران محمد جونپوريءَ جا مريد ۽ فيض يافته هئا. سندن تربت ڏكر تي آهي.
("تحفة الكرام" جلد ٣، صفحو ٢٥١)

(٢) ترجمو: 'جنهن کي چاهي ٿو، ڌيئر عطا فرمائي ٿو ۽ جنهن کي چاهي ٿو، پٽ عطا فرمائي ٿو'. (پارو ٢٥، سوره الشوريٰ، ركوع ٤.)

كرامت فرمود ، و ديدهٔ اميد آو بديدارِ فرزند دلبند روشن گرديد.

مزارِ فيض آثار وي عليحده بر كوهچه موسوم باسمش واقع - نورالله مرقده.

(۷۰)

ذكر بي بي فاطمه المعروف بی‌بي حاجياني عليها الرحمة

وي فاطمه نام داشت ، چون از زيارتِ بيت الله مراجعت نمود ، باين اسم موسوم گرديد.

گويند : وي قرآن بر زبان داشت ، درعزيمتِ كعبة الله هر شبان روز ختم قرآن مي كرد ، و ثوابِ آن را بروحِ مطهر حضرت رسالت عليه الصلواة و السلام مي فرستاد.

منقول است كه‌بعد از فراغِ زيارت حرمين شريفين زاد هما الله تعظيماً و تكريماً چون‌در كشتي بنشست، و روان گرديد، د ر اثناي راه بادي تيره پيدا شد ، و طوفاني عظيم برخاست. اهلِ كشتي دست از جان خود بشستند ، و مايوس گشتند ، از غايتِ اضطراب به‌آن رابعهٔ زمان رجوع آوردند. وي دست بدعا برداشت ، و گفت : "الٰهي من برضاي تو راضيم، و بقضاي تو تن دادم ، امـّا اين ضعيف و جمعي مضطر كه تكيه بر كرم تو دارند ، و از طوفان نجات مي‌خواهند بر حالِ ايشان رحم كن."

راوي گويد : وي در مناجات بود ، كه طوفان بنشست ، و بادِ مخالف برطرف گرديد.

(۷۱)

ذکر میان شیخ ۱ عالي قدس سره

آن مستِ جامِ توحید، نهنگِ لجهٔ تفرید، مصباحِ مکامنِ روح، مفتاحِ خزاینِ فتوح، نیّرِ اوجِ معرفت، دریاي پرموج حقیقت، مبارزِ میدانِ مجاهده، محو تجلیاتِ مشاهده، خداوند اوصافِ معاني یعني پیر شیخ عالي رحمة الله علیه.

وي ارشد اولاد حضرت شیخ بهاؤالدین ملتاني ست قدس سره.

در "تحفة الکرام" مذکور است، که آن بزرگوار در عهدِ ترخانیه بزي اهلِ فقر وارد تته، و در باغِ میان سید علي شیرازي علیه الرحمه که امروز اولادِ کرام شیخ در آن جا سکونت دارند، فرود آمده، در سایهٔ درختي بنشست، و بس که آواز چرخه دولاب مرغوبِ خاطرش افتاد، همان جا مقام کرد. هنگامِ شام باغبان بعادتِ معهود گاؤ از دولاب بکشود، و بخانه رفت. چون خاطر شیخ بصداي دولاب تعلق پیدا کرده بود، بقدرت الٰهي تمام شب چرخهٔ دولاب بي گاؤ در گردش بود. باغبان که وقتِ صبح بباغ در آمد، دید که تمام شب دولاب گردیده، و از کثرتِ آب اشجار نقصان پذیرفته، بخدمت میان سید علي بشتافت، و استغاثه نمود که فقیري تمام شب دولاب گردانیده، و باشجار اذیت رسانیده. سید علي فرمود تا اورا از باغ بیرون نمایند. شیخ بمجرد منع از باغ بیرون خرامید. گویند: آن درخت که در سایهٔ او منزل

---

(۱) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۲۱۳.

و آن چمنِ گل که بتماشاي آو حظ دل داشت ، حالي هم پاي فقير روان گرديد. باغبان در ورطهٔ حيرت در افتاد و سر بقدمِ وي نهاد ، و زبانِ معذرت بکشاد ، و خبر به سيد علي فرستاد. آن قدوهٔ احرار از جاي خود دويده آمد، و ملاقات محققانه کرد ، و تمامي باغ نثار مقدمش فرمود. گويند : آن بزرگوار عالي مقدار در تمام عمر خود از جنس ماکولات چهارده تويه جو خورده بود.

(٧٢)

ذکر ميان لاکهه عليه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود. در هر چهار موسم بيک ته بند چرمي که از ناف تا زانو مي پوشيد ، قناعت داشت ، و در تغلق آباد (۱) عرف کلان کوٹ تنها مي گذرانيد. کرامات و خوارق عادات او بسيار است.

گويند : شخصي در ايام زمستان شبانه بنا بر طلب شتري

(۱) هيءَ شهر ٺٽي - مڪليءَ جي ڏکڻ ۾ هندن جي زماني جو هڪ آڳاٽو شهر هو، ۽ آتان جي راجا جي ڌاليءَ پٺيان ڪلاڪوٽ مشهور ٿي ويو. بعد ۾ جدا جدا زماني ۾ هن شهر ۽ قلعي جي مرمت ٿيندي رهي. جدا جدا تاريخن ۽ تذڪرن ۾ سندس نالو، تغلق آباد، طغرل آباد ۽ ڪلاڪوٽ به ملي ٿو. هنوقت به قلعي جا پڪل ڏٺل نشان، جامع مسجد جون ديوارون ۽ پٽي تلاءَ ، انهيءَ شهر جي عظمت ۽ وڏائي جا شاهد آهن. (" لبِ تاريخ سند" - قلمي صفحو ٢٥٦، ۽ " مڪلي نامه " قلمي ملڪيت - سنڌي ادبي بورڊ)

کد گم شده بود ، از آن‌جا مي گذشت . بس که افسردهٔ سرما بود ، چون وي را که دید گفت : "اي درويش! اگر آتشي داري ، بنما که ساعتي خود را در تابِ آن فراهم آرم." آن بزرگوار گفت : "بيا بپهلوي من بنشين." وي رفت و بپهلويش بنشست ، چندان حرارت در وي اثر کرد که تاب نياورد و برخاست ، و يک قدم دورتر نشست .

مزارِ فيض آثارش درجوارِ ميان شيخ عالي عليه الرحمه واقع - نورالله مرقده .

(۷۳)

ذکر درويش موسيٰ المعروف بموسيٰ مهربان عليه الرحمة

وي صاحبِ کرامات بود . گويند : هر حاجت مندي که بخدمتِ آن کريم الاخلاق رجوع آوردي ، در سلام بروي سبقت فرمودي ، و هرگاه وي مطلبِ خود عرض کردي ، بکمالِ عجز و نياز آورا بر حصولِ مقصد اميدوار نمودي ، بنا بر آن بلقبِ مهربان اشتهار يافت .

از مردمِ معتبر مسموع است که آن بزرگوار ، مستجاب الدعوات بود ، گاهي تيرِ دعاي آو از هدف رد نگشت ، و سائل از خدمتِ وي هيچ گاه محروم بر نگرديد .

مزارِ فيض آثارش درجوارِ درگاه ميان شيخ عالي عليه الرحمه واقع - نورالله مرقده .

(۷۴)

ذكر شيخ محمد غوث عليه الرحمة

گويند: آن بزرگوار روزي نشسته بود، بيك بار برخاست، و نعره بزد، و حملهٔ چند بكار برد. بعد از ساعتي تسكين يافت، و بجاي خويش قرار بگرفت. از خدمتِ وي حقيقتِ حال استفسار نمودند، فرمودند: "يكي از خدامِ ما در بيابان مي رفت، دزدان بروي ريختند، و خواستند تا سرش ببرند، و مالش را بغارت ببرند، وي مارا ياد كرد، بر خاستم، و اورا از دزدان نجات دادم."

بعد انقضاي ايامِ چند، آن شخص درآمد، و شكرِ دستگيري و اعانتِ مرشد بتقديم رسانيد. از وي چگونگئ حال باز پرسيدند، گفت: "درهمان تاريخ دزدان بر سرم تاخته بودند، من شيخ را ياد كردم، آن بزرگوار بصورتي كه دارد، خود را در آن جا ظاهر كرده بر دزدان حمله آورد، و مرا از دستِ آنها نجات بخشيد."

مزارِ وي برابر ميان موسىٰ مهربان واقع - نور الله مرقده.

(۷۵)

ذكر پير غيب رحمة الله عليه

گويند: در زمانِ سابق كه زمينها زير دريا بود، اين جا كشتي غرق شده، و در آن كشتي يكي از اولياءُ الله تشريف داشت، كه اهلِ آن سفينه را قبلاً ازين واقع آگاه ساخته، بتصديقِ نصفِ مال امر فرمود. ايشان سخنِ آن اهل دل را

لايعني انكاشتند، و بهزل و تمسخر پرداختند، تا آن که سفينهٔ وجودِ شان بهواي مالِ دنيا غرقِ بحر فنا گرديد.

منقول است که آن بزرگوار در آن روز بذکر جلي مشغول بود، و در حينِ غرق شدنِ کشتي هم چنان بذکر مواظبت داشت، و بعد از آن که بلجهٔ رحمتِ الٰهي فرورفت، تا سه روز آواز ذکر از آن جا بيرون مي آمد.

آورده اند که بعد اين واقعه بالاي کوهچه درجاي که اکنون مزار متبرکهٔ او واقع است، بعضي اوقات شخصي نمودار مي‌شد. هرگاه دريا اين زمين را فرو گذاشت، ديگر کسي در آن‌جا بنظر نيامد.

(٧٦)

ذکر ميان ١ لال عليه الرحمة

وي صاحبِ مقامات و خداوندِ کرامات بود، با حقائق آگاه شيخ محمد واصل ٢ سجاده نشين حضرت پير شيخ عالي قدس سره صحبت محققانه داشت. تصرفات وي بسيار و بيشمار است.

گويند: مرقدِ متبرکهٔ آن بزرگوار گاهي پيدا و گاهي ناپيدا است. والعهدة علي الراوي.

---

(١) سندن تربت شيخ جيئي جي تربت جي ڀرندي پاسي ڏانهن آهي. ("تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحو ٢۴٨)

(٢) پاڻ ترخانن جي زماني جا بزرگ آهن. سندن تذڪرو "تحفةالڪرام" جي جلد ٣، صفحي ٢١٣ تي ذڪر ڪيل آهي.

(۷۷)

ذکر سید محمد غوث علیه‌الرحمة

وي پیشواي اهلِ عرفان، و قدوهٔ اصحابِ ایقان بود.
منقول است که: "شخصي دختري داشت، بغایتِ خوبروي، و پسندیده خوي، اما گرانئ گوش مادرزاد داشت، و بحدي اصم بود که آوازِ رعد هم بسامعه وي نمي رسید، و بنا بر این علت کسي از ابناي جنس بخواستگارئ او رغبت نمي فرمود. آن شخص ازین ممر همواره اندوهناک مي بود، روزي بخدمتِ آن غوثِ زمان بشتافت و عجز و زاري و تضرع و بیقراري از حد گذرانید. آن بزرگوار را بر حالِ وي ترحم پدید آمد، فرمود: "برو، و در هر گوشِ او اذان برخوان." وي بخانه رفت، و هم چنان کرد، بقدرتِ الله تعالیٰ همان دم دخترِ او از آن علت نجات یافته، و شنوا گردید.

گویند: از آن بعد قوتِ سامعه او بحدي رسید، که اگر کسي بفاصلهٔ بعید سخن باهستگي مي گفت، وي مي شنفت، و مردم از آن تعجب مي کردند.

(۷۸)

ذکر شاه جنید قدس سره

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود، در جاي که اکنون مدفون است، بعبادتِ حق مواظبت مي‌داشت، و تنها مي گذرانید. هر سقیمي که بخدمتش رفتي، از کوزهٔ خود مقدار آب بخوردن وي دادي، در حال شفا یافتي.

گویند: در غاري که بکوهِ سکلي جانبِ میکرا واقع است، مدتِ دو سال بعبادتِ پروردگار مشغول بود، و در آن مدت بیک گردهِ نان و یک کوزهٔ آب که همراه خود برده قناعت داشت.

منقول است که: روزي خفته بود، ماري عظیم ظاهر شد، و قصدِ وي نمود، چون نزدیک رسید، و خواست که به‌آن ذات فائض البرکات گزندي رساند، در حال سنگها از جاي خود برجستند، و سرِ آن مار را فرو کوفتند. شخصي از دور معائنهِ این حال نمود، ببالینش آمد، و از خوابِ شیرینش بیدار کرد، و آن عجوبه را بوي باز نمود. گفت: "درگاه لطفِ الٰهي در بارهٔ همچو من بندهٔ غافل تا باین قدر باشد، فضلِ او تعالیٰ و تقدس در حقِ بندگانِ خاص خود که دمي بي یاد او نباشد، تا چه حد خواهد بود."

مزارِ فیض آثارش نزدیک به‌تغلق‌آباد واقع - نور الله مرقده.

پوشیده نماند که هر چند اولیاء الله بمسافتِ دور و نزدیک بسیار برین کوه آسوده‌اند، اما چون معمول زائرین رحمهم الله علیهم اجمعین چنان است، که از درگاهِ عرش اشتباه حضرت پیر مراد قدس سره، تا مزار فیض آثار شاه جنید علیه الرحمه از یک سر ابتدا و تا سرِ دیگر انتهاي زیارت مي کنند، بنابر آن مؤلف این صحیفهٔ شریفه یک ران قلم را ازین جا منعطف نموده، در وادئ شرح و بیان آسودگانِ بلده گرم شتاب مي سازد.

باب دویم

در ذکر اولیاء اللّٰه که در عینِ بلده تته آسوده اند.

فصل اول

در ذکر اولیاء که در محله غله بازار آسوده اند.

(٧٩)

ذکر حضرت سید شاه مسکین قدس سره

آن شهبازِ فضاي لاهوت، یکه تازانِ میدانِ جبروت، سر دفترِ اولیاء کبار، سالارِ قوافلِ ابرار، صاحبِ مناقبِ علیه، مظهرِ کراماتِ جلیه، گل دستهٔ بوستانِ اصطفا، گلِ سرسبد حدیقهٔ ارتضا، شهسوارِ مضمارِ معرفت و یقین، یعني سید شاه مسکین علیه الرحمه.

وي در رفترتِ فرنگیان ١ که در عهد دولت مرزا عیسیٰ

(١) شاه حسن جي وفات کان پوءِ، اتر سنڌ جي حکومت سلطان محمودجي حوالي ٿي، ۽ ڏکڻ سنڌ تي مرزا عيسيٰ ترخان حکومت ڪرڻ لڳو. پنهنجي پنهنجي حصي تي قبضي ڪرڻ کان پوءِ ٻنهي ڌرين ۾ اختلاف پيدا ٿيو ۽ جنگ تائين نوبت اچي پهتي. سنه ٩٦٣ھ ۾ مرزا عيسيٰ ترخان پنهنجون فوجون وٺي سلطان محمود جي گاديءَ جي هنڌ بکر ڏانهن وڌيو. هن پنهنجي مدد لاءِ گوئا جي پورچوگيزن کي گهرايو؛ پر اهي اچا آيا ئي ڪين ته هيءُ اڳي ٻکر ڏانهن روانو ٿي ويو. هن بکر پهچي شهر کي گهيرو ڪيو ۽ سلطان محمود قلعي ۾ بند ٿي ويو. اهو گهيرو اٽڪل پندرهن ڏينهن تائين هليو ۽ انهي عرصي ۾ ٻنهي ڌرين جي وچ ۾ هڪ ٻه ڀيرو چڪا ڀيڙيون به ٿيون. مرزا عيسيٰ

ترخان وقوع یافته، و شرح آن در احوالِ گنج شهیدان ۲ مرقوم گردد، بشهادت رسیده.

از رواتِ ثقات منقول است که آن بزرگوار بعالمِ

خان بکر ۾ ئي هو ته گويا جي پورچو گيزن جون فوجون ٺٽي ۾ اچي پهتيون. انهن جڏهن ميدان خالي ڏٺو تڏهن خيال ڪيائون ته جنهن صورت ۾ مرزا عيسيٰ هتي ڪونهي ۽ هينئر اسان کي جنگ جو فائدو به حاصل ٿي نٿو سگهي، تڏهن ڦرلٽ ڪرڻ جو اهو سڀ کان بهترين سوقعو آهي. بس، انهن سڄو ملڪ بادشاه کان خالي ڏسي ڦرلٽ مان خوب هٿ ڌاريا، ۽ ٺٽي ۾ قتل عام ڪري سڄي شهر کي باه ڏيئي ڇڏيائون، جنهن جي ڪري ٺٽي جون وڏيون وڏيون عاليشان عمارتون سڙي رک جو ڍير بنجي پيون. چون ٿا ته اهو درد ناڪ حادثو جمعي جي ڏينهن ٿيو هو.

پورچو گيزن انهيءَ ڦرلٽ منجهان جيترو ڌن دولت هٿ ڪئي، تنهن جو مثال ايشيا جي ڪنهن به ڦرمار ۾ نٿو ملي سگهي. اهڙيءَ ريت اهي ماڻهو رڻ ٻاري واپس هليا ويا. مرزا عيسيٰ کي جڏهن انهي ڳالهه جي خبر پيئي، تڏهن هڪدم گهرو ڇڏي ٺٽي موٽيو. سلطان محمود سندس پيڇو ڪندو سيوهڻ تائين آيو، پر انهيءَ زماني جو مشهور بزرگ مير ڪلان اچي وچ ۾ پيو ۽ ٻنهي ڌرين جو صلح ڪرائي ڇڏيائين. تنهن ڪانپوءِ سلطان محمود بکر ڏانهن روانو ٿيو ۽ مرزا عيسيٰ ٺٽي واپس موٽي آيو، ۽ اينهدي شرط اڌ سڙيل جاين جي مرمت ڪرايائين.

(''تاريخ معصومي'' صفحو ٢٠٧، ٢٠٨ ۽ ''تحفة الڪرام'' جلد ٣، صفحو ٦٧)

(٢) پورچو گيزن جي انهيءَ ڦرلٽ ۽ خونريزيءَ ۾ جن جامع مسجدن جي اندر مسلمان شهيد ٿيا، تن کي انهن مسجدن جي ٻاهران دفن ڪيو ويو. اهي هنڌ جتي انهن شهيدن کي دفن ڪيو ويو هو، تن کي گنج شهيدن (شهيدن جا پڙ) چئجي ٿو ۽ اهڙا پنج شهيدن جا پڙ ٺٽي ۾ موجود آهن.

روحانيت در محافلِ اولياء الله بمنصبِ جانشيني حضرت غوث الاعظم قدس سره، سر افرازي دارد. زيارتِ فيض اشاعتِ او، گره كشاي كارِ فروبستگان، و مرهمِ بندِ ناسورِ دل خستگان است، هر كه از صدقِ ارادت به‌آستانتش رسيد، بكامِ دل آرميد.

مروي ست از جناب هدايت نصاب ميان ابو القاسم نقشبندي عليه الرحمه كه 'از اولياء الله كسي باين شكوه در عين بلده نيا سود.'

نقل است از راويِ ثقه كه وي از جمله اوراد و اذكار صلواة مبارك را بسيار دوست، و صلواة خوان را بغايت عزيز دارد، و حاجاتِ اورا زود بانجاح رساند، در حين حيات خود بسيار كسان را بمقام صدق و صفا رسانيد، منجملهٔ آن خاكي شاه است، كه عمرِ گران مايهٔ خود را صرفِ خدمت و ارادتِ او نموده يافت آن چه يافت.

قبرِ وي برابر مرقدِ متبركهٔ مرشد واقع - نور الله مرقد هما.

(٨٠)

ذكر سيد محمود عليه الرحمة

آن صاحب بصيرت، ملك سيرت در مسجد اقامت داشتي، و همواره بتسبيح و تهليل مشغول بودي.

منقول است كه گداي نابينا همواره از بصارت خود در پيچتابِ غم، و گردابِ الم مي بود، روزي برهنموني بخت بيدار در آن مسجد درآمد و از قراينِ گفتگو آن بيناي راهِ حقيقت

را مردِ معنیٰ یافته ، بامیدِ بهبودِ خود در گوشهٔ مسجد مذکور معتکف گشت ، و چشمِ امل در وي دوخت. آخر شبها دستِ تضرع بدامنِ فیض میامنش آویختي، و گفتي : "ترا که دیدهٔ دل وا ست ، و در گلشنِ معرفت محو تماشا ست ، از تو آید که باعادهٔ بصارتِ من نظرِ لطف برگماري ، و آب از جوي رفته را باز آري." شبي از شبها که چشمِ بختش بیدار شده بود ، آن مردمکِ دیدهٔ معرفت بر حالِ تباهِ وي رحم آورد ، و سرِ زبان معجز نشانِ خود را در عیون وي بگردانید ، در حال بقدرتِ الله تعالیٰ کاسهٔ چشمش لبریز بادهٔ نور و ضیا گردید ، و از چپ و راست دیدن گرفت.

بیت

کار نه این گنبدِ گردان کند
هر چه کند همتِ مردان کند

(۸۱)

ذکر شیخ فرید قدس سره

آن صاحبِ حال ، مظهرِ کمال ، باز یافته مجلس انس ، محرمِ خلوت سراي قدس ، مستِ جامِ حقیقت ، شاربِ رحیقِ معرفت ، غواصِ بحرِ تجرید یعني شیخ فرید علیه الرحمه. وي کمالاتِ ظاهري نیز بسیار داشتي ، صاحبِ علم و فضل بود ، در طاعات و عباداتِ الٰهي کمال جد و جهد مي نمود ، و در مقام جذبهٔ محبت ، و غلبهٔ شوق رتبهٔ عالي داشت.

منقول است که از ارادتمندانِ وي در ایامِ حج بخدمت آن بزرگوار نشسته بود، و برحالِ خود تاسف ميخورد، و گفت: "سه سال ست که ارادهٔ حج مصمم دارم، و بنابر قصورِ طالع هر سال از حصول باین دولت محروم مي مانم." وي فرمود: "چه مانع داري؟" گفت: "مادرم پیر و ضعیف ست، اگر من از و مفارقت جویم، حالِ وي تباه خواهد شد." آن سالکِ مسالکِ حقیقت بر رعایتِ حقوق وي تحسین نمود، و فرمود: "برخیز و هم پاي من روان شو که ترا بکعبة الله رسانم." وي براي قدم شیخ روان گردید، بعد طي اندکِ مسافت بمکهٔ معظمه رسیدند و بمناسکِ حج قیام نمودند، و هر گاه سه روز منقضي شد، معاودت نمود، و از همان قرار در یک ساعت وي را باز بشهر رسانید.

در فترت فرنگیان درجهٔ شهادت یافته. نور الله مضجعه.

(۸۲)

ذکر شیخ محمد مکائي رحمة الله علیه

آن شیرِ بیشهٔ حقیقت، صاحبِ یُمن و تصرفات و خداوندِ کرامات و خوارقِ عادات بود، مناقب و محامدِ وي زیاده از حوصلهٔ بیان است. کلامش اجابتِ کلي داشت، هر کرا دعاي خیر کردي، و در بارهٔ او فاتحه خواندي، فلک بکامِ وي گشتي، و بر مراداتِ دیني و دنیوي دست یافتي.

مزارِ فیض آثارش مظهرِ تجلیات و معدنِ فیوضات است. گویند در زمانِ سابق آخر شبها شیري مي آمد، و بدُمِ خود

جا روبِ آستانش مي نمود.

بعضي مردم را اعتقاد آنست که اين آستانه همان شيخ محمد مکائي است که در نيرن کوت (۱) که اکنون به حيدرآباد موسوم است آسوده. نور الله مرقده.

(۸۳)

ذکر حاجی محمد يعقوب عليه الرحمة

وي عارفِ کامل و عالمِ عامل بود، بر شرائع و سنن استقامت کلي داشت، و همواره تخمِ محبت حضرت خيرالبشر عليه الصلواة والسلام در مزرع دل مي کاشت، و بعد اداي فرض و سنن همه وقت بشغلِ صلواة رطب اللسان بود، و خلق را مي فرمود که 'در جميع اوراد و اذکار حضورِ دل شرط است، که بي آن بدرجهٔ اجابت و اصل نشوند، الاصلٰوة که بي حضور شائسته قبول است'.

گويند هر مريضي که بخدمت اکسيرِ خاصيت وي مي رسيد، يکبار صلٰوة مبارک مي خواند، و بر وي مي دميد، در حال شفايافت.

(۱) هاڻوڪي حيدرآباد واري هنڌ تي آباد ٿيل شهر جو نالو نيرن ڪوٽ هو. هنوقت محمد مڪائيءَ جي تربت، شهر جي اولهه ۽ ڏکڻ طرف هڪڙي قلعي ۾ موجود آهي. اِهو اشارو انهيءَ تربت ڏانهن آهي.

(۸۴)

ذکر سید محمود ۱ قدس سره

در "تحفة الکرام" مذکور است که مرقدِ آن عارفِ حق ، واصلِ مطلق در اصل محسوس نبوده. شخصي از عطاران بناي خانه مي نهاد ، چون زمین را کافتند ، جسد سالم یافتند ، از چگونگیٔ حال آن مظهرِ کمال هرچند سراغي جستند ، گاهي اطلاع دست نداشت. شب آن روز در مرایا معلوم شد که سید محمود از اهل الله است ، از آن باز زیارت گاهِ خاص و عام و سائلانِ درگاهش را فلک بکام. مخدوم محمد حافظ ساکن ضلع اودهچه زاد بَرکاته نقل مي کرد که : "در اوائلِ حال که در بلده باستفادهٔ علوم مواظبت داشتم ، ناگاه بعشقِ مه رويِ مبتلا گشتم، چندان که عنانِ اختیار از کفم بیرون شد، زلفِ مطولش سلسلهٔ جنون بر گردنم نهاد، ودوروتسلسلِ عشقش سبق شیدائي یادم بداد. در حاشیهٔ شمسیه عذارش پیوسته نظر مي کردم ودر تفسیرِ بیضاوي جمالش مطالعه سر مي کردم. سخنِ مختصر از تحصیل فوائدِ علمي عاطل ماندم ، و چندان که دلِ دردمندِ خود را پند مي دادم ، از کوچهٔ عشق بر نمي گشت. روزي برهنمونیٔ بخت از برابرِ مزارِ فیض آثارِ وي مي گذشتم ، بخاطر گفتم 'الا ان اولیاء الله لا یموتون' یک بار از روحِ پُرفتوحِ وي مدد خواهم ، باشد که خانهٔ دلم را از شورِ عشق پردازند ، و جانم را از هواي آن غارت گرِ هوش مستغني سازند.

---

(۱) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ۳ صفحو ۲۴۶ .

برفتم و زيارت كردم ، بقدرةِ اللّٰه تعالیٰ همان دم دلِ خود را از عشقِ وي خالي يافتم.“

(٨٥)

ذكر سيد ابراهيم عليه الرحمة

وي مجذوب و مستانه وضع بود، در محبت الٰهي بيقرارئ تام داشت. هر كرا فحش گفتي، زودبر مرادِ خود دست يافتي، و هر كه را سنگ زدي بلا از سر وي دفع شدي.

منقول است كه روزي از راه مي رفت ، جواني را ديد كه از دور مي آمد ، دست بسنگ انداخت ، جوان دريافت ، و بگريخت ، وي عقبِ آن مي دويد ، و مي گفت 'باش تا بلا از سرت بگر دانم.' جوان تيزگام از نظر وي ناپديد شد، گويند : هم در آن روز جوان را مارِ سياه بگزيد ، و رختِ حيات ازين سرا بيرون كشيد.

مزار فيض آثارش بر كنارِ كولابِ ملاحان واقع ـ نور اللّٰه مرقده.

(٨٦)

ذكر سيد عبد اللّٰه عليه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ كمال بود ، در وادئ توحيد و سلوك رتبه عالي داشت ، عمرِ شريفش در تجرد بپايان رسانيده ، مناقب و محامدِ آن بزرگوار بسيار و بيشمار هست ، بيمن بركات معروف ، و بكرامات و تصرفات موصوف بود.

مزارِ فیض آثارش بر کنارِ کولاب ملاحان معدنِ فیض و عنایت و مخزنِ لطف و هدایت است۔ نور الله مرقده۔

(۸۷)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

آن نخل بندِ ریاضِ شهادت، رنگ بخشِ گلستانِ سیادت، قدوهٔ احرارِ اجل، ابرارِ سالکِ مسالک، معرفتِ ناسک مناسک، حقیقتِ مظهرِ لطفِ قدیم، یعني سید ابراهیم قدس سره۔ وي صاحبِ معارف و مناقب بود۔

منقول است که پسري داشت خورد سال، روزي بعادتِ طفلانه در حینِ نماز بر زانوي وي بنشست، بیک بار رنگِ درویش متغیر گشت۔ بعد اداي نماز روي بسوي آو کرد، و گفت "میانِ من و پروردگارِ من حائل شد، ایامِ عمرت سپري باد۔" گویند آن پسر را همان ساعت دردِ شکم پیدا شد، و جان بحق تسلیم نمود۔ بعد ازین واقعه خاطر از جمیع علائق و عوائق بر کند، و در مسجد بنشست، و همواره سر بمراقبه داشت، تا شبي از شبها کسي بگمانِ مال وي را بدرجهٔ شهادت رسانید

مزارِ متبرکه اش در کنجِ حویلئ خشتي واقع۔ نورالله مرقده۔

(۸۸)

ذکر شیخ حسن علیه الرحمة

آن صاحب بصیرت، ملک سیرت، باز یافته خلوت لاهوت، محرم سراپردهٔ ملکوت، شهسوار مضمار حقیقت، غواص دریای معرفت، مقبول ایزد ذوالمنن یعنی شیخ حسن علیه الرحمه.

وی صاحب مقامات عالیه بود، با حقائق و معارف آگاه مخدوم اسحاق اربعائی علیه الرحمه صحبت محققانه داشت، گویند نماز فجر هر روز در بیت الله می خواند.

منقول است که سلطان روم را مهمی صعب پیش آمد دست تضرع بدامن اهل الله آویخت، بجهت کشائش کار خود از انفاس متبرکهٔ ایشان همتی خواست. آن سالکان مسلک حقیقت چندان که در انحلال مشکل وی صرف مقدور خود نمودند، از کار فروبستهٔ سلطان گره نکشود و بعجز خود اعتراف کردند، و گفتند شیخ حسن نامی از زمرهٔ اولیاء الله در بلدهٔ تته سکونت دارد، مشکل تو بتوجه وی آسان گردد. سلطان روم یکی از معتمدان خود را بطریق اختفا بر جناح استعجال بجانب سند روان ساخت، تادر خدمت فائض البرکت وی عرض حال نموده چاره کار از آن قدوهٔ احرار باز جوید. هرگاه فرستادهٔ سلطان وارد بلده گردید، بعد تفحص معلوم نمود که بفاصلهٔ ده روز از دنیا رحلت کرده، بغایت مایوس و نا امید گردید. شب در واقعهٔ خواب آن معرفت نصاب

اورا بر حصول ماسول بشارت داد، و بمعاودت ماسور ساخت، و سلطان را نیز همان شب در عالم رویا بر کامیابي مطمئن و متسلي گردانید. گویند آن فرستاده بکمال امیدواري مراجعت نمود، و قبل از ورود او ببارگاه خلافت سلطان بر خواهش خود دست یافته فائزالمرام شده بود.

(٨٩)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

وي در فضل و کمال ظاهري سرآمد روزگار بود، و در علوم غریبه نیز دست گاهي داشت. روزي در علم جفر بمستقبل حال خود نظر مي کرد، از معرفت الٰهي در طالع خود نصیب وافي دید. برهنموني توفیق طالب مرشد گردید، و درخدمت حقائق و معارف آگاه شیخ حسن قدس سره رسیده مدتها ریاضت کشید، و سه بار در اربعین نشست، تا آن که بیمن توجه مرشد چراغ معرفت در دلش افروخته شد، و از زمرهٔ اهل الله گشت.

مزار فیض آثارش برابر مرشد واقع - نورالله مرقده.

(٩٠)

ذکر پیر بودهن علیه الرحمة

وي صاحب مقامات علیه و مظهر کمالات جلیه بود، گویند: هر توکه ریشي که محاسن گاه خود را یک اربعین کامل بر مرقد متبرکهٔ وي بساید، ریش او از یک سر تا

سر دیگر درست براید۔

یکي از دوستان این مؤلف توکه ریش بود ، و موي چند بر زنخ داشت ، و در آن حالت بحدِ کهولت رسیده۔ یک بار بقدرتِ اللّٰه تعالیٰ ریش آو گرد و سالم برآمد ، بحیرت رفتم ، و بجهتِ کشفِ این راز دست بدامنش آویختم ، گفت 'از میامنِ برکات آن قبلهٔ حاجات درمعرکهٔ مردان سرخرو گشتم۔'

فصل دويم

در ذکرِ اولياء الله که در محلهٔ بهائيخان آسوده اند.

(۹۱)

ذکر شيخ موسیٰ لانگاه عليه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهل دل بود. در آخرِ عهد مرزا عيسیٰ ترخان در زئ قلندران از ملتان ببلده آمده بر سرود شغفِ تمام داشتي، علي الخصوص بر مقام پورب حالتي غريب بر وي طاري گشتي، و از خود رفتي، و تا سه روز در استغراق بودي، و بطعام و آب ميل نفرمودي، و در آن حالت هر چه بر زبان گذشتي، بدرجهٔ اجابت موصول گشتي.

گويند: مردم در حين مشکلات قوالان را بخدمتِ آن صاحبِ دل مي بردند، و هر گاه مجلس سرود بمقام پورب گرم مي شد از وي دعا مي خواستند، و بيمن کلام آن مرجعِ انام مشکلاتِ مردم آسان مي شد. مزار فيض آثار وي متصل ديوار قلعه ؛ ارک واقع - نور الله مرقده.

---

(۱) ٺٽي ۾ شاه جهان واري جامع مسجد جي سامهون، ارڪ جو قلعو هو، جنهن ڪي حاڪم جو قلعو به چوندا هئا؛ جتي سرڪاري جايون ڊهيل هيون، سي هنوقت صاف ميدان جي حالت ۾ آهن.

(٩٢)

ذكر پير شاهي (١) رحمة الله عليه

آن برگزيدهٔ حق عارفِ مطلق ، شمع ايوانِ معرفت، طراز گريبان حقيقت ، سالکِ مسالکِ عرفان، عارج معارجِ ايقان، مظهر انور الٰهي يعني پير شاهي قدس سره.

وي فضل و کمال ظاهري نيز بسيار داشت ، و همواره در محبت الٰهي بيقرار بود ، و رياضاتِ شاقه مي کشيد.

از راوئ ثقه منقول است که بعد ده روز بنان جوي بي ادام روزه افطار مي نمود.

در فطرت فرنگيان بدرجهٔ شهادت رسيده. صاحب کرامات و معدنِ برکات بود.

از کلماتِ اوست که "راهِ حق دور نيست ، ميان خالق و مخلوق يک قدم راه ست ، هر که از خود گذشت بجانان پيوست."

(٩٣)

ذكر سيد لطيف شاه عليه الرحمة

وي هفت بار شرفِ حج يافته ، صاحبِ يُمن و کرامات بود. گويند : لکهو شاه پهاپهره که از عمدهٔ تجارانِ بلده بود ،

(١) هيءُ بزرگ مرزا محمد عيسيٰ ترخان جي زماني ۾ ٿي ۾ آيو. سنه ٩٦٣ هه ۾ جنهن وقت پورچوگيزن آچي ٺٽي ۾ ڦر لٽ ڪئي، تڏهن اُن قتل و غارتگريءَ ۾ شهيد ٿي ويو. ماڪ امان واري چوڪ جي ويجهو، جتي سندس گهر هو، اُتي کيس دفن ڪيو ويو.
("تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحو ٢٤٥)

پسري داشت بغايت خوب روي که آفتاب از پرتو عذارش خيره ، و ماهتاب از رشکِ جمالش تيره گشتي . آن اهلِ دل را با وي عشق مجازي بهم رسيد ، و بستهٔ محبت اوشد ، باميد ديدار در کوچهٔ دلدار بنشست ، و مقيمِ آستانهٔ وي گشت . هر چند اورا مي راندند از شيوهٔ عاشقي باز نمي آمد ، و باز مي آمد تا آن که سخن باالسنه افتاد ، و داستانِ عشقش افسانهٔ هر انجمن گرديد . آن تجار از ملامتِ مردم بغايت دل تنگ شد ، او را ببهانه راکبِ کشتي نموده روان گشت . هر گاه بوسطِ دريا رسيدند ، آسيا سنگي بگردنش درآويختند ، و بقعرِ دريا افگندند . بقدرتِ بديع العجائب آن سنگ بسان سفينه بر روي دريا نشست ، و آن ملاح کشتئ توفيق بر آن سنگ جالس گشت ، و همراهِ کشتئ آنها روان گرديد . مردم بگردابِ حيرت فرو رفتند و آن غواص لُجهٔ حقيقت را آشناي معرفت يافتند ، تجار سر بقدم وي نهاد ، و معذرت خواست ، و اور بشهر بازآورد ، و پسر خود را وسيلهٔ عفوِ جرائم خود ساخته بخدمت وي حاضر گردانيد .

(۹۴)

ذکر پير چهته رحمة الله عليه

وي صاحبِ حال و مظهر کمال بود ، در واديِ مجاهده ، و رياضت قدمي بلند داشت ، و اوقاتِ گرانِ مايهٔ خود را همه وقت صرفِ طاعات و عباداتِ الٰهي مي نمود ، صاحبِ يُمن و خداوندِ برکات بود .

مزارِ متبرکهٔ اش متصل حویلئ غفران منزلت میر متین الدین ١ خان واقع - نور الله مرقده.

(٩٥)
ذکر پیر صلاح الدین علیه الرحمة

وي صاحبِ کرامات و خوارقِ عادات بود، در عهد جام فیروز بن جام نظام الدین شیر سواره از هند بدیارِ سند تشریف آورده. جام فیروز قدوم آورا مساوي انگاشته اصلا التفات نکرد، و گفت: "مردم خرس و بوزنه را هم تعلیم مي کنند، و فیل و گوزن را هم بخود رام مي سازند، اگر کسي شیر را مسخر کرد و بدامِ اطاعت کشید بعید نیست." آن بزرگوار از استماعِ این کلمات متغیر شد، و گفت: "زود باشد که خانهٔ دولتِ وي خراب گردد، و رواقِ سلطنت او از پا درافتند." گویند: از آن بعد کارش از نظم درافتاد، و بزودي قصرِ دولتش منهدم گردید. در "مرات العالم" مذکور است که صلاح الدین یکي از خویشانِ جام فیروز دوبار بر وي مسلط گشته متصرفِ مملکت گردید، و کرتِ سیوم مرزا شاه بیگ ارغون از قندهار باین دیار روي نهاد و تمامي ملکِ سند بحوزهٔ تسخیرِ خود درآورد، و جام فیرز بصوبِ گجرات فرار نمود، و سلطنتِ موروثي از دستش بدر رفت.

---

(١) هن بزرگ جو احوال، "تذکره امیر خاني" (مرتب: سید حسام الدین شاه راشدي) ۾ تفصیل سان ڇاپيل آهي.

(٩٦)

ذکر گنج شهیدان متصل جامع فرخ

بعد فوتِ مرزا شاه حسن ارغون چون خلفي ازو یادگار نماند، ملکِ سند میانِ دو امراي عالیشانِ او تقسیم یافت: از آبِ شور تا هاله کندي به‌میرزا عیسیٰ ترخان، و از سیوستان تا بهکر به‌سلطان محمود خان تعلق پذیرفت. آخر في مابینِ ایشان بنا سازي انجامید، مرزا عیسیٰ بمهم سلطان محمود خان دل نهاد گردید، و لشکري از فرنگیان بکومک خود درخواست. چون آمدن آنها بدیر دراز کشید، پابندِ ورودِ شان نگشته، باستعدادِ شایان ایلغار زد، و قلعه سیوستان بحوزهٔ تسخیر در آورد. درین ضمن فرنگیان از بندر گووه به بندرِ لاهوري در سال نه صد شصت و دو (٩٦٢) هجري روز جمعه بوقتِ نماز ببلده تته وارد شدند و ملک را بي خداوند یافته در کوي و برزن باروت ریخته آتش زدند، و قتلِ موفوره بعمل آوردند، و همچنین در جامع میر فرخ ارغون درآمده انداز دو هزار کس که بسیاري از اولیاء الله در آن میان بودند، بدرجهٔ شهادت رسانیدند.

منقول است که درهمه روز جمعه درصفِ اول شخصي بشخش دیگر که بفاصلهٔ چندقدم نشسته بود، صدا کرد که "نه گفته بودم امروز مهماني است، و ما هردو هم طبق خواهیم بود، بیا بپهلوي من بنشین." آن شخص تبسم نمود، و از آن جا برخاسته بپهلوي او بنشست. هرگاه فرنگیان در مسجدِ موصوف درآمده تیغ

خون آشام بفرقِ خاص و عام مي راندند، کارِ آن هر دو شخص بیک ضربِ شمشیر تمام شد، بر هم دیگر افتادند، و از یک طبق ذائقهٔ شهادت یافتد.

اکنون مزار متبرکهٔ این گنج شهدا طرفِ شمالي جامع مذکور واقع، ارباب حاجات را از آن چا نقدِ مراد بکف و تیرِ امید بر هدف.

(۹۷)

ذکر پیر چهته ۱ علیه الرحمه

آن صاحبِ حال، فرخنده خصال، مظهرِ عرفان مصدرِ ایقان، گل‌دستهٔ گلشنِ معرفت، رنگ‌بخشِ ریاضِ حقیقت، صاحبِ توفیق، خداوندِ تحقیق، مجموعهٔ صدق و صفا، ینبوعهٔ پرهیز و تقوی، محرمِ رازِ نهفته یعني پیر چهته قدس‌سره.

وي صاحبِ برکات و صاحبِ کرامات بود. مغفرت نشان قاسم حسن خان نقل مي کرد که در اوائلِ حال که بنا بر وجه معیشت عازمِ هندوستان بودم، یک اربعینِ کامل بزیارتِ وي مداومت داشتم، و از روحِ پُرفتوحِ آو در کارِ خود اعانتي مي‌خواستم. شب چهلم در واقعه خواب‌خود را بمن بازنمود، و فرمود "رفتنِ تو مبارک است، زود بکامِ دل فائز شوي. اما در اثنای راه بمرضي سخت مبتلا گردي، زنهار از دستِ کسی دوا نخوري که یکي از همراهانِ تو در ادویه زهرِ تعبیه خواهد نمود." بعد چند روز که تدارکِ سفر دیده روان گشتم، صورتِ آن خواب را همه

---

(۱) چتو.

وقت نصب العین داشته در کارِ خود اندیشناک بودم، تا آن که در اثنای راه بمرضِ ذات الجنب مبتلا گشتم. یکی از همرهان که محلِ اعتماد بود، بکمال دل سوزی متوجهٔ معالجه شد، واجزای چند را کوفته و بهم آمیخته ترتیب لعوق داد،و بعد نماز عشا پیش آورد. من که نبض شناسِ این معاملت بودم، آن لعوق را از وی گرفته پیشِ خود نهادم. صبح پگاه نظرِ تعمق و تحقیق در وی گماشتم، بعد تفتیش معلوم شد که سم الفار در وی تعبیه بود، طرفه تر این که بمجرد کشفِ این راز از آن مرض نجات یافتم، بر سلامتِ حال سجدهٔ شکر بجا آوردم، و بعد ورود به شاهجهان آباد کارها بو وفقِ خواهش میسر گردید.

163

فصل سیوم

در ذکر اولیاء الله که در محله سهتیه آسوده اند

(۹۸)

ذکر شاه غیب و شاه کمال قدس سرهما

آن دو گوهرِ درجِ سیادت و آن دو اخترِ برجِ حقیقت، آن دو گل دستهٔ گلشنِ عرفان، آن دو شمع شبستانِ ایقان، محرمانِ سرا پردهٔ ملکوت، باز یافتگانِ خلوتِ لاهوت، کاملانِ صاحب حال یعني شاه غیب و شاه کمال علیهما الرحمه.

آن هر دو بزرگوار برادرِ اعیاني بودند، و در وادئ توحید و سلوک رتبهٔ عالي داشتند.

گویند: شاه غیب مجذوب و مستانه وضع بود، بعضي اوقات بجسمِ ظاهرئ خود از میان مردم ناپدید مي گشت، بنابر آن باین لقب شهرت یافت، و نام وي در اصل سید جمال بود. منقول است که روزي با رفقا جانبِ مکلي مي رفت، در اثناي راه از نظرِ ایشان ناپدید شد، بعد از زماني او را باز دیدند، و پرسیدند: "کجا بودي؟" گفت: "بر آسمانِ دیگر دنیا رفته بودم، مي‌خواستم که بر آسماني پرایم. بیک بار حقوقِ رفاقت ملحوظ شد، خود را باز نزدِ شما رسانیدم."

و شاه کمال بر جادهٔ شریعت مستیقم بود، صورتِ حال بپیرایهٔ صلاح و تقویٰ مطرز داشت.

هر دو بزرگوار مجرد و حصور زندگاني نمودند، و صاحبِ کرامات و خوارق عادات بودند.

(٩٩)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

آن بزگوار اجلِ ابرار، و اکملِ احرار بود. در فترتِ فرنگیان درجهٔ شهادت یافته، عمر عزیز در تجرد بپایان رسانید. از مزارِ فیض آثارش هردم خورشید عنایت تابان و اشعهٔ لطف درخشان، سائلانِ درگاهش لآلي امید بخروار برند، و هیچ گاه نروند.

مرقدِ پر انوار وي در جوارِ مجلدان واقع.

(١٠٠)

ذکر شاه ا گر گنج قدس سره

آن شیر بیشهٔ حقیقت وضع قلندرانه داشت، مجذوب بود. غفران پناه رضوان آرام گاه سید احمد شیرازي بسیار بخدمتش رسیدي، آورا بتولدِ قطب الاقطاب سید مراد قدس سره العزیز قبلاً خبر داده بود.

منقول است که هر گاه سید احمد بخدمت وي تشریف بردي، در غایتِ انکسار بتواضع آو قیام نمودي، و هر گاه گوهر نطفهٔ حضرت قطب زمان بصدف رحم منتقل گردید، بتعظیم وي بر نخاستي و گفتي: "تواضعِ من بجانبِ قطبِ وقت بوده." آو

(١) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ٣، صفحو ٢٤٦

آخر ِ ايام در اثناي سياحت شهادت يافت، سر ِ خود را از آن‌جا در دست ِ خويش گرفته بمدفن گاه رسيد.

گويند: آخر شب ها شيري مي آمد، و بدُم خود جاروب آستانش مي نمود. حقائق آگاه مهربان فقير که از خدمت ِ وي نظر فيض يافته، بدرجهٔ ولايت رسيد. طرف ِ پائين ِ فيض آثارش مدفون است - نورالله مرقد هما.

(۱۰۱)

ذکر پير کهتوريه [۱] عليه الرحمة

وي صاحب ِ جمال و اهل ِ کمال بود. گويند: در فترت فرنگيان دو زخم ِ کاري، يکي بر دوش و يکي بر ابروي آو رسيده بود که بدان شهادت يافته.

از راوئ ثقه منقول است که قبرش بمرورد ِ هور اندراس يافته بود، بعد صد سال هرگاه آن زمين را کافتند، جسد ِ وي سالم يافتند وخون از هر دو زخمش هم چنان جاري بود.

مزار ِ فمض آثارش متصل خانهٔ مفتيان واقع - نورالله تعالیٰ مرقده.

(۱۰۲)

ذکر سيد ابراهيم [۲] عليه الرحمة

در "تحفة الکرام" مذکور است که وي از نبائر

(۱) کتوريو.

(۲) هن بزرگ جو تذکرو، "تحفة الکرام" - جلد ۳، صفحي ۲۴۶ ۾ ڏسو گهرجي.

مخدوم راجو قتال است ـ قدس سره. پدرش از میراث آبا کاسه چوبین داشت، هر گاه آن را از طعام پُر می کردند، هزاران مردم بحد شبع از آن تناول می‌نمودند، و کاسه خالی نمی‌شد. چون رحلت نمود، خدام آن کاسه را بخدمت وی بردند، آن‌را بشکست، و فرمود: "ازین کاسه غیر از شهرت‌حه حاصل؟"

صاحب کرامات و خوارق عادات بود. مزار فیض آثارش درجوار کشمشیان واقع، سائلان جناب او را هردم مراد حاصل و فضل الٰهی شامل ـ نورالله مرقده.

(۱۰۳)

ذکر پیر کهتوریه رحمة الله علیه

آن امام صومعه ریاضت، سر مست رحیق شهادت، موحد حق شناس، محقق معرفت شناس، مصباح مشکواة عرفان، غواص دریای ایقان، محرم اسرار الٰهیه، یعنی پیر کهتوریه علیه الرحمة. وی اوقات خودرا همواره صرف ریاضت و مجاهدت می نمود، صاحب برکات و مستجاب الدعوات بود.

منقول است که سوار جمل هزاری یکی از چاکران نواب شریف‌الملک درجوار وی سکونت داشت، پیوسته آن بزرگ را می رنجانید، و اذیت می رسانید. چون بی اعتدالیٔ او از حد گذشت، عریضهٔ احوال بخدمت نواب فرستاد. نواب مغرور قدم از جادهٔ عدالت و انصاف باز داشته، اصلا بداد رسی متوجه نشد. سوار جمل بعد ادراک این حقیقت صندوق سینه را از

کینه پر ساخته بیشتر از بیشتر در ایذاء کوشید. آن بزرگوار از غیرت بجوشید و گفت: "روزي باشد که نواب‌را بدار کشند، وسوارِ جمل‌را زنده در چاه کنند." گویند: بعد انقضاي دوماه شاهزاده شاهجهان از پدر بزگوار خود رنجیده ببلدهٔ تته شرف نزول فرمود. نواب شریف الملک بنابر شقاوتِ ازلي ابواب تمرد بر روي روزگار خود کشوده، دروازه هاي قلعه ارک فروبست، وعلم عناد افراخته، توب هاي مقابل‌سرا پردهٔ شاهزاده سرداد. شاهزاده‌والا تبار گوشمالِ آن بدسگال را حواله بوقتِ دیگر نموده، بغایت خشمگین و غضب آگین مراجعت فرمود، و بمساعدتِ بخت بلند، و نیروي طالعِ ارجمند عنقریب بر معارجِ سلطنت عروج نمود، و اورنگ خلافت را بعزِ وجود فائض الجود خود شکوهِ تختِ سلیماني بخشید. چون در حینِ عبور از دریاي تته سوارِ جمل مطابق ایماي نواب شریف‌الملک از چپ و راست تاخته، دو نفر کنیز را در سلقِ تفنگ شهید ساخته بود. بمجرد جلوس میمنت مانوس اول حکمي که بر زبان بادشاه ظل الله جاري شد، در بابِ گرفتاري شریف الملک و سوار جمل بود. بعد از آن که هر دو ناهنجار را به پیشگاهِ عدالت حاضر ساختند، مطابق حکم قهرماني شریف الملک را بدار و سوارِ جمل را زنده در چاه کردند.

"در آخرِ عهد آن بادشاه دین پناه کسي بگمانِ مال آن صاحبِ حال را در نصفِ شب بدرجهٔ شهادت رسانید."

مزارِ فیض آثارش وي در جوارِ کشمشیان واقع. نورالله مرقده.

(۱۰۴)

ذکر پیر لاکهه ۱ علیه الرحمة

وي صاحبِ کرامات و خوارقِ عادات بود، در وادیِ شوق و محبت بیقراریٔ تام داشت. مجرد حصورمي گذرانید، آخرِ عمر در گوشهٔ خلوت و کنجِ عزلت غرقِ بحرِ استغراق مي بود.

گویند: هر که از اهلِ حاجت بخدمتِ وي مي رفت، در اثناي راه مکرر از تفاؤلِ نیک بشارت مي یافت، و دلش برحصولِ مدعا گواهي مي داد، و بعد از آن که بخدمتِ آن بزرگوار مي رسید، از تبسمِ وي که دلیل بر تمشیتِ مرام بودي، بکمال امیدواري مراجعت مي نمود، و زود بکام دل فائز مي گشت.

منقول است که شخصي دختري داشت بحدِ جواني رسیده، مردم از هر طرف بخواستگاریٔ آو برخاستند. وي از ممرِ تهي دستي هم کدام را اجابت نمي کرد، زنانِ قوم و قبیله زبان بطعن بر کشادند، مگر هواي مصاهرتِ سلاطینِ روزگار در سر دارد که دست رو بر سینهٔ ابناي جنس مي گذارد. بیچاره در کارِ خود حیران ماند، و چندان که بقرض و وام از مردم اعانتي مي جست، مروت را مفقود الاثر مي یافت. سخت در ورطهٔ حیرت فرو رفت، بمزارِ فیض آثار، آن قدوهٔ ابرار التجا آورد، و بجهتِ کشائشِ کار فروبسته خود مسئلت مي داشت. شبي در خواب دید که آن بزرگوار پارچهٔ کاغذ

(۱) لاکو.

بدستِ وي داد، و فرمود: "پانصد روپیه تنخواه کرده ایم، آن را برگیر، و بمصرفِ خود برسان." چون از خواب بیدار شد، بر حصولِ مامول امیدوار گشت. گویند: آن روز باران بارید، و دیوارِ کهنهٔ آو در افتاد، و دیگچهٔ مسي از آن جا ظاهر گردید، برداشت و سرش بر کشاد، پانصد روپیه بي کم و زیاده از وي بر آمد.

(۱۰۵)

ذکر سید ابابکر قدس سره

آن مستِ جام شهادت، گل دستهٔ سیادت، مظهرِ انوارِ الٰهي، موردِ تجلیات نامتناهي، شمعِ شبستانِ وحدت، مهرِ سپهرِ معرفت، خداوندِ مناقب، صاحبِ فخر یعني سید ابابکر علیه الرحمة. وي قُدوهٔ اولیاي عظام، و زبدهٔ اصفیاي کرام بود، عجیب حالي و غریب استغراقي داشت. در فترت فرنگیان درجهٔ شهادت یافته.

گویند: قبل از ورودِ فرنگیان مردم را ازین حادثه آگاه ساخته و هم از شهادتِ خود خبر داده بود.

منقول است که قبل از شهادت سه روز به طعام و آب میل نفرمود، و از مقولاتِ دنیوي حرفي بر زبان نراند، و بذکرِ جلي مواظبت داشت. هرگاه بتیغِ جفاي آن ستمگاران سرش از تن جدا افتاد، تا دیري زبان آو باسم ذاتي گویا بود.

(۱۰۶)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

آن سالارِ قوافلِ احرار، صدرنشینِ محافلِ ابرار، گل دستهٔ گلشنِ عرفان ، شمع شبستانِ ایقان ، واقفِ اسرارِ لاهوتي ، مطلع انوارِ ملکوتي، دوحهٔ شجرهٔ اصطفا ، درّهٔ لجهٔ ارتضا ، مهبطِ انوارِ قدیم یعني سید ابراهیم قدس سره۔

وي در زمانِ خود اجلِ مشائخ و اقدم اولیاء بود ، في مابین آن بزرگوار حقایق و معارف آگاه شاه گرگنج علیه الرحمه صحبتِ عارفانه انعقاد مي یافت و مقالاتِ موحدانه مذکور مي شد۔ در وادیٔ تجرید و تفرید قدمي بلند داشت ، هرکه از صدق ارادت بذیلِ عنایت وي نشست نمودي، هر آئینه بر مقصودِ صافي الضمیر کامیاب گشتي، و بر مرادِ خود دست یافتي۔

معدنِ برکات ، و مخزن کرامات بود ، شمایلِ رضیه و خصایل مرضیه وي زیاده از آن ست که بشرح و بیان درآید۔

منقول است که حضرت قطب الاقطاب سیدمراد شیرازيقدس سره العزیز هرگاه روز یکشنبه بزیارت پیر البه علیه الرحمه تشریف بردي، اول زیارت مرقد وي کردي۔ فرمودي : "عجب مردي است که از بالیدگیٔ عرفان در جامهٔ خود نمي گنجد۔"

مرقد پُر انوارش در شارعِ عام واقع - نور الله مرقده۔

فصل چهارم

ذکر اولیاء اللّٰه که در محله مغل واره آسوده اند

(۱۰۷)

ذکر شاه شمس علیه الرحمة

آن خورشیدِ اوجِ ولایت ، منیرِ بُرجِ کرامت ، معدنِ عوارف ، مخزنِ معارف ، حقیقت ماب ، معرفت نصاب ، باریافته خلوتِ قدس یمني شمس علیه الرحمة. وي خداوندِ مناقبِ علیه ، و کراماتِ جلیه بود ، با حقائق و معارف آگاه شاه گرگنج علیه الرحمة صحبتِ محققانه داشت. وي میفرمود که "این شمس از شمس تبریزي یک قدم بلند است." بوضع لا اوبالیانه بسر مي برد ، و از جوشِ محبت و گرمیٔ شوق در یک جا آرام نداشت ، و همواره بیقرار مي بوذ ، و گاهِ وقت اورا جذبهٔ شدید روي مي نمود ، و در آن حال اسرارِ عجیبه و کرامات غریبه از وي ظهور مي یافت.

مزارِ فیض آثارش در جوارِ شاه گرگنج واقع. نوراللّٰه تعالیٰ مرقده.

(۱۰۸)

ذکر سید ورایه عليه الرحمة

از زمرهٔ اولیاء الله بود، هموارهٔ خود را از نظرِ خلق مختفي مي داشت، و مجرد و حصور در گوشهٔ عزلت مي گذرانید.

مزارِ فیض آثارش متصلِ مسجدِ غفران پناه ۱ قاضي واقع، زیارتِ وي در حین مهمات و مشکلات متکفل کشائش و انشراح است. نور الله مرقده.

(۱۰۹)

ذکر پیر بودله عليه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ دل بود، و بغایت خلیق و کریم الطبع بود.

منقول است که شبي آن بزرگوار از دور مي‌دید، که خري مرده در مزبله افتاده، و زني گوشت ازو بریده در آوند میکند. آهسته نزدیک وي رفت، و گفت: "چه حال است که بلحمِ مردار دلت مائل شده؟" آن زن بگریست و گفت: "شوهرِ من از مدتي بر بستر رنجوري افتاده، من بقدرِ طاقت خود هر روز از وجه زیستن مقداري نفع مي کردم، و قوت اطفال مي‌نمودم.

(۱) اهو اشارو گهٽو ڪري قاضي محمد اچ واري ڏانهن آهي، جو شاه حسن ارغون جي زماني ۾، قاضي سيد الله شيرازيءَ ڪان پوء قاضي القضات مقرر ٿيو هو. سندس مسجد اڃان تائين قاضين جي پاڙي ۾ موجود آهي.

از دیروز مرا هم تپ گرفته و دستِ من از کار فرومانده، فرزند انم ازگرسنگي سرحدِ هلاکت رسیده اند، ناگزیر بوسیلهٔ این مردار امشب جان بر توانیم شد.» آن عارف آگاه را دل بدرد آمد، بر حال تباه وي رحمت آورد، و گفت: «این گوشت مردار را همین جا واگذار و بخانهٔ خود برو که جمیع اسباب بر وفق خواهش از عالمِ غیب پدید آید.» آن زن بخانهٔ خود رفت، بعد اندک زماني کسي حلقه درش فرو کوفت، و دو طبق طعام بغایت لذیذ و پر میوه بدست وي داد. آن جماعه گرسنه بحد شبع از آن تناول نمودند، و شکرِ الٰهي بجا آوردند. آن هر دو همان شب صحت یافتند و بعد از چند روز شوهرِ او را در سرکارِ حاکم شغلي بهم رسید، مصاحب مکنت و ثروت گردید.

(۱۱۰)

ذکر سید هریه علیه الرحمة

گویند: وي بصدق ارادت خدمت حقائق ومعارف آگاه پیر بودله قدس سره بسیار کردي، تا آن که روزي بوي مهربان شد، و فرمود: «دین مي خواهي یا دنیا؟» آن سعادت مند ازلي گفت: «دنیا در معرضِ فنا و زوال است، مرا آن ده که هم در دنیا و هم در عقبیٰ بکار آید.» وي بنظرِ رحمت در وي نگریست، همان دم بدرجهٔ ولایت رسید، و بدیدهٔ تحقیق انوارِ تجلیات الٰهي در مراتِ ضمیرِ خود مشاهده نمود.

مرقدِ وي برابر مزارِ فیض آثار پیر بودله واقع - نورالله مرقده.

(۱۱۱)

ذکر سید بایزید قدس سره

آن محقق کامل، موحد اهل دل، سالک مسالک تجرید، فارس عرصهٔ تفرید، یعني سید با یزید رحمة الله علیه، وي در لباس قلندرانه بسر مي برد.

منقول است که در عهد وي اثر وبا پدید آمد. هر روز خلقي کثیر پا از دائره حیات بیرون مي نهادند، و رخت هستي ازین سراي سپنجي بدر مي بردند، در هر خانه فرش تعزیت ممهد، و در هر کاشانه حلقه ماتم منعقد. در آن آیام یکي از ارادات مندان او بر بستر رنجوري پهلو نهاد، و یقین داشت که دوران عمر بپایان رسید، و پیمانهٔ حیات لبریز گردید، هول زده و اندوهناک بخدمت وي بشتافت، و خاموش بنشست. اتفاقاً چشمش بهم پیوست و خوابش در ربود، در عالم رویا دید که جمعي سپاه ترکش بند تیر و کمان در دست بچا بکئ تمام در هر کوچه و برزن مي شتابند، و هر کرا مي بینند، بتیر خارا شگاف مي دوزند. از معاینهٔ این حالت خواست که بکنجي متوازي گردد، که ناگاه نظر یکي از آنها بر وي افتاد. او را آماج گاه ساخته، تیر را بسرعت راست کرد، و کمان را کشیدن گرفت، یکي دیگر از آن تیر اندازان بانگ بروي زد، و گفت: 'زنهار اورا نزني، و خود را در بلا نیفگني، که وي از خدام سید با یزید است'. آن جوان تیر از کمان فرو آورد، و متعرض وي نشد. بعد واقعهٔ خواب چشمش بیدار

شد، سيد تبسم نمود، و فرمود: "اکنون خاطرِ خود جمع دار که از سهم وبا ترا آسيبي نخواهد رسيد." گويند: آن شخص بخانهٔ خود رفت و همان روز صحت يافت.

(۱۱۲)

ذکر سيد اسماعيل عليه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود، برکاتِ وافره و کراماتِ متکاثره داشت، مناقب و محامدِ او زائد البيان است. هر که از صدقِ نيت و رسوخِ عقيدت روزي چند بزيارت سرمايهٔ تجارت وي مداومت نمايد، بهر مرادي که خاطرِ آو متعلق باشد، باحسن وجه رخ نما گردد۔ نورالله سرقده.

(۱۱۳)

ذکر پير غيب عليه الرحمة

نام وي در اصل ديگر بوده، در عهدِ دولت ترخانيه بزيِ قلندران از هندوستان آمده، صاحبِ کرامات و تصرفات بود.

منقول است که آن بزرگوار اطفال را بغايت عزيز مي داشت، و با وصفِ آن که وي را مي رنجانيدند و مي زدند، و ببازيچه بر سر و گردن او مي نشستند، و موي سرش مي کندند، اصلا متغير نمي شد، و خاموش مي بود. از آن جا که صغرسن مقتضيِ هوش و تميز نيست. روزي اطفال بر وي زور آوردند، گفتند: "تو درين زمين غرق شو که ما تماشا ببينيم." وي تبسم مي نمود، و آنها مبالغه از حد مي گذرانيدند

و مي زدند. بيک بار گفت: "الله اکبر!" و بر زمين فرو رفت، و ديگر بيرون نيامد، از آن باز باين اسم موسوم گشت. نورالله مرقده."

(۱۱۴)

ذکر گنج شهيدان[۱] بازار امير بيگ

چنانچه بسبق ذکر يافت، در عهدِ مرزا عيسیٰ ترخان لشکري از فرنگيان روزِ جمعه بوقت نماز دريا در آمده، دادِ سفاکي و بيباکي دادند، و پنجهٔ خود را از خونِ تظلم و بيداد رنگين ساختند، و دقيقه از خون ريزي فرو نگذاشتند، و هم در مسجد واقع بازار امير بيگ در آمده زياده بر دو صد کس که درميان شان ابرار و احرار بودند، بدرجهٔ شهادت فائز ساختند.

پوشيده نماند که گنج شهيدان واقع بازارِ امير بيگ دوجا آسوده اند، آنهاي که در مسجدِ مذکور شهادت رسيدند، متصل ديوارِ جنوبئ آن مسجد مدفون اند، و قريب دوصد کس از مسلمين و صالحين که در رستهٔ بازار شهادت يافتند علحده درجوارِ اين گنج شهيدان آسوده اند.

از رواتِ ثقات منقول است که زيارتِ ايشان در حين مشکلات اضطرار و پريشاني را بفرح و شادماني بدل گردانند، و ناکامان را بکامِ دل رسانند. نور الله مضجعهم.

---

(۱) ڏسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۶۷.

(١١٥)

ذکر سید ورو شیرازي علیه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود، تمام روز در حالت استغراق خاموش نشستي، و بعد نمازِ عشا به‌مکلي رفتي، و هنگام صبح شهر باز گشتي. عمر خود را در تجرد بپایان رسانید، صاحب یمن و سیف زبان بود.

حقائق و معارف آگاه سید سومار که از وي نظرِ فیض یافته بدرجهٔ تحقیق رسید، برابر مزارش آسوده، و عرفان ماب سید حسین که صاحبِ کمال و مسافرِ هندي بود نیز برابر وي مدفون است. نور الله مرقده.

فصل پنجم

در ذکر اولیاءُ الله تعالیٰ که در محله اگر ۱ آسوده اند

(۱۱۶)

ذکر سید محمد قادري رحمة الله علیه

آن شمع شبستانِ کرامت، خلاصهٔ خاندانِ سیادت، مرکزِ دائرهٔ عرفان، کلیدِ خزاینِ رحمان، سالکِ مسالک سروري یعني سید محمد قادري. وي از اولادِ کرام حضرت غوث الثقلین قدس سره العزیز است، صاحبِ کرامات و مظهرِ تجلیات بود.

گویند: یکي از خدامِ آن قدوهٔ انام، جیه نام گاه گاهي طشتِ جغرات بخدمتِ وي نذر آوردي. روزي از قرارِ معهود طشتي بخدمتش مي‌برد، در اثناي را یکي از چاکران نواب حفظ‌الله خان ۲ آن جغرات را بقمیت از وي بخواست،

---

(۱) هيءُ پاڙو اڃان تائين موجود آهي.

(۲) نواب حفظ الله خان ولد سعد الله خان، شاه جهان جو وزير هو. سن ۱۱۰۳هه ۾ ٺٽي جو حاڪم مقرر ٿي آيو؛ ۽ سن ۱۱۱۲هه ۾ سيوهڻ ۾ وفات ڪيائين. مير غلام علي آزاد بلگرامي، "يد بيضا" ۾ سندس وفات جي تاريخ قرآن جي هيٺين تاريخن مان ڪڍي آهي.

"فلهم جنات الماويٰ نزلا بما كانوا يعملون."

(ڏسو "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحو ۹۸.)

گفت: "فروختني نيست، نذري است بخدمتِ مرشد خود مي‌برم." آن كور باطن لفظِ شنيع نسبت به‌آن جناب بر زبان راند. وي را عنان اختيار از دست برفت، طشت را از سر فرود آورد، و بيک ضربِ شمشير اورا بخاک برابر ساخت، و خود بخدمتِ پير شتافت. آن بزرگوار بعد اطلاعِ اين ماجرا وي را سرزنش فرمود، و گفت: "هر چند غلطِ عظيم كردي، و برخلافِ رضاي ما بعمل آوردي، اما چون كار از دست رفت، و شدني شد، حالا انديشه مدار، كه بهيچ وجه ترا گزندي نخواهد رسيد."

گويند: نواب را چون حقيقتِ حال معلوم شد، كسان را تعين كرد، تا بازوي جيه را بسته آرند. هر گاه آنها بفاصلهٔ يک تير پرتاب رسيدند، بقدرت الله تعالىٰ پا يهاي ايشان بيحس و حركت گرديد، و از رفتار عاطل ماندند. چگونگئ حال بسمع شريف نواب رسانيدند. وي تبسم كرد و اين معني را بر پاسدارئ آن طرف محمول دانسته كسان ديگر فرستاده. آنها نيز همان جا رسيده قدمي فراتر از آن نتوانست برداشت نواب تصديقِ اين معني نكرده مقربانِ بساط دولت را پيهم روانه مي ساخت. هر همه بدان مقام مي رسيدند، و همان حال معاينه مي نمودند، بعد ثبوتِ اين حقيقت و تيقنِ اين كيفيت نواب از سر خونِ او در گشت و برسمِ ارادت نذري بخدمت سيد فرستاد. منقول است كه آن بزگوار بعد اين ماجرا فرمود: "حالا شهرت آفاق شديم، بودن ما صلاح نيست." و عنقريب بروضهٔ رضوان خراميد.

نقل است که روزي بخانهٔ عجوزه که ارادت مند وي بود، مهمان شد. وقتِ شام مادهٔ گاؤِ آن ضعيفه از چراگاه باز آمد، سيد را گفت: "امروز شما بدستِ خود ازين ماده گاؤ شير بدوشيد." سيد قبول کرد، و شيري دوشيد، چندان که آن عجوزه در سر انجام ظروفِ مطلوبه، شير عاجز ماند، و فرياد برآورد که "بس کن!" حقائق و معارف آگاه سيد شاه نواز برادرزاده اش که عارف اهلِ دل بود، برابر وي آسوده. نور الله مرقد هما.

(۱۱۷)

ذکر پير بدر[۱] عليه الرحمة

آن خداوندِ خصائلِ رضيه، صاحبِ اوصافِ مرضيه روزها ببيابان رفتي، و رياضتِ شاقه کشيدي، و شبها درجاي که اکنون مدفون است بعبادت مشغول گشتي.

منقول است که روزي از بيابان برگشته، در اثناي راه شخصي را ديد که بوجعِ شکم زار مي‌ناليد، و راه رفتن نمي‌توانست. اشارت کرد که "خاک از زمين بردار، و بمال!" آن شخص کفِ خاک از زمين برگرفت، و بر شکم ماليد. خاک ماليدن همان بود، و صحت يافتن همان.

(۱۱۸)

ذکر گنج شهيدان

چنانچ مذکور شد، در عهدِ مرزا عيسیٰ ترخان، فرنگيان

(۱) ڏسو "تحفة الڪرام" - جلد ۳، صفحو ۲۴۵.

وارد بلده و در مسجدي که طرفِ شرقي محله اگر واقع بود، روزِ جمعه هنگامِ نماز درآمده زیاده بر دو صد کس که درمیان شان بسیار اهل پرهیز و تقوی و صاحبِ صدق و صفا بودند، بدرجهٔ شهادت رسانیدند.

اهلِ حاجات ازین بمطالبِ خود واصل، ومراد شان ازین جا حاصل - نور الله مضجعهم.

(۱۱۹)

ذکر حاجي مؤذن رحمة الله عليه

آن ملک سیرت، خداوندِ معرفت اکثر بمراقبه بودي، و بتلاوتِ کلام الله اشتغال داشتي. گويند: در حينِ تلاوت از خود رفتي و گونه بشرهٔ وي تغير پذيرفتي، و اشک از چشمانش روان گشتي. ارباب حاجات هر مشکلي بخدمتش مي بردند، بيمنِ انفاسِ متبرکهٔ او آسان مي شد. اکنون نيز طوائفِ انام براي انجاح مرام خود بمرقدِ وي سائل شوند، و بکام دل باز روند - نور الله مرقده.

فصل ششم

در ذکر اولیاء الله که در محله تندسر آسوده اند

(۱۲۰)

ذکر حضرت یتیم مردان المعروف به اتی مردان رحمة الله علیه

آن عارفِ حق، مجذوب مطلق، غضنفرِ بیشهٔ حقیقت، غواصِ بحرِ معرفت، شاربِ رحیقِ تحقیق، غریقِ لجهٔ توفیق، عارفِ یزدان، یعني یتیم مردان. وي صاحبِ کرامات، و خداوندِ تصرفات بود. از هند باین دیار تشریف آورده، در خرقهٔ درویشي شکوهِ سلطاني داشت.

منقول است که غفران پناه، رضوان آرام گاه سید محمد شجاع المعروف به ناتهن شاه سجاده نشینِ حضرت قطب الاقطاب سید شاه مراد قدس سره اکثر اوقات بزیارتِ وي تبرک جستي، و گفتي:

"اتي مردان بحقِ شاهِ مردان

مرا محتاجِ نامردان مگردان."

مزار فیض آثارش کام رواي حاجت مندان، و گره کشاي کار فرو بستگان است. نور الله مرقده.

(۱۲۱)

ذکر مخدّرات ابدالیه علیهن الرحمة

منقول است که آن قدسي نهادان، عصمت قباب و آن پاک دامنانِ عفت نقاب هر سه خواهرِ حقیقي بودند، و رتبهٔ ابدالي داشتند. همواره اوقات گران مایهٔ خود را صرفِ عبادت الٰهي نموده، از شهرتِ خلق باختفا مي گذرانیدند. ایشان را بجنابِ احدیت عزّاسمه منزلتي رفیع، و مرتبتي منیع بود، هرچه بر زبان خود مي راندند موقع قبول مي یافت.

مزاراتِ آن هر سه کامله متصل هم واقع. گویند: اگر کسي را مشکلي واقع شود، از صدقِ نیت بزیارتِ آن مریم صفتان بشتابد، و هفت بار سورة یٰسین خوانده ثوابِ آن را بروح ایشان بفرستد، حاجتِ او روا گردد ـ نور الله تعالیٰ مرقدهن.

(۱۲۲)

ذکر سید چهوته ۱ و میان چهته ۲ قدس سرهما

آن نیّرین بُرجِ معرفت، و آن گوهرینِ درجِ کرامت صاحبِ حال و اهلِ کمال بودند، و همواره باهم صحبت محققان مي داشتند، و از گلشنِ توحید گلهاي معارف مي چیدند. زیارت ایشان برآرندهٔ حاجات و دافعِ بلیات است. گویند: میان چهته نظر فیض از خدمت سید چهوته یافته، بمعارف عرفان عروج نمود، و مرید او است.

مزاراتِ آن بزرگواران در جوارِ مخدراتِ ابدالیه واقع ـ نور الله تعالیٰ مرقدهما.

---

(۱) چتّو. (۲) چتو.

(۱۲۳)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

آن شیر بیشهٔ لاهوت، در جناب حضرت صمدیت بغایت قربِ منزلت داشت، و صاحبِ حالات و خوارقِ عادات بود.

منقول است که شخصي از وي نصیحتي خواست، فرمود: "همه وقت پاسبانِ حالِ خود باش، و از گذشته و آینده یاد مکن."

مزارِ فیضِ آثارش در جوار حقائق و معارف آگاهان سید چهوته و میان چهته واقع - نور الله مرقده.

(۱۲۴)

ذکر سید برهان علیه الرحمة

وي خداوندِ مناقبِ علیّه و کراماتِ جلیّه بود. زبانِ قلم در بیان اوصافِ جمیله و محامدِ جزیله او گنگ و لال است.

گویند: اجابتِ کلام بحدي داشت، که هر سخني را که بي اراده گفتي، درجهٔ قبولیت یافتي، بنابر آن او لاً حرف را بخاطر مي سنجید، بعده بر زبان مي آورد.

مزار فیض آثارش در جوارِ سید ابراهیم علیه الرحمة واقع، شفا بخشِ معلولان و دافعِ آلامِ دردمندان- نور الله مرقده.

(۱۲۵)

ذکر حاجي سلیمان علیه الرحمة

وي در علمِ فقه وحدیث بهرهٔ وافي داشت، و صاحبِ حال

و اهلِ دل بود که نوبتي بعارضهٔ صعب مبتلا گشت، و بسرحد نزع رسيد. مردم بسامان غسل و کفن درافتادند، وي بيک بار زبان کشاد، و گفت: "چرا تصديع بيهوده مي کشيد، منم تا شرف زيارت حرمين شريفين درنيابم، مرغ روح را از آشيانهٔ جسم بود، پريدن نه دهم." گويند: بعد از چند روز شفايافت و بصوب حرمين شريفين - زادهما الله - تعظيماً و تکريماً بشتافت، و شرفِ زيارت حاصل نمود. بعد ورود بلده بفاصله سه روز از دنيا رحلت فرسود. مرقد متبرکهٔ وي در مسجدي واقع - نور الله مرقده.

(۱۲۶)

ذکر بي بي راني عليها الرحمة

آن وليهٔ عصر، کاملهٔ دهر از زمرهٔ اصحابِ عرفان بود. هيچ کدام بر حقيقتِ حالِ وي اطلاع نداشت، تا آن که يکي از همسايه هاي او بمرضِ صعب مبتلا گشت، بنابر سبقتِ ارادت بخدمت حقائق و معارف آگاه بهاوالدين ۱ فقير گودريه بشتافت، و حالِ خود را بازنمود، و از انفاسِ عيسوئ آو نوش داروي صحت طلب کرد. آن بزرگوار ببحرِ مکاشفه فرورفت، بعد از ساعتي سر برآورد، گفت: "تو صاحب دلي

(۱) هيءَ بزرگ مخدوم نوح جو مريد ۽ سيد علي ثاني شيرازيءَ جو هم عصر آهي. ارغونن جي حڪومت واري زماني ۾ موجود هو. سندس تربت ٺٽي فقير جي تربت جي لڳ لڳ آهي. ("تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو: ۱۵۰، ۱۶۳ ۽ ۲۵۰).

را رنجانيده‌اي، تيري از شست پرزورِ او جسته و در وجود تو نشسته‌است. من چندان كه قوت كردم آن تير بدر نمي‌آيد، و از دست ضعيف من كاري نمي كشايد. اكنون ترا سراغ مي‌دهم، در جوارِ خانهٔ تو زني صاحب دلي و پارسا، خداوندِ معرفت و تقوىٰ سكونت دارد، وي بي بي راني است، چارهٔ كار تو از دستِ وي آيد.» آن شخص از غايتِ اضطرار به آستانهٔ وي رسيد، و بيقراري از حد گذرانيد. آن مريمِ زمانِ او را نويدِ صحت داد وگفت: "اكنون شهرهٔ آفاق شدم، بودنِ من در دنيا حلاوت نخواهد داد." گويند: آن شخص بعد سه‌روز شفا يافت، و آن نيك زن در همان روز ازين دارِ فنا بدارِ بقا انتقال‌نمود. نور الله مرقدها.

(۱۲۷)

ذكر حاجي حسين عليه الرحمة

در علم فقه و حديث بهرهٔ وافي داشت. روزي بتلاوت كلام الله مشغول بود، هرگاه باين آيهٔ[۱] رسيد 'ولله المشرق و المغرب فاينما تولوا فثم وجه الله'. يك بار ساكت‌ماند، و محبتِ الٰهي در دلش ناخن زد. روي از دنيا بر تافت، و قدم در وادئ سلوك نهاد و از زمرهٔ اولياءُ الله گشت. عمرِ شريف در تجرد بپايان رسانيد.

(۱) (سيپارو: "الم" سوره البقره، ركوع ۱۳) ترجمو: ۽ اوڀر ۽ اولهه الله جو ئي آهي: تون جيڏانهن به منهن كندين، تيڏانهن تنهنجي سامهون الله ئي هوندو.

منقول است که یکي از نجباي بلده مرزا محمد مظفر نام بخدمتِ وي ارادتِ صادق داشت. روزي بخدمتِ آن صاحب کمال رفت و گفت: "مردم به هندوستان مي روند، و بمنصب سرافراز مي‌شوند، مرا نیز این آرزو بدل گره بسته، نظر توجه برگمار که بر مرادِ خود دست یابم و کامیاب شوم." فرمود: "توهم برو که بکامِ دل بازآئي، و فائز المقصد مراجعت نمائي." گفت: "دستِ من خالي و طاقتِ من طاق است، مبلغي خطیر مي‌باید، تا کسي خود را بدار الخلافه رساند، و وسرگرم این تلاش گردد." فرمود: "بهرقدر که دسترس تو باشد سامان کن، و نزدِ من بیار." وي بخانه رفت و بچندین سعي مبلغ یک‌صد روپیه سرانجام نموده، در همیان کرد، و و بخدمتش برد. آن بزرگوار ازین جمله آن مبلغ پنج روپیه خود برگرفت، و باقي را بوي داد و فرمود: "از ابتداي عزیمت تا انتهاي مراجعت این زر ترا کفایت خواهد کرد، امّا زنهار در همیان نظر نکني، و الا سخت پشیمان گردي." گویند: وي به شاهجهان‌آباد رفت، و هر چه مي بایست از آن همیان مي کشید، و بمصرف مي رسانید، تا بعد دوسال بمنصب سرفرازي یافته مراجعت نمود. بعدِ ورودِ او ببلده آن همیان خالي گشت. از زبانِ وي منقول است که مقدارِ دوصد روپیه از آن همیان بمصرف رسیده باشد.

(۱۲۸)

ذکر سید ابراهیم بخاري قدس سره

آن عارفِ کامل، محققِ واصل، قدوهٔ صاحب دلانِ حق شناس، زبدهٔ موحدانِ معرفت اساس، سیّار عالمِ لاهوت، نظّار بواطنِ ملکوت، سلالهٔ خاندانِ سیادت، خلاصهٔ دودمان کرامات و خوارقِ عادات بود. در طاعات و عباداتِ الٰهي قدمي بلند داشت، و همواره در ریاضات و مجاهدات مي کوشید. مناقب و محامدِ آن بزرگوار زیاده از اندازهٔ تحریر و افزون از احاطهٔ تسطیر است.

منقول است که شخصي کثیرالعیال و ابوالبنات بود. اتفاقاً بسبب عارضه بصارتِ وي مفقود گردید، و هر دو چشمش از بینائي عاطل ماند. بنابر فقدانِ بصارت و زبونئ طالع وي را ایام عسرت پیش‌آمد و کار آو بفقر و فاقه انجامید. از غایتِ اضطرار بخدمتِ آن قدوهٔ احرار بشتافت، و صورتِ حال و عسرتِ احوالِ خود بیان ساخت، و در باب اعادهٔ بصارت مسئلت نمود. آن بزرگوار را بر حال تباهِ وي رحم آمد، و فرمود: "اگر در حین عارضه مي گفتي تدارک سهل بود، حالا که کار از دست رفت و مرغ از دام پرید، اعادهٔ بصارت نمودن خارج از قانونِ شریعت است. اکنون مدعاي تو کشائشِ روزي است، هر شب بعد از نماز خفتن دوگانه نفل بگذار، و ثوابِ آن را بروح امامین کریمین- علیهماالتحیته و التسلیم- بفرست، و دستِ خود زیر مصلا کن و دو روپیه برگیر." گویند: آن شخص درقید

حيات بود، هر شب دو گانه نفل مي گذارد ودو روپيه از زير مصلا مي يافت.

(۱۲۹)

ذكر سيد حسين رحمة الله عليه

گويند: مرقدِ متبرکه' وي از انصرافِ دهور مندرس گشته بود، حيني که حقائق و معارف آگاه ميان ملوک شاه ۱ بناي مسجد مي نهاد، معماران بنابر عدمِ اطلاعِ احوالِ او ديوار شرقي آن مسجد بر مزارِ وي بنا مي كردند. آن بزرگوار شب سراپاي خود را بميان ملوک شاه باز نمود، و گفت: "قبورِ اهلِ سمات بيش از يک دو وجب بلند نباشند، منت خداي را که مرقدِ من بدولتِ شما دو قدِ آدم ارتفاع مي پذيرد." منقول است که وي بديدنِ اين خواب بيدار شد، همان ساعت خود را در آن جا رسانيد، بصفائي' باطن حال اورا دريافت، وديد که مرد معني خفته است. صبح آن روز بمعماران فرمود تا ديوارِ مذكور بقدرِ يک ذرع دورتر بنا كردند، و مرقدِ وي ظاهر ساخته داخلِ آن مسجد گردانيدند.

---

(۱) "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحي ۱۹۲ ۾، هن بزرگ جو تذكرو سيد ملوك شاه جي عنوان سان ملي ٿو. هي بزرگ تمام وڏي كماليت جو مالک هو. قاضي صدرجو معتقد هو ۽ هن جو قبر به قاضي صاحب جي تربت جي ويجهو موجود آهي.

فصل هفتم

در ذکرِ اولیاء اللّٰه که در محلهٔ گدا بازار آسوده اند

(۱۳۰)

ذکر پیر لده علیه الرحمة

آن سالکِ مسالکِ صدق و صفا، ناهجِ مناهج هدایت و اهتدا، کاملِ اکمل، صاحبِ حال، اهلِ دل، شفابخشِ دردمندان، صبح نفس، مسیحِ زمان پیر لده ـ قدس سره ـ

گویند: وجاهتِ صورت بمرتبهٔ کمال داشت، و بشغلِ پنبه فروشي در جاي که اکنون مزارِ متبرکهٔ آو آنجا واقع دکاني کشیده بود، اتفاقاً حقائق و معارف آگاه شاه مراد گودریه علیه الرحمة از الکاي کچ واردِ بلده و از رستهٔ آن بازار مي گذشت. نظرش بر صورتِ او افتاد و ایستاد، و چشمِ نظاره در وي دوخت. از آن جا که اخترِ طالع آن پسرِ هوشمند از مطلعِ سعادت طلوع کرده بود، از جاي خود برخاست، و بقدومِ وي درافتاد، و لوازمِ تعظیم و تکریم کما ینبغي بجا آورد، و خاطرِ درویش بیش از بیش گرویدهٔ محبتِ آو شد. اکثرها بدکانش نشستي، تا روزي بنظر کیمیا اثرِ خود کارِ وي تمام ساخت، و رسید به آن چه رسید! گویند: بعد حصولِ این موهبتِ عظمیٰ برقع بر روي فروهشته در دکان

خود نشستي، و بشغلِ قديم خود اشتغال داشتي.

از رواة ثقات مروي است، که هر چهار کنجِ دکانِ خود را بکلوخ هاي ريزه ريزه پر ساخته بود. هر سقيمي و عايلي که بخدمت اکسير خاصيت وي رسيدي، و از يک گوشه ريزهٔ کلوخي بخوردن او دادي. بقدرت الله تعالیٰ از هر قسم مرض که داشتي، شفا يافتي.

گويند: زنانِ ماهي فروش که خانه هاي ايشان نزد دکان آن بزرگوار واقع بود، بنابر سفاهت جبلئ خود چنانچه رسمِ مستمرهٔ آنها است، اکثرها هنگامِ فجر باهم جنگ مي پيوستند، و از شتم و هرزه گوئي دقيقه فرو نمي گذاشتند. خدام شکايتِ اين معنیٰ بخدمت آن سالک آگاه بردند. فرمود: "باکي نيست، باري بهر رنگ صبح خود را بيدار مي دارند."

(۱۳۱)

ذکر سيد منبه قدس سره

آن زبدهٔ عارفانِ کامل، سلالهٔ واصلانِ اهل دل، مخزن هدايت، معدن ولايت، شهبازِ اوج جبروت، محرم خلوت سراي لاهوت، نخل بند گلستانِ توحيد، رنگ بخشِ بوستان تفريد، شاربِ رحيقِ تحقيق، سالکِ مسالکِ توفيق، قدوهٔ موحدانِ وارسته - يعني سيد منبه عليه الرحمة.

وي از اولادِ امجادِ حضرت غوث الثقلين قدس سره العزيز است. گم گشتگانِ تيهِ ضلالت را بشهرستانِ رهبري مي فرمود، سر گشتگانِ ظلمتِ جهالت را بمشعلِ معرفت راه نمود.

مقامات عاليش از آن بلند تر است که طائر کلک بر اوج بیانش پرواز نماید، و مرغ بیان بر فراز اوصافش بال پرواز کشاید.

مزار فیض آثارش مهبط انوار الٰهي، و مرقد پر انوارش محل تجلیات الٰهي نامتناهي است. سائلان درگاهش را هر دم گل امید بداسان و اسپ مراد زیر ران. نور الله مرقده.

(۱۳۲)

ذکر پیر عباس[۱] علیه الرحمة

وي معاصر سید علي ثاني شیرازي است. قدس سره. صاحب حال و اهل کمال بود.

مقرر است که اگر کسي را علت بهق سفید یا سیاه بر ظاهر جلد پدیدآید، روز یکشنبه اول ماه بزیارت آن بزرگوار بشتابد، و نان و ماهي بر خود نذر کنند، و بصدق نیّت از خاکدان وي کف خاک برگیرد، بر بهق مالد، و تا هفت یکشنبه بتواتر همچنین بعمل آرد، وي زائل گردد. بارها این معنیٰ را بتجربه رسید.

مؤلف این صحیفهٔ شریفه نیز بیمن زیارت فائض البرکت ازین مرض نجات یافته بود. نور الله مرقده.

---

(۱) هن بزرگ جو ڏورو ذکر ''تحفة الکرام''- جلد ۳، صفحي ۲۴۵ ۾ موجود آهي.

فصل هشتم

در ذکر اولیاءُ الله که در محلهٔ خواجه شکر آسوده اند.

(۱۳۳)

ذکر سید حاجي مؤذن

وي قدوهٔ زهاد، و سرآمد عباد، صاحبِ حال و قال بود. منقول است که شخصي را ضعفِ بصر طاري شد. چندان که بمعالجه کوشید، سودي نکرد. نزدیک به‌آن رسید که بصارتِ او بالکلیه مفقود گردد. بخدمتِ وي رفت، و بکمالِ اضطرار حقیقتِ حال باز گفت، و آن بزرگوار را دریاي رحمت بجوش آمد، فرمود "که میل از سرمه پُر کن، و یک طرف آن بچشم راست درکش، و بگو 'لا اله الا الله نورالعینین'، و و طرفِ دیگر درچشمِ چپ برکش، و بگو 'محمد رسول الله سید الکونین'." آن شخصي بخانه رفت و هم چنان کرد. بینائیٔ وي بحدي ضیا یافت که در شبِ تاریک بي چراغ مي‌دید، و چیزها مرئي وي مي‌شد.

(۱۳۴)

ذکر سید اسمٰعیل قدس سره

وي خداوندِ کرامات و تصرفات بود، در اوقات شبان روزي هیچ گاه خود را از عباداتِ الٰهي عاطل نمي‌داشت.

مزارِ فيض آثارش مهبطِ انوارِ يزدان، و مصدرِ عناياتِ سبحان است. منقول است که مخدوم يار محمد خلف غفران منزلت مخدوم ضياء الدين (١) طالب علم بعارضهٔ صعب مبتلا گرديد، چندان که آثار موت در ناصيهٔ حال آو پديد گشت. عبدالخالق نامي که ارشدِ تلامذهٔ وي بود، بمعائنهٔ اين صورت بيقرار شد، و دلش بدرد آمد. از غايتِ اضطرار، بمزارِ فيض آثار سيد اسمٰعيل رجوع کرد، و براي صحت و عافيت آن نوبادهٔ بوستانِ فضل و بلاغت مسئلت نمود. شب در واقعه خواب آن عرفان ماب بد و گفت: "دست از تمنا کوتاه کن که عمرِ وي تمام است." بيدار شد، آتشِ غم بجانش پيچيد.

---

(١) مخدوم ضياء الدين بن مخدوم ابراهيم بن مخدوم هارون بن مخدوم عجائب بن مخدوم الياس، شيخ شهاب الدين سهروردي جي اولاد منجهان آهي. مخدوم عنايت الله جو مشهور شاگرد، ۽ علم ۽ فضيلت ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هو. وڏا وڏا علماء سندس شاگرد هئا، ۽ سڄي سنڌ ۾ خوب علم پکيڙيائين.

جيتوڻيڪ کيس علم ۽ فضيلت ۾ ايڏو ڪمال حاصل هو، ان جي باوجود عاجزيءَ ۽ انڪساريءَ جو دامن ڪڏهن به هٿ مان نه ڇڏيائين. سندس شاگردن منجهان علامه مخدوم محمد هاشم هڪ ممتاز حيثيت رکي ٿو.

مخدوم ضياء الدين جي ولادت سنه ١٠٩٢هه ۾ ٿي ۽ ٨٠ سالن جي چمار ۾ سنه ١١٧١هه ۾ وفات ڪيائين.

(تفصيل لاءِ ڏسو "تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحو ٢٤، ٢٢٥، ٢٢٨، ٢٢٨، ١٢٣، ١٢٠ ۽ ٢٢٦)

و نائرهٔ اندوه بدلش افروخت. تابِ مفارقت درخود ندیده راضي به آن شد که عمرِ خود را بمخدوم جامع العلوم ببخشد، و سلامتئ وي حاصل نماید. مکرر بمزار آن قدوهٔ احرار التجا آورد، و گفت: "اگر اولیاء اللّٰه را در کارنامهٔ قضا و قدر دست گاهي است، چشمِ توجه بکشا، و آن چه از عمر من باقي ست، در عمرِ مخدوم بیفزا." شب در مرایا آن بزرگوار بوي گفت: "هژده سال از عمرِ تو باقي بود که آن را حسبِ آن خواهشِ تو در عمرِ مخدوم افزودیم، اکنون آمادهٔ سفرِ آخرت باش." صبح بگاه بخدمتِ مخدوم رفت، و سر گذشت را بمعرضِ بیان آورد. گویند: وي بابلاغِ این مژده بر بسترِ رنجوري پهلو نهاد، و بعد سه روز در گذشت، و مخدوم در همان سه روز صحتِ کامل یافت، تا هژده سال در قیدِ حیات بود.

فصل نهم

در ذکر اولیاءُ الله که در محلهٔ مسگر آسوده اند.

(۱۳۵)

ذکر پیر محمود رحمة الله علیه

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود. در وادیٔ توحید و معرفتِ الٰهي مرتبهٔ رفیع داشت. بیمنِ فیض اثر آن مسیح نفس هزاران مردم از امراضِ مهلکه شفا مي یافتند، و ببرکت دعاي اجابت انتماي وي خلائق بمراد دل فائز مي گشتند. صاحب صدق و صفا، خداوندِ زهد و تقویٰ بود.

مزار فیض آثارش در حینِ مشکلات کام رواي ناکامان، و گره کشاي کار فرو بستگان است. هر که از صدقِ نیت بجناب فیض مآب وي توسل جوید، بیشک نهال مراد از حدیقهٔ آرزویش روید. نور الله مرقده.

(۱۳۶)

ذکر شاه دهنه [۱] علیه الرحمة

وي صاحبِ معارف و خداوندِ مناقب بود. روزها بصیام و شبها بقیام بسر مي برد. یمنِ او برکات وافي داشت. هر کرا دعاي خیر کردي، زود بمراد رسیدي.

کراماتِ وي بسیار و بیشمار است. با حقائق و معارف آگاه

(۱) ۳ نو.

سيد كمال ۱ قدس سره صحبتِ محققانه داشت. گويند: سيد كمال تحصيلِ علم ظاهري از خدمتِ وي نموده.

(۱۳۷)

ذكر سيد كمال ۲ عليه الرحمة

آن مركز دائرهٔ معرفت و ايقان، گوهرِ درياي حقيقت و عرفان، معدنِ فيوضات غيبي، مصدر مكاشفاتِ لاريبي، صدرنشين محافل روحاني، محرم خلوت سراي يزداني، سرو گلستانِ سيادت، گل دستهٔ بوستانِ كرامت، مقبولِ ذوالجلال يعني سيد كمال - قدس سره.

وي خداوندِ مناقبِ جميله و محامدِ جزيله و صاحب كرامات و خوارقِ عادات بود. درگاهِ فيض بارگاهش گنجينهٔ لطف الٰهي و مخزنِ فيوضاتِ نامتناهي است، هركه از صدقِ ارادت بسده‌اش بشتافت، كامِ دل يافت و هر كه برسوخِ عقيدت سر به‌آستانش سود، از رنج و محنت برآسود. معلولان را از دارِ شفا عنايتش صحتي حاصل، و تهي دستان را از خزانهٔ لطفش دولتي و اصل - نور الله مرقده.

---

(۱) سيد كمال ۽ سيد جمال ٻه ڀائر هئا. اهي ٻئي سيد شكرالله سان گڏ، شيراز كان ٺٽي ۾ آيا. سيد كمال سچي عمر شادي نه كئي ۽ پنهنجي حويليءَ ۾ دفن ٿيو (تفصيل لاءِ ڏسو "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحو ۱۹۸ ۽ ۳۴۵).

(۲) وڌيڪ احوال لاءِ ڏسو "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحو ۱۹۸ ۽ ۶۴۵.

(۱۳۸)

ذکر سید داؤد و سید اسماعیل علیهما الرحمة

آن هردو بزرگوار برادر اعیاني بودند، و در وادي تحقیق و توفیق رتبهٔ عالي داشتند، و اوقات شبان روزي بریاضات و عبادات صرف مي نمودند.

منقول است که در اواخرِ ایام متوجه سیاحت شدند، و در اثناي راه شهادت یافتند، سرِ خود را بدستِ خود گرفته در مدفن گاه رسیدند. مزاراتِ ایشان در مسجدي واقع - نور الله مرقدهما.

(۱۳۹)

ذکر میان نورشاه مجذوب علیه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ دل بود، در حین جذبه صولتي بهم رسانیدي که کسي مقابلِ او نگریستن نتوانستي. در وضع بیقرار هشیار مغز و کامل العیار بود، مجرد و حصورِ زندگاني مي‌نمود.

روزي بمسجدي درآمد، و هردم لعابِ دهان خود را بمحراب مي‌افگند. قاضئ اسلام که در آن مسجد قرآن بدست داشت، و بتلاوت مشغول بود، در روي نگریست، و ازین اداي ناصواب ملامتش کرد. آن صاحبِ دل خاموش بنشست. هرگاه قاضي سبابهٔ خود را به‌آبِ دهن تر کرده مطابقِ رسمِ متعارفه اوراقِ مصحف را گردانیدن گرفت، وي گفت: "یا

ایها القاضي آبِ دهانِ مارا بمحرابِ مسجد روا نداشتي ، تو چرا اوراقِ مصحفِ مجید را بلعابِ دهنِ خود آلوده مي‌سازي؟"
قاضي از ایرادِ خود منفعل گردید ، و سر بجیبِ سکوت فرو کشید .

مؤلفِ این رساله ایامي چند عسرتِ احوال داشت . روزي بر درِ خانهٔ خود از استیلاي افکار چون پیکرِ تصویر حیران استاده بود ، اتفاقاً آن سالکِ مسالکِ حقیقت از آن راه گذر مي‌آورد ، چون برابر رسید ، بایستاد ، و بنظرِ مرحمت وا نگریست ، و گفت : "خاطرِ خود را از اندوه خالي کن ، بعد از سه روز در کار فروبستهٔ تو کشائي پدید آید ." از گفتارِ وي خاطرِ مخزونم را تقویتِ کلي دست داد . بکرشمهٔ لطفِ الٰهي مترصد گشتم ، بعدِ انقضاي سه روز چیز هاي دو ساله وجه منصب که ایصالِ آن بهیچ وجه صورت نداشت ، و بعد سعئ کلي دست از تلاشِ آن کوتاه نموده بود ، یک دست بمعرضِ وصول در آمد ، و ایامِ عسر بیسر مبدل گردید .

اکنون مطابقِ وصیتِ خود در مسجد طرفِ پائینِ مزراتِ حقائق و معارف آگاهان سید داؤد و سید اسماعیل مدفون است۔ نور الله مرقده .

(۱۴۰)

ذکر پیر چهته [۱] علیه الرحمة

آن حقائق شعار، معارف دثار، بلبلِ آشیانِ حقیقت، طاؤسِ ارمِ معرفت، موحدِ وارسته یعني پیر چهته، وي صاحبِ حالات و کرامات بود.

منقول است که در عهدِ جامانِ سمه، بلدهٔ ساموئي آباد، و زمینِ تته زیر باغات بود. آن صاحبِ صدق و صفا از زیارتِ بیت الله مراجع و در لباسِ قلندرانه سیر کنان واردِ باغاتِ مذکور، و در باغي که بغایت دل کشا و موسوم بباغِ مشکین بود، پائي اقامت فشرده، بیادِ خدا مواظبت داشت. از اتفاقات دختر جامِ وقت که بنابر تفرجِ طبع اکثر بباغ مذکور تشریف مي آورد، درویش را وارسته محض دیده اراد تي بهم رسانید، و از انفاس قدسیهٔ او گاهي گاهي همتي مي خواست. مردمِ خباثت پیشه، فساد اندیشه این معنیٰ را درخدمتِ جام بوضع نا فرجام جلوه گر ساختند. جام راست را از دروغ تمیز نکرد کسان را بر گماشت، تا او را بشهادت رسانیدند.

مرقد پُر انوارش در همان شهادت گاه واقع، اربابِ حاجات بزیارتِ او مي روند، و مقضي المرام بر مي گردند. نورالله مرقده.

---

(۱) چتو.

(۱۴۱)

ذکر سید حاجي قدس سره

آن ناسکِ مناسکِ دین، سالکِ مسالکِ یقین، گل‌دستهٔ گلشن عرفان، شمعِ شبستانِ ایقان، قدوهٔ اصحابِ توفیق، زبدهٔ اربابِ تحقیق، عارفِ رموزِ شریعت، کاشفِ غوامض حقیقت، خلاصهٔ خاندانِ نبوي یعني سید حاجي علیه الرحمته. وي خداوندِ کرامات و خوارقِ عادات بود. قلم را چه یارا که شمه اي از خصائلِ رضیّه و شمائل مرضیّه او تواند نگاشت. در جذبهٔ محبت و غلبهٔ شوق رتبهٔ عالي داشت. در زمانِ خود اجلّ مشائخ و اکملِ اولیأ بود.

منقول است که مرزا فتح علي بیگ مغل در برابرِ مزارِ فیض آثار آن اجلِّ ابرار قصري بغایت زیبا و پرنگار بنا فرمود. از بس که ساغرِ کامراني بزلال دولت برداشت، بهوا و هوس مائل افتاد، و در آن رواق بمنهیات و معصیات مشغول گردید. آن معرفت نصاب شبي در خواب او را از ارتکابِ آن شغلِ ناصواب مانع شدؒ، و تهدید نمود. وي از آن جا که مستِ بادهٔ غفلت بود، دست از هواجس نفساني کوتاه نکرد، هم چنان کمیتِ هوس را در وادئ معاصي مي تاخت. گویند: در اندک مدت اسبابِ جمعیتِ وي پریشان گشت، و دولت وي زوال یافت، و آن قصرِ دل‌فریب خراب و منهدم گردید.

202

(۱۴۲)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

خداوندِ معارف قدسیه و مهبطِ اسرارِ الٰهیه بود، هیچ گاه خود را از عبادتِ پروردگار عاطل نمي داشت، و عمر شریف در گوشهٔ انزوا بتجرد مي گذرانید. کلامِ فیض التیامش بحدي قبولیت داشت، که هرچه بر زبانِ مبارکِ وي جاري گشتي همه دم راه باجابت کشودي. خداوندِ مناقب علیه و کرامات جلیه بود.

بعد فوت بموجبِ وصیتِ خود در مسجد لکهي آسوده، و درختِ اراک بر مرقدِ متبرکهٔ وي‌سایه گسترده. مقرر است که هرکس از آن درخت شاخي ببرد، یا شتري در حینِ مرور از وي بچرد، درحال دیوانه گردد. بعدِ تجربه اطفال محله دست بدان شجر دراز نمي کنند، و ساربانانِ باخبر نیز شتران را از برابرِ دیوارِ آن مسجد نمي گذرانند.

(۱۴۳)

ذکر درویش زین‌العابدین رحمة الله علیه

وي خداوندِ یمن و برکت بود. گویند: آن بزرگوار بحکمتي که اهل ظاهر بحقیقتِ آن پي نتوانند برد، بشربِ بنگ مداومت داشت. روزي بعادتِ معهود ظرفي پُر از بنگ آیه در پیشِ خود نهاده بود. محتسب را خبر کردند، وي خود را بسرعت در آن جا رسانید، و در آن ظرف نظر کرد: دید که از شیرِ تازه لبریز و مملو است.

فصل دهم

در ذکر اولياء الله که در محلهٔ موله تهتي آسوده اند.

(۱۴۴)

ذکر شاه بدر ۱

وي عارفِ محقق و موحدِ مطلق بود، در زئ قلندران مي گذرانيد، شبها نه خفتي، و اشکِ مسلسل از ديدهٔ حق بينش روان گشتي. در وادئ شوق و محبت رتبهٔ بلند داشت، صاحبِ يُمن و برکت بود. اهل حاجت بدعاي وي فائز المرام گشتند، و بمراد مي رسيدند.

در "تحفة الکرام" مذکور است که وي هنگامِ فترتِ ارغونيه درجهٔ شهادت يافت. نور الله مرقده.

(۱۴۵)

ذکر ميان پنجن شاه عليه الرحمة

وي صاحبِ مقامات و کرامات و متورع و صائم النهار بود. منقول است که شخصي درجوارِ وي سکونت داشت و بنابر مهمي بجانبِ نصرپور مي رفت. هر گاه از دريا عبور نمود،

---

(۱) هن بزرگ جو تذڪرو "تحفة الڪرام"، جلد ۳، صفحي ۲۴۵ ۾ بيان ٿيل آهي.

خوفِ راه بحدي شنيد که از بيمِ دزدان پيش رفتن نتوانست، و بشهر بر گشت. روزي ديگر آن بزرگوار را ديد، بر درِ خانهٔ خود ايستاده، نزديکِ وي رفت، و گفت: "پيش ازين مردان بودند که بنظرِ ايشان مشکلاتِ خلق آسان مي شد. مرا مهمي در پيش و رفتنِ نصرپور ناگزير، و راه بغايت خطرناک، در کارِ خود حيرانم، تو نيز اگر جوهرِ مردي داري چشمِ توجه بکشا، که بسلامت تانصرپور بروم و باز آيم." وي از چادرِ خود پرچه بريده، بدستارش بست، و گفت: "اکنون از دزدان انديشه مدار که بهيچ وجه ترا آسيبي نخواهند رسانيد، و خدمت گذارِ تو خواهند بود." آن شخص را از گفتار وي تقويتِ دل بهم رسيد، بي تامل بصوبِ مقصد روان گرديد. در اثناي راه دزدان او را از دور بديدند، و باراده‌ٔ غارت بشتافتند، چون نزديک رسيدند، هر همه بقدمِ وي در افتادند، و باهم گفتند: "پيرزاده احياناً ازين جا گذر آورده، اکنون وقتِ خدمتِ ما هست." آن سنگ دلان بهزار سماجت او را بمنزلِ خود بردند، و مهماني کردند، و از نقد و جنس هر چه توانستند، نذر گذرانيدند، و در حينِ عزيمت و مراجعت بدرقهٔ راه شده، وی را بسلامت در بلده رسانيدند.

(۱۳۶)

ذکر پير چهته عليه الرحمة

آن سالکِ مسالکِ توفيق، شارب رحيقِ تحقيق، غريق درياي معرفت، حريق نيرانِ محبت، عارفِ محقق، مجذوب

حق ، گوهرِ ُدرجِ ولايت، اخترِ برجِ حقيقت، صاحبِ معارف قدسيه يعني پير چهته عليه الرحمة. وي خداوندِ كرامات و خوارقِ عادات بود. هر شب بعد نمازِ خفتن بصحرا رفتي، و بعبادت الٰهي مشغول گشتي.

منقول است كه يكي از خدامِ آن قدوهٔ انام خواست كه از احوالِ شبانهٔ وي اطلاعي حاصل نمايد. شبي از شبها نهفته بر اثرِ قدم آو روان گرديد. آن بزرگوار بصحرا در آمد، و بر زمينِ پاك بنشست، و بذكرِ جلي مشغول گشت. وي بمفاصلهٔ بعيد استاده بود، و معائنه مي كرد. بعد از ساعتي بيك بار آوازِ ذكرِ از زبانهاي متعدده شنيد، در حيرت ماند، و بمقدم آهسته پيش رفت، ديد كه هر عضو آن قتيلِ محبت جدا افتاده، و بر زبان علحٰده باسم ذاتي گويا است. قدس سره.

مزارِ فيض آثارش در جوارِ كلالان واقع. نور الله مرقده.

فصل یازدهم

در ذکر اولیاء الله که در قلعهٔ ارک آسوده اند

(۱۴۷)

ذکر پیر چهته رحمة الله علیه

وي قدوهٔ اولياء و زبدهٔ اصفياء، صاحبِ حال و قال بود.
گويند: هر كرا مشكلي پيش آمدي و بوقتِ طلوعِ صبحِ صادق بخدمتِ وي رفتي و تضرع نمودي، از هر قسم مشكل كه بودي، بيمنِ توجهِ او آسان گشتي.

از راوئ ثقه منقول است كه اطفالِ محله بر مزار وي گرد مي آمدند، و ببازيچه مشغول مي گشتند، و چنانچه عادتِ طفلان آنست بر مرقدِ او سوار مي شدند. شخصي همسايه اين معني را بر سؤ ادب محمول داشته اطفال را زجر مي نمود، و از آن جا مي راند. نوبتي آن بزرگوار در عالمِ خواب او را از ملامتِ اطفال مانع آمد، و گفت: "اين بي گناهان را بارِ ديگر نرنجاني، و از پيشِ ما نراني، و الاّ در شكنجهٔ عذاب فروماني." آن شخص يک چند كاربندِ نصيحتِ وي شده، خود را از ممانعتِ اطفال بازداشت. روزي ديد كه كودكان بر مزارِ فيض آثارش هجوم آورده سنگ بمرقدش مي كوفتند، و لت مي زدند. وي را عنانِ تحمل و هوشياري

از دست رفت. یکي را بگرفت و طمانچه سخت زد، آن بزرگوار شب در واقعهٔ رویا خود را بوي باز نمود، و در حالتِ غضب گفت: "دستي که بدان بیگناهي را خسته کردي بریده باد." گویند: بعد از روزي چند بحرف سرقت ماخوذ شد، بفتوئ شرعي دست او را از ساعد بریده وا گذاشتند.

راوي گوید: آن شخص را بچشم خود دیدم، و این حکایت را بالمشافه از زبانِ وي شنیدم.

(١٣٨)

ذکر پیر لال قدس سره

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود. مناقب و محامدِ وي بسیار بلند است. در وادئ شوق و محبت رتبهٔ عالي داشت، و باجابتِ کلام و استجابتِ دعا معروف، و بکرامات و خوارقِ عادات موصوف بود.

مزار متبرکه اش در جوارِ پیر چهته واقع. نور الله تعالیٰ مرقده.

(١٣٩)

ذکر میان درگاهي شاه علیه الرحمة

وي صاحبِ کرامات و تصرفات بود. منقول است که روزي عزیز الله خان برادر نواب سعید خان[١] بهادر باتجمل

(١) هن جي والد جو نالو سعيد الله خان هو. هيءُ سنہ ١١١٩ هہ ۾ ٺٽي جو گورنر مقرر ٿيو ۽ ڏهہ سال ۽ ڪن مهينن کان پوءِ کيس موقوف ڪيو ويو. انهيءَ منجهان ظاهر آهي تہ اِهو بيان ٿيل واقعو بہ

208

بسيار از راه مي گذشت ـ وي از آنجا كه دلِ با خدا داشت ، و از اهلِ جاه مستغني بود ، اصلا چشمِ التفات بدان جانب نكشود ، و بسلامِ آن وافر الاحتشام قيام نفرمود ، وي بس كه صورت پرست و از جامِ غرور مست بود ، از بي التفاتئ او بر آشفت ، و قهر كرد ـ خدمتگارانِ جلو بر سرِ درويش معرفت كيش ريختند ، و بچوب فرو كوفتند ـ در آن حين بر زبانِ الهام بيان وي جاري شد كه "كردني خويش آمدني پيش ـ"

گويند: بعد انقضاي يكماه روزي خان مذكور بعادتِ مستمره درحرم سراي نواب تشريف آورده بود ـ نواب را بجانبِ وي سوي ظن بهم رسيد ، كتكي از آبريشم تافته بدست داشت بي‌محابا بر سرش فرود آورد ، و بچند ضرب كاري تمام ساخت و حرمِ خود را نيز در همان ساعت بخفه هلاك نمود ـ

آنهيءَ ساڳئي سال پيش آيو ۽ اِهو بزرگ آنهيءَ وقت حيات هو .
(تفصيل لاءِ ڏسو "تحفة الكرام" ـ جلد ٣، صفحو ٩٩ ۽ "ذخيرة الخوانين" ـ قلمي ، صفحو ١١٣ ۽ ١٦١)

مقالہ

در ذکر اولیاء اللّٰه که در سواد بلده آسود اند۔

(۱۵۰)

ذکر پیر بدر

آن عالم اکمل ، فاضل اهل دل ، واعظ عامل ، عارف کامل ، خداوند معرفت و یقین - یعني پیر بدرالدین بن شیخ رکن الدین رحمة اللّٰه علیه- وي از نبائر کرام حضرت شیخ بهاءالدین زکریا ملتاني است - قدس سره۔

در کمالات ظاهري نیز دستگاهي عالي داشت۔ رسالهٔ "اساس المصلي" از نتائج طبع وقاد اوست۔ هر روز جمعه وعظ مي فرمود ، بنابر آن بلقب مذکر سندي شهرت یافت۔ صاحب کلام و مستجاب الدعوات بود۔

منقول است که روزي وعظ مي فرمود ، یکي از مستمعان بخاطر خود گذرانید که در کلام شیخ چندان تاثیري نیست۔ شیخ بصفائیٔ باطن دریافت ، و تیز در وي نگریست۔ درحال آن شخص بمقام وجد آمد و کیفیتي غریب بهم رسانید ، و تا دیر سرمست و بي خود بود۔

مزار فیض آثارش طرف غربي محلهٔ مسگر واقع- نوراللّٰه مرقده۔

(۱۵۱)

ذکر پیر چهته [۱] علیه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ دل بود. بدعاي اجابت انتماي آن خداوندِ عرفان مردم بکامِ دل مي رسیدند، و بنظرِ شفابخشيِ وي از امراضِ مهلکه شفا مي یافتند.

مزارِ فیض آثارش طرف غربي محلهٔ خواجه شکر در جوارِ قصابان واقع - نور الله مرقده.

(۱۵۲)

ذکر سید حسین علیه الرحمة

آن شه سوار بوادئ تجرید، خوش خرامِ میدان تفرید، جان باز، راسخ قدم، منصورِ وقت، مسیحا دم، ناهج مناهجِ صدق و صفا، خلاصهٔ خاندانِ آلِ عبا، صاحبِ کراماتِ باهره، خداوندِ معارفِ فاخره، مقبولِ کونین - یعني سید حسین قدس سره.

وي اکثر اوقات ببحر مکاشفه و استغراق مي بود، و همواره خود را از نظرِ خلائق مختفي مي نمود. منقول است که در عهد ایالت نواب سعید خان بهادر اطفال را جمع نموده بسنگ بارانِ خود امر فرمود، و درجهٔ شهادت یافت. گویند: درحینِ بارش سنگ متبسم بود، و بعدِ شهادت نیز لبها بتبسم مفتوح داشت.

---

(۱) چتو.

مرقدِ متبرکهٔ او سمتِ غربي محله تندسر متصل خانها واقع - بر آرندهٔ حاجات و مرادات - نور الله مرقده.

(١٥٣)

ذکر سید لال چهته ١ قدس سره

وي عارفِ محقق و ولئ حق اکثر اوقات رياضاتِ شاقه مي کشيد. گويند: در فصل تابستان که از حدتِ آفتاب زهرهٔ مردم آب مي شد، در نصف النهار ببيابان مي رفت، و آتشي مي افروخت و در پيش آن آتش سوزان بر خاک تفته بعبادتِ الٰهي اشتغال مي نمود.

در "تحفة الکرام" مذکور است 'آن بزرگوار پسرِ شاه وجيه الدين حسيني است.' مدتي خود را بدريا مختفي ساخته بود. مزارِ وي طرفِ غربي محلهٔ تندسر واقع. نور الله مرقده.

(١٥٤)

ذکر پير ٢ دادن عليه الرحمة

وي درويشي مجذوب مستانه وضع بود. کرامات و تصرفات او بسيار است. منقول است که يکي از ارادتمندانِ

(١) هن بزرگ جو تذکرو "تحفة الڪرام" جلد ٣، صفحي ١٦٧ ۾ بيان ٿيل آهي.

(٢) "تحفة الڪرام" ۾ لکيل آهي ته "هن بزرگ جي باري ۾ ٻه روايتون آهن: هڪڙي اها روايت ته 'هيءُ محمد يوسف رضوي جو معاصر هو'، ٻي اها ته آن کان به اڳي ٿي گذريو آهي." ("تحفة الڪرام"، جلد ٣، صفحو ٢٤٧).

وي در بيابان مي رفت. بيک بار دزدان از دور نمودار شدند، وي از غايتِ اضطراب آن معرفت نصاب را ياد كرد، گفت: "درويشا! از شرِ اين دزدان مرا در پناهِ خويش گير." گويند: از عالمِ غيب در پيشِ نظر آن جماعه حجابي واقع شد، در روزِ روشن از برابرِ وي مي گذشتند و مطلقاً او را نديدند. سالم از چنگالِ ايشان بيرون رفت.

حقائق و معارف آگاه سيد محمد يوسف ۱ رضوي قدس سره باولادِ خود وصيت فرمود كه "در حين مشكلات اگر بزيارتِ من رسيدن نتوانيد، بدآن جناب رجوع آريد."

(۱۰۰)

ذكر سيد ملوک ۲ عليه الرحمة

آن عارفِ حق، واصلِ مطلق، شاربِ رحيقِ تحقيق، سالکِ مسالکِ توفيق، قُدوهٔ ابرار، زبدهٔ احرار سيد ملوک قدس سره. وي ازساداتِ ماژندران است. اسلافِ كرام وي در بلده آمده سكونت گرفتند.

گويند ۱ آن بزرگوار در پرگناتِ بلده سير كنان مي گذشت، شنيد كه دسه جوگي بنابر امري با فرقهٔ مسلمانان جنگ پيوسته است، وي باميدِ شهادت و امدادِ مسلمين بدين جانب تاخت،

---

(۱) سيد محمد يوسف بكري، سيد الكريم، مخدوم نوح ۽ مخدوم آدم سيجي جو همعصر هو. ("تحفة الكرام"، جلد ۳، صحفو ۱۷۳ ۽ ۲۴۷).

(۲) ڏسو "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحو ۲۴۵.

و جنگ کنان شهادت یافت. خدام نعش او را از آنجا بر دوش گرفته در جاي که اکنون مرقدِ متبرکهٔ او واقع است، براي ادائئ نماز بر زمين گذاشتنه. منقول است که بعد از فراغِ نمازِ جنازه هر گاه خواستند تا نعشِ او را بر دارند، و بمکلي رسانند بقدرت الله تعالىٰ پائهاي نعش در زمين فرو رفتند، هرچند قوت کردند، بر آوردن نتوانستند. در مقامِ حيرت ماندند، و آن روز در آنجا بسر بردند. شب در مرايا فرمود که مدفن گاه ما همين است. او را همان جا دفن کردند.

کرامات و تصرفاتِ وي لا تعدو لاتحصىٰ است. اکنون يازدهم ماه ربيع الثاني مجمعي بلند بر تُربتِ شريف او منعقد مي‌شود. نور الله مرقده.

(۱٥٦)

ذکر شيخ حاجي بهاؤالدين، [۱] عليه الرحمة

وي از اولادِ حضرت قطب الاقطاب شيخ بهاؤالدين ملتاني است - قدس سره. فضل و کمالِ ظاهري بسيار داشت، و دو بار شرفِ حج دريافت.

در "تذکرة المراد" مسطور است که هرگاه آتشِ محبت الٰهي در کانونِ سينهٔ وي شعله زن گرديد، بجنابِ فيض ماب حضرت پير مراد قدس سره بشتافت، و گفت: "احسن

(۱) هيءُ بزرگ ارغونن جي زماني ۾، جيئن حج ڪري واپس موٽيو، تيئن ٺٽي ۾ اچي رهيو. سندس احوال "تحفة الڪرام" - جلد ٣، صفحي ٢٤٨ ۾ ملي ٿو.

کما احسن الله عليک." آن حضرت برقع از رخ مبارکِ خود برگرفت، نظرش بر جمال با کمال آن قطبِ زمان درافتاد، و درحال بدرجهٔ ولايت رسيد، بديدهٔ عين اليقين مشاهدهٔ انوارِ تجليات الٰهي گرديد.

از رواة ثقات منقول است، که وي بيمنِ وساطتِ آن مرشدِ کامل در جنابِ حضرت رسالت صلي الله عليه وسلم، بمنصبِ عرض بيگي سرافرازي دارد.

(۱۵۷)

ذکر پير بابو عليه الرحمة

وي تحصيلِ علمِ ظاهري از خدمتِ حقائق و معارف آگاه حاجي شيخ بهاؤالدين قدس سره نموده. در رساله "تذکرة المراد" باين الفاظ تصريح يافته که "شهيدِ ولاسيد." در "تحفة الکرام" مذکور است که وي از ساداتِ بخارا است. و الله اعلم بحقيقةِ الحال.

روزي شنيد که حضرت قطب الاقطاب سيد مراد شيرازي قدس سره العزيز بزيارتِ پير البه تشريف برده، و ازين راه مراجعت خواهد فرمود. سرِ راه گرفته بايستاد. اتفاقاً آنحضرت از راهِ ديگر معاودت نمود. وي تا هفتهٔ کامل همان جا استاده ماند. آنجناب بعدِ هفته بروزِ معهود از آن راه گذر آوارد. بنورِ باطن، فيضِ مواطن حالِ اورا دريافت، و بنظرِ لطف در وي نگريست. درحال بدرجهٔ ولايت رسيد، و از زمرهٔ اولياء الله گرديد.

گویند: آن فارسِ مضمارِ ریاضت اصل عمر نام داشت. هر گاه بامیدِ دیدارِ حضرت قطبِ زمان پاي قیام برسرِ راه فشرده تا هفتهٔ کامل استاده ماند. آنجناب فرمود: "تو راست بابو هستي" یعني ریاضت کش. از آن بعد این نام اشتهار یافت.

منقول است که آن خوش خرام عرصهٔ شهادت حسب فرمودهٔ مرشدِ خود متوجه سیاحت شد. در ارضِ ککراله از دست مردم کهر شهادت یافت. سرِ خود از آن جا بدستِ خود گرفته در مدفن گاه رسید.

کراماتِ وي از اندازهٔ تحریر و تسطیر بیرون است. نور الله مرقده.

(۱۵۸)

ذکر سید احمد بخاري علیه الرحمة

وي صاحبِ حال و اهلِ دل بود. در علومِ ظاهري نیز بهرهٔ وافي داشت. گویند: هیچ گاه خواب بچشمِ وي نگشته، روزها و شبها بیدار مي بود. با حقائق و معارف آگاه پیر بابو علیه الرحمة صحبتِ محققانه داشت. اکنون مطابقِ وصیتِ خود متصل روضهٔ وي مدفون است. نور الله مرقده.

(۱۵۹)

ذکر سید عبدالله علیه الرحمة

آن حقائق شعار، تقوی دثار، محرمِ اسرار غیبي، مظهرِ مکاشفات لاریبي، سالک آگاه سید عبدالله. وي از اجلّ

ابرار است. درخت اراک از چپ و راست بر مرقدِ وي سايه گسترده.

گويند: هر قسم تپي که باشد مردم نان و ماهي نذر کنند، و چوبي از درختِ مذکور بيارند، و بر ساعدِ مريض بندند، تپ دفع مي‌شود.

مزارِ فيض آثارش در جوار پير بابو عليه الرحمة واقع - نورالله مرقده.

(۱۶۰)

ذکر درويش کهن[۱] عليه الرحمة

وي از مريدانِ حضرت پيرِ ولايت، صاحب ارشاد و هدايت، مخدوم نوح قدس سره العزيز است. خداوندِ کرامات و خوراقِ عادات بود. جذبهٔ شوق و بيقرارئ محبت بحدي داشت که گاهي پهلو بر بستر ننهادي، و دراز نخفتي.

منقول است که روزي تنها از صحرا مي گذشت. بيک‌بار اورا وجد و حال روي داد. آغازِ سماع نمود، و زبانش باسمِ احد گويا گرديد. وحشيانِ صحراي از هر جانب نزد وي گرد آمدند. و در وجد و حال با او موافقت نمودند.

گويند: مادامي که آن قدوهٔ اهلِ کمال سرگرمِ سماع بود، وحشيان از دائرهٔ موافقت او قدم بيرون نگذاشتند.

---

(۱) کمڻ.

(١٦١)

ذكر پير البه [١] عليه الرحمة

وي خواهر زاده و داماد جام نظام الدين است، و نامش در اصل جام مارک بود.

در "تذكرة المراد" مذكور است كه مسجد صفه در اصل پرستش خانهٔ هنود بود. هر گاه حضرت قطب الاقطاب سيد مراد شيرازي قدس سره بانهدام آن امر فرمود، جام ننده بنابر استغاثهٔ كفار جام مارک را بخدمت فائض البركت وي فرستاد تا رفته مانع شود. همين كه او مشرف خدمت شد، بمشاهدهٔ جمال باكمال آن قطب زمان انوار الٰهي بر ضميرش تافت، و منصب معرفت يافت. روي از دنيا بر گردانيد، و مقيم آستانش گرديد.

يگان روزي بموجب فرمودهٔ پير روشن ضمير بطلب مسواک برآمد، هرجا بپاي اراک زمين را مي كاويد از مسواک نشاني نمي ديد و دفينه بنظرش مي رسيد. هنگام شام بي نيل و مرام برگرديد. و چگونگئ حال بخدمت آن صاحب كمال بعرض رسانيد. فرمود: "ازآن چه ديدي چرا نياوردي؟" گفت: "چه كار دارم به‌آن چه ازو در گذشتم." وي را البه خطاب دادند، يعني بي طمع. بالجمله بنظر مرشد بمدارج اعلىٰ تصاعد نمود، و بمقام فنا في الله رسيد. بكرامات و بخوارق عادات موصوف بود.

---

(١) هن بزرگ جو تذكرو "تحفة الكرام"، جلد ٣، صفحي ٢٤٧ ۾ موجود آهي.

منقول است که حضرت پیر مراد قدس سره هر هفته روزِ یکشنبه بزیارتِ وي تشریف بردي۔ نور الله مرقده۔

(۱۶۲)

ذکر شیخ نتهر علیه الرحمة

وي از مقربان و حاشیه نشینانِ بساط دولت جام ننده بود۔

"در تذکرة المراد" مذکور است که هرگاه حضرت پیر مراد قدس سره بانهدامِ معبدِ هنود امر فرمود، جام ننده اول شیخ البه را براي منع روان ساخت، چنانچه‌مذکور شد۔ متعاقب وي شیخ نتهر را فرستاد، تا رفته حضرت قطب الاقطاب را از انهدامِ معبدِ مذکور مانع گردد۔ وي چون شرفِ حضور دریافت، نظرش بر روي شریف افتاد، و در حال بدرجهٔ ولایت رسید، و روي از دنیا تافت۔

مزارِ فیض آثار وي برابر مرقدِ متبرکهٔ شیخ البه واقع۔ نور الله مرقده۔

(۱۶۳)

ذکر پیر لال ۱ چهته ۲

وي صاحبِ حال و اهلِ کمال بود، مناقب و محامدِ آن بزرگوار بسیار بلند است۔ در وادئ صدق وصفا و عبادت و تقویٰ مرتبهٔ جلیل داشت، و خداوندِ کرامات و مستجاب الدعوات بود۔

---

(۱) وڌيڪ احوال لاءِ ڏسو "تحفة الڪرام" جلد ۳، صفحو ۱۶۷.
(۲) چهتو

مزار فیض آثار وي طرف شرقي محله ستهیه واقع ـ نور الله مرقده .

(۱۶۴)

ذکر زاهد شاه علیه الرحمة

وي صاحبِ مناقب و محامد بود ، در زئ قلندران از هندوستان آمده، در جاي که اکنون آسوده است، تکیه‌دار بود ـ یُمن و کرامات بسیار داشت ، و مقاماتش عالي است .

مزارِ فیض آثارش طرفِ شرقي محله بهائیخان واقع ـ نور الله مرقده .

(۱۶۵)

ذکر پیر یعتیق علیه الرحمة

وي سالک خدا آگاه و عارف بالله بود ، و کراماتِ آن بزرگوار بسیار و بیشمار است ـ اهلِ امراض یک چله بزیارتِ وي مداومت مي نمایند ، و از هر قسم که مرض باشد نجات مي یابند .

گویند : این آستانهٔ آن پیر یعتیق است که در ارضِ ککراله بر کنارِ آبِ شور آسوده است ـ نور الله مرقده .

(۱۶۶)

ذکر پیر لونگ علیه الرحمة

وي صاحبِ کرامات و خداوندِ تصرفات بود . منقول است که شخصي از مواضعات بجانبِ بلده مي آمد ، چون بکنارِ

دريا رسيد، برگهاي دوخ را فراهم آورد و بجهتِ عبور از دريا پشتاره بست، و برسمِ متعارفه بر آن سوار شده بدريا درآمد. چون بنيمهٔ راه رسيد، بيک بار از تندئ آب بندهايش بگسست، و آن بستهٔ دوخ از هم پاشيد. وي بسرحدِ غرق شدن رسيد. آن شناورِ لجهٔ عرفان باين کنارِ دريا نشسته بود. چشمش بر او افتاد، از جاي خود برجست، و بنحوي که مردم بر روي زمين بروند، بر روي آب دويد، و او را از ورطهٔ هلاکت بساحل سلامت رسانيد.

مزارِ فيض آثارش بر کنار درياي سيحون که مهران معروف است، بر گهاتِ بلده موسوم باسمش واقع. نور الله مرقده.

(۱٦٧)

ذکر هفت، عفيفه که باصطلاحِ اناث "ستيون" گويند

در "منتخب التواريخ" مذکور است که آن هفت دختر پاک دامن از نژاد سومره بودند. در حين که علاؤالدين بادشاهِ دهلي برسرِ سند تاخت، و بنيادِ مردم سومره بر انداخت، اهل و عيالِ مردم سومره فراري مي‌نمودند، و بگوشهاي مي‌خزيدند. ايشان نيز در آن تفرقه از جمله فراريان بودند. اتفاقاً در اثناي راه از همراهانِ خود جدا افتادند. آواره و اندوهناک رو براه نهادند و گريزان مي‌رفتند. افواج

(۱) انهن ماين جو احوال "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحي ۲٦۳ ۾ "خسفِ دختران" جي عنوان سان ملي ٿو.

شاهي که بتعاقبِ اهلِ فرار بهرسمت جلو ريز بودند، برخي از آن بايشان فرار رسيدند. آن پاکدامنان بخدا رجوع آوردند، و چارهٔ کارِ خود از آن کارساز درخواستند. در حال بقدرتِ بديع العجائب جل جلاله زمين از هم منفجر گرديد، و آن گلدستهٔ عفت را درونِ خود جا داد. سواران اين حال را از دور معائنه کردند، و حيرت زده بدآنجا رسيدند. ديدند که گوشهاي مقنعهٔ شان بنابر عبرتِ ابناي روزگار بيرون مانده. گويند آن مخدرات صاحبِ توفيق و خداوندِ تحقيق بودند. در شبهاي متبرکه جوق جوق زنان دسته‌دسته نسوان بزيارتِ آن مريم صفتان مي‌شتابند، و ببرکتِ صدقِ نيّت حلاوتِ مراد مي‌يابند.

منقول است که بعضي اناث را در حينِ زيارت حالتي روي مي دهد که بيکبار از تعلقاتِ جسماني و هوسِ نفساني مجرد شده، مشاهدهٔ صورِ غيب و معاينهٔ اسرارِ لاريب مي‌نمايند، و در وجد مي‌نمايند، و دران هنگام هرچه بر زبانِ ايشان جاري مي گردد هر آئينه در آئينهٔ ظهور جلوهٔ تمشيت مي پذيرد.

مزاراتِ ايشان در ارضِ ساموئي واقع است.

(١٦٨)

ذکر شيخ جهنده (١) پاتني رحمة الله عليه

آن ملاحِ سفينهٔ تحقيق صاحب حال و اهلِ کمال بود. مردم را در کشتئ معبر بر گذرِ درياي ساموئي از يک

(١) جهندو پاتڻي.

ساحل بساحلِ دیگر مي رسانید.

در "تحفة الکرام" مذکور است که وي از فیض یافتگانِ نظرِ کرامت، حضرت سید میران محمد مهدي (١) جونپوري است. هرگاه آنجناب در بلدهٔ تته شرفِ نزول فرمود علماي ظاهر بنابر بعضي مقالاتِ ایشان نسبت بکفر کردند. جام نظام الدین

---

(١) سندس نالو هو، سيد محمد ۽ خاتم الاولياء لقب هوس، پر سندس شهرت مهدي موعود جي لقب سان ٿي. سندس نسب جو سلسلو هن ريت آهي: سيد محمد بن سيد عبدالله بن عثمان بن موسيٰ بن قاسم بن نجم الدين بن عبدالله بن يوسف بن يحيٰ بن نعمت الله بن اسماعيل بن موسيٰ كاظم بن جعفر صادق بن باقر علي بن زين العابدين بن سيدنا امام حسين بن اميرالمؤمنين سيدنا علي بن ابي طالب كرم الله وجهه.

هن جي ولادت ١٤ جمادي الاول سنه ٨٤٧ هه مطابق ١٤١٣ع سومر جي ڏينهن جونپور شهر ۾ ٿي. سنه ٨٥٢هه ۾ پنجن سالن جي عمر ۾ شيخ دانيال جونپوريءَ وٽ تعليم شروع كيائين، ۽ ستن سالن جي عمر ۾ قرآن شريف جو حافظ ٿيو. اهڙيءَ ريت سنه ٨٥٩هه ۾، ٻارهن ورهين جي صغير عمر ۾ علم جي تحصيل مان فارغ ٿي نڪتو. سندس غير معمولي علم و فضل كي خيال ۾ ركندي ان وقت جي عالمن متفق ٿي كيس "اسدالعلماء" جو لقب ڏنو. سترهن سالن جي عمر ۾ سندس دل تصوف ڏانهن مائل ٿي، ۽ اٽكل ستن سالن تائين مٿس استغراق جي كيفيت طاري رهي، ۽ پنجن سالن تائين محو، سكر، بيداري ۽ بيهوشيءَ جي كيفيتن ۾ گذاريائين. ان وقت سندس عمر ستاويهن سالن كي اچي پهتي هئي. پوءِ اهڙيءَ ريت اٽكل ٻارهن سال سندس زندگي، جونپور ۾ زهد ۽ تقويٰ جي حالت ۾ گذري. (ڏسو صفحو ١٧٨)

واليءِ آن عهد که محض ظاهر پرست بود از مشربِ اهلِ حال خبري نداشت، سوءِ ظن بهم رسانيده اصلا سلوکِ معتقدانه نکرد، بلکه دل نهادِ اذيت شده و درحينِ عزيمت وي بصوبِ حرمين شريفين زاد هماالله تعظيماً و تکريماً ملاحان را فرمود تا کشتيءِ او را درخلاب زنند. هرگاه آن شناورِ لجهءِ حقيقت راکبِ سفينه شد و روان گرديد، ملاحان درحينِ فرصت کشتي را بخلاب زدند، و خود بدر رفتند. شيخ را بر کيفيتِ حال اطلاعي دست داد، خود را در آن جا رسانيد، و آن کشتي

(آندل صفحي ١٧٧ تان)

سنه ٨٨٧ھ ۾ جونپور مان هجرت ڪري داناپور (عظيم‌آباد - پاٽنا) جي جهنگن ۾ ڪيترو وقت اڪيلي سر گهمندو رهيو. ان وقت سندس عمر پنجٽيهه سال هئي. ان ڪان پوءِ هيءُ چنديريءَ ۾ آيو ۽ اتان مالوه جي گاديءَ جي هنڌ ماندو ۾ اچي رهيو. اتان جو بادشاه غياث الدين خلجي (وفات سنه ٩٠٥ھ) سندس معتقد ٿي ويو، ۽ ڪيترن ماڻهن سندس وعظن، سٺن لڇڻن ۽ سنت نبويءَ جي پيرويءَ منجهان هدايت حاصل ڪئي.

سنه ٨٨٨ھ ۾ جانپانير (گجرات) ۾ اچي رهيو ۽ اٽڪل ڏيڍ سال تائين اتان جي ماڻهن کي وعظ ڪيائين. ٨٩٠ھ ۾ برهانپور، برهانپور مان بيدر، ۽ بيدر مان گلبرگه آيو، ۽ هر هنڌ پنهنجن وعظن جي برڪت سان ماڻهن ۾ هدايت جو روح ڦوڪيائين؛ ۽ جتي به ويو اتي سندس مريدن ۽ معتقدن جو حلقو به ويو وڌندو. سنه ٩٠١ھ ۾ حج بيت الله جي ارادي سان ٺٽي ۾ آيو. شيخ جهنڊو پاتڻي سندس مريد ٿيو، ۽ فيض حاصل ڪري ولايت جي درجي کي پهتو.

سيد محمد جونپوريءَ، سنه ٩٠٥ھ ۾ برليءَ وٽ ظاهر ظهور مهدي هجڻ جي دعويٰ ڪئي، ۽ عالمن ۽ عام ماڻهن ۾ سندس برخلاف هڪ شور مچي ويو. پوءِ برليءَ مان ڏراڊ ڳوٺ، جالور ۽ ناگور سان ٿيندو

را از آن مهلکه بساحل سلامت برد. وي نظرِ فيض بحالِ او برگماشت. درحال بدرجهٔ ولايت رسيد، و از زمرهٔ اولياء الله گشت.

مزارِ فيض آثارش در ارضِ ساموئي واقع- نورالله مرقده.

سنه ٩٠٦-٩٠٧هه ۾ جيسلمير جي رستي نصرپور مان ٺٽي ۾ اچي پهتو. ۽ اتان ٩٠٠ ماڻهن سان گڏ خراسان روانو ٿيو. پهريائين پهريائين قندهار ۾ آيو. اتان جو حاڪم شاه بيگ ارغون، جو پوءِ سنڌ جو والي ٿيو، ساڻس تمام گهڻي عزت ۽ احترام سان پيش آيو. ربيع الاول سنه ٩١٠هه ۾ هيءُ قندهار مان روانو ٿي، فرح ۾ اچي نڪتو، ١٩ ذوالقعد سنه ٩١٠هه (مطابق ٢٣ اپريل سنه ١٥٠٥ع) ۾ سومر جي ڏينهن ٽيهٺ سالن جي عمر ۾ وفات ڪيائين. سندس صاحبزادي ميران سيد محمود سندس جنازي جي نماز پڙهائي ۽ ڪيس رج ۽ فرح ڳوٺ جي وچ ۾ دفن ڪيو ويو. شاه قسم عراقيءَ سندس تربت تي هڪ گنبذ ٺهرايو. سندس وفات جي تاريخ ”عشق تم“ مان نڪري ٿي.

ٺٽي ۾ رهائش واري زماني ۾ شهر ۽ جدا جدا هنڌن جا ڪيترائي خاص خاص ماڻهو سندس مريد ٿيا. شيخ صدرالدين مفتيءَ، خان دريا خان وزير اعظم، علامه قاضي قاضن ۽ سيد مبارڪ شاه وغيره به انهيءَ وقت سندس مريدن جي حلقي ۾ داخل ٿي بيعت ڪئي. ٺٽي جي مشهور رضوي ساداتن جي خاندان جو وڏو ڏاڏو سيد محمد يوسف بکري به سيد مبارڪ شاه جو مريد ٿـي، سندس سلسلي ۾ داخـل ٿيو، ۽ مهدوي عقيدن جي پيروي ڪرڻ لڳو. اهڙيءَ طرح سيد محمديوسف جو اولاد به مهدوي عقيدن تي قائم رهيو. شاه عنايت الله صوفي شهيد جو ڳوٺ جهوڪ- ميران به سيد ميران محمد جونپوريءَ جي نالي پٺيان ميرانپور سڏجڻ لڳو، ڇاڪاڻ ته سيدصاحب ڪي ڏينهن هن ڳوٺ ۾ اچي رهيو هو.

(”تذڪره محمد بن طاهر پٽني“ از ابوظفر ندوي)

٢٢٥

بعونِ اللّٰہ تعالیٰ نسخۂ متبرکہ کہ مسمیٰ بہ "تحفۃ الطاہرین"، صورتِ اتمام و سمتِ اختتام پذیرفت۔

ضميمه

اقتباس

كتاب هيئت العالم

تصنيف

شيخ محمد اعظم بن شيخ محمد شفيع تتوي

سند *

ولايتي ست كه‌به‌سندولد حام بن نوح منسوب‌است. صاحبِ "تحفة الكرام" سند را ميان اقليم اول و دويم و سيوم و چهارم و پنجم مشترك نوشته، اما از دائرهٔ زمين كه ملا علي قوشنجي سرآمدِ علماي علم هيئت وضع كرده، چنان مستفاد مي‌شود كه اكثر سند داخلِ اقليمِ دويم است، و عبارت "مجمع الاسرار" نيز دال بر اين معني است. هرچند اطراف اين ولايت داخلِ اقليم ديگراند، اما مؤلف اين رساله سند را در اقليم دويم رقم پذير خامهٔ بيان مي‌سازد. پوشيده نماند كه سند ولايتي است سير حاصل، و زميني است زرخيز و منفعت انگيز. نهرِ سيحون از وسطِ همين ولايت جاريست و بمحيط ميريزد و بزبان سند آنرا نهر مهران ميگويند. حدِ جنوبي اين ملك بدرياي محيط كه آن را بحر عمان خوانند پيوسته، و هواي آن معتدل و باقي همه گرمسير ست.

ملتان

شهر قديم است. در "تحفة الكرام" آورده كه بر ابتداي بنايش كسي مطلع نيست، اما در "مجمع الاسرار" مرقوم ست كه سام بن نريمان چون اكثر براي شكار متوجه اين طرف

---

* "تحفة الطاهرين" جي مؤلف پنهنجي ٻئي ڪتاب - "هيئت العالم" جي فصل ٻئي ۾ 'اقليم دوم' جي عنوان سان سنڌ ملڪ ۽ سندس وڏن شهرن جو ذڪ هن ريت ڪيو آهي.

مي شد، زمين ملتان را پسند کرده همت بر بناي آن گماشت. صنعت رنگريزي درو بسيار و چيت[۱] آنجا نادرهٔ روزگارست. اهل آن مکان صاحب سليقه و استعداد، اما هواي آنجا گرم ست.

بهکر

قلعه ايست متين که مرزا شاه بيگ ارغون بنا نهاده. مير محمد معصوم بهکري حسب الامر اکبر بادشاه عمارت هاي عالي و نشيمن هاي زيبا در آنجا تعمير نموده. از آن جمله مناره ايست که بر کوه بنا يافته، بغايت بلند و مرتفع، هرکس که بر سطح آن عروج نمايد تا هشت فرسنگ نظر کار کند. ديگر قصر يست که بر کنار بحر سيحون بر وضع کشتي تعمير يافته. و عجيب ترين آن قصر ديگر ست موسوم بسيتاسر که در وسط بحر سيحون عمارت پذيرفته.

الـور

در زمان قديم دارالسلطنت راجهاي سند بوده. اکنون خرابست. در يکي از مضافات آن قريه ايست موسوم بسيوي، و در سمت شمالي آن کوهيست، و بر بالاي آن گنبذي که در زمان سابق آن را بطريق طلسم ساخته اند و بنام ماروکري مشهور ست. از دور گنبذي بغايت بلند و مرتفع بنظر آيد و هرگاه بدآنجا روند اثري از آن پيدا نباشد. سلطان محمود خان در ايام حکومت خود سه چار هزار کس را فرمود که دست هاي هم ديگر گرفته گنبذ را در نظر داشته بر سر آن کوه رفتند. چون

(۱) چيت

در آن مکان رسیدند اثري از گنبذ پیدا نبود. در "تاریخ معصومي" مذکور است که آن گنبذِ طلسمي ست که بالاي گنج تعبیه کرده‌اند. "تحفة‌الکرام" مرقوم است که بر یک‌جانبِ سیوي دشتي است پر ریگ بمسافت چهل فرسنگ که راه قندهار از آن میان ست. اگر معاذاً بالله کسي در آن دشت جاده غلط کند دیگر روي آبادي نبیند و هلاک شود.

سیوستان

شهریست قدیم. قلعهٔ آن بر تلي بغایت مرتفع بنا یافته بود. اکنون قلعه خراب و شهر آباد ست. از عجائباتِ آن مکان گنبذیست که بر یک ستون قائم ایستاده.

حیدرآباد

قلعهٔ برگزیدهٔ ولایت سند ست و بالاي کوهي واقع. در عهدِ راجه ساهسي، نیرون نامي که یکي از امراي او بود بناي نهاده. در سال هزار و صد و هشتاد میان غلام شاه خان عباسي مجدداً در غایت استحکام بنا فرموده باین نام موسوم ساخت.

تتـــه

بلده ایست نامي و شهریست گرامي. بخوبئ آب و هوا و صفاي صبح و شام ممتاز است. جام نظام‌الدین سمه در اواخر نهصد هجري آن را بنا نهاده. بر سمت غربئ آن کوهیست متضمن عمارات رفیع. در ایام باران ازغایتِ سبزه قطعهٔ بهشت مي‌شود،

و به يک جانب اين کوه چشمه ايست موسوم به‌سهسه لنک در نيم فرسخ واقع . گويند: درين کوه صد هزار اولياءالله آسوده‌اند. مردم زوار از مسافتِ بعيد آيند و از روحِ پرفتوحِ ايشان مدد خواهند و مراد يابند و احوال اکثري ازين بزرگواران از رساله مسمیٰ به "تحفة الطاهرين" که از جمله تاليفات مسود اين اوراق است معلوم شود. و در نزديکئ آن کوه زيارت‌گاهِ نسوان است که هرگاه اناث در روزهاي معين دسته‌دسته بدآن مکان بروند، بعضي را از آنها حالتي روي دهد که از تعلقات جسماني و هواجس نفساني مجرد شده اسرارِ غيب مشاهده نمايند و از احوال استقبال خبر دهند، و همچنان شود. پوشيده نماند که اين کوهِ پرشکوه شعبه از کوه سوالک است که راست بمکهٔ معظمه پيوسته.

در کوهستان سند قوميست که در فنِ قدم شناسي بحدي مهارت دارند که اثرِ قدم بر سنگ هم معلوم نمايند. ديگر قوميست که علم شانه خوب مي دانند و از ماضي و مستقبل خبرِ درست دهند.

ايم- يو- عباسي، نيو سنڌ پريس وڪٽوريا روڊ ڪراچي ۾ ڇپيو

غلط نامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
ح	۶	لسان العرب	تاج العروس
یب	۱۵	سطخ	سطح
۴	۷	ببشخا	ببخشا
"	۲۰	رهبرم	رهبر
۱۴	۷	بکقر	بکفر
"	۱۴	مسائخ	مشائخ
"	۱۷	معبد صفحه	معبد صفّه
۱۷	۱۱	نواسهٔ	نبسّهٔ
۱۹	۱۹	من الشمش	من الشمس
۲۱	۲	سه‌سال‌فرزند	سه‌سال‌سه‌فرزند
۲۲	۱۳	مه‌قده	مرقده
۲۳	۴	کلاِ	کلاه
۲۹	۱۴	مساقبت	مسابقت
۳۰	۵	سر گذشت را را	سر گذشت را
"	۶	رسایند	رسانید
"	۱۲	زیارده	زیاده
۴۲	۶	منتقول	منقول
۴۶	۲۲	مطلعه	مطلع
۴۸	۱۵	سهه	سه
۵۲	۱۳	دران‌مقام،فیضِ التیام	درآن‌مقام فیضِ التیام
۵۳	۱	کشتم	کشم
"	۸	بزگوار	بزرگوار

صفحه	سطر	غلط	صحیح
٦٥	۲	اطعه	اطمعه
"	۹	قه‌وهٔ	قدوهٔ
"	۱۲	ساخته‌ام	ساخته‌ایم
٦۸	۹	اي پسرش	اي پسر
۷۷	٦	مکانیت	مکانیست
"	۹	رآستان	راستان
"	۱۰	بخشتي	بختي
۷۹	۲	خدا،	خدام
۸۱	۱	مقداري	مقتداي
۸۱	۱۰	کراماثش	کراماتش
۸۷	۱۹	وازمبارک‌شاه‌فیض اندوخته	و ازو فیض اندوخته
۸۸	۱۱	فرادي	فرداي
"	۲۱	کعبته‌الله	کعبة‌الله
۹۵	٥	فرمودند	فرمود
۱۰۳	۱	منقول است که‌از	منقول‌است که یکي از
۱۰۷	٦	قدوهٔ احرار ِ اجل ، ابرار ِ	قدوهٔ احرار، اجل ِ ابرار،
"	"	سالک ِ مسالک، معرفت ِ	سالک ِ مسالک ِ معرفت،
"	۷	ناسک مناسک، حقیقت ِ	ناسک ِ مناسک ِ حقیقت،
"	۸	قه‌س	قدس
۱۱۲	۱۰	فطرت	فترت
۱۱۳	۱٥	و اور بشهر	و او را بشهر
۱۱۴	۱۲	از پادر افتند	از پا در افتد
"	۱۸	جام فیرز	جام فیروز
۱۱٥	۱۸	بشخش	بشخص
۱۱٦	٥	از آن چا	از آن جا

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۱۸	۱۷	دیگر دنیا	دنیا
"	"	بر آسماني	بر آسمانِ دیگر
۱۱۹	۸	لُ آلي	لآلي
۱۲۰	۸	پیر کهتوریه	پیر کهتهوریه
۱۲۰	۱۲	بمرورد هور	بمرورِ دهور
۱۲۱	۳	رخلت	رحلت
"	۵	حه	چه
۱۲۲	۴	بزگوار	بزرگوار
"	۲۲	مزار فیض آثارش وي	مزار فیض آثارِ وي
۱۳۰	آخري	گذرانید نید	گذارنیدند
۱۳۵	آخري	چنانچ	چنانچه
۱۳۷	۵	غصنفر	غضنفر
۱۴۰	۵	جسم بود، پریدن	جسم، پریدن
۱۴۴	۵	متهر که	متبر که
۱۵۰	۹	بگاه	پگاه
۱۵۴	۱۷	مزراتِ	مزاراتِ
۱۵۵	۱۰	پائي	پاي
۱۵۶	۱۵	او راز	او را از
"	۱۴	گذرانند	گذارانند
۱۶۰	۱۰	بمقدم	بقدم
۱۶۴	۸	قدس	قدس
۱۶۸	۳	گذاشتنه	گذاشتند
۱۶۹	۲۰	راه گذر آوارد	راه گذر آورد
۱۷۱	۱۲	خوراقِ	خوارقِ
۱۸۴	آخري	باراة	باران

تحفة الطاهرين

مو لف: شيخ محمد اعظم بن محمد شفيع ٺٽوي

بہ تصحيح و تحشيہ

بدر عالم دراني (سابق اسپيڪر سنڌ اسيمبلي)

●

شيخ محمد اعظم ڪلهوڙن جي آخري ۽ ٽالپرن جي ابتدائي دور جو مصنف هو، ۽ ١٢٠٧ھ ڌاري وفات ڪيائين. هن ڪتاب ۾ ٺٽي ۽ مڪليءَ جي صوفياءِ ڪرام جي حياتين بابت سير حاصل احوال ڏنل آهي. ڪتاب جي پڇاڙيءَ ۾ مصنف جي هڪ ٻي تصنيف "هيئت العالم" منجهان سنڌ، ملتان، ٻکر، سيوستان، حيدرآباد ۽ ٺٽي جا جاگرافيائي حالات ضميمي طور ڏنا ويا آهن.

سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي